

Syömisän diskursiivisia ulottuvuuksia suomalaisessa nykykirjallisuudessa

Krista Jokinen
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden
yksikkö
Suomen kirjallisuus
Pro gradu -tutkielma
Huhtikuu 2015

Tampereen yliopisto
Suomen kirjallisuus/maisterikoulutus
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

JOKINEN, KRISTA: Syömisen diskursiivisia ulottuvuuksia suomalaisessa nykykirjallisuudessa

Pro gradu -tutkielma, 100 sivua + liitteet, 18 sivua
Huhtikuu 2015

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen syömiseen ja vartalon kokoon liitettyjä merkityksiä neljässä suomalaisessa teoksessa: Kati Kovácsin sarjakuvateoksessa *Karu selli* (1996, KS), Kira Poutasen romaanissa *Ihana meri* (2001, IM), Sofi Oksasen romaanissa *Stalinin lehmät* (2003, SL) sekä Pekka Hiltusen romaanissa *Iso* (2012, I). Olennainen osa tutkimustani on myös diskurssien kontekstualisointi: miten fiktiiviset henkilöt toisintavat, muokkaavat ja rakentavat yhteiskunnallista syömisdiskurssia, joka keskittyy lihavuuden välttämiseen ja siitä eroon pääsemiseen? Yhteiskunnallisen syömisdiskurssin erittelyssä minulla on apunani *Helsingin Sanomien* arkisto, esimerkiksi vuoden 2007 juttusarja *Läskikapina*.

Metodini on diskurssianalyysi, ja tukeudun diskurssin määrittelyssä Michel Foucaultiin. Käytän diskursseja sekä analyysivälineenä että valtaan kytkeytyvinä merkityskenttinä. Kohdeteosteni pohjalta erittelen valtakursiivisen muodostelman, joka näyttäytyy: siihen kuuluu virallisen terveystieteen diskurssin lisäksi nautintodiskurssi, joka on yksi vastadiskursseista. Valtadiskursseja yhdistävät lausumat, jotka on rakennettu samojen sääntöjen pohjalta. Esimerkiksi kaloridiskurssi yhdistyy viralliseen terveysdiskurssiin *painonhallinnan* ja *rasvattomuuden* sekä *sokerittomuuden* lausumien kautta. Vastadiskurssit suhteutuvat aina valtakurssiin, eikä niitä voi tarkastella valtakursseista erillisinä.

Jokaisessa teoksessa päähenkilöt hylkäävät diskursseja ja omaksuvat uusia, mutta koskaan prosessi ei ole helppo, ja se kestää käytännössä läpi teoksen. Tämän kehitysaspektin vuoksi sovellan tutkimuksessani *Bildungsroman*-traditiota. Annilla (I) siirtymä diskurssista toiseen on helpoiten hahmotettavissa, sillä hän siirtyy valtakurssin määrittämästä häpeän subjektipositiosta vastadiskursiiviseen itsensä hyväksymisen positioon. Julia (IM) taas oppii hyväksymään pelkonsa ja elämään sen kanssa. Anna (SL) pääsee eroon virolaisuutensa tuottamasta häpeästä, jolloin hän sopii vähän paremmin ympäristöönsä. Julia ja Anna eivät varsinaisesti parane syömishäiriöistään, mutta he muuttuvat hieman enemmän oman elämänsä subjekteiksi, kuten Annikin. Samalla tavoin kehittyi myös Annabella (KS), jonka vartalon koko ei muutu, mutta joka oppii suhtautumaan hyväksyvämmiin itseensä.

Lisäksi suhteutan diskurssien lausumia kognitiivisiin metaforiin, jotka implikoituvat teoksissa. Esitän, että metaforat, kuten RUOKA ON SEKSIÄ, (LIHAVA) RUUMIS ON VANKILA ja LAIHA NAINEN ON PRINSESSA sekä niiden kielelliset ilmaisut ovat tulkittavissa eri diskurssien lausumina.

Avainsanat: diskurssi; kognitiivinen metafora; Foucault; syömishäiriö; lihavuus; ruumiillisuus

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet	1
1.2 Tutkimuksen kohteena olevat teokset ja aikaisempi tutkimus	2
1.3 Ruuan ja syömisestä yhteiskunnalliset diskurssit	5
1.3.1 Diskurssit ja valta	10
1.3.2 Sairastuttava media?	14
1.3.3 Diskurssit ja sukupuoli	15
1.3.4 Häiriintynyt syöminen ja haave hoikkuudesta	17
1.4 Kognitiivinen metafora ja diskurssit	21
1.5 Tutkimuksen rakenne	23
2. KOHDETEOKSET VALTADISKURSSISSA	25
2.1 Anna (SL): ”Minun ainoa kirkkoni on ruoka”	27
2.2 Julia (IM): ”Täydellisyyden täydellisyyden yläpuolelle”	37
2.3 Anni (I): ”Mutta ruokaan kuuluu myös vapaus”	49
2.4 Annabella (KS): ”Minä en häpeä mitään!”	57
3. VASTADISKURSSEJA PIENENEMISELLE	62
3.1 Diskursiivisen vallan kritiikki ja lihavien naisten haluttavuus	64
3.2 Valtadiskurssi ja ironia	68
3.3 Paranemisdiskurssin kyseenalaistaminen	70
3.4 Nautintodiskurssi	74
3.5 Uskontodiskurssi	80
3.6 Kehityksen diskurssi ja subjektipositio	85
4. JOHTOPÄÄTÖKSET	93
LÄHTEET	95

LIITTEET

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen tausta ja tavoitteet

Tutkin pro gradussani syömiseen ja vartalon kokoon liitettyjä diskursseja neljässä teoksessa: Kati Kovacsin sarjakuvakirjassa *Karu selli* (1996, jatkossa KS), Kira Poutasen *Ihanassa meressä* (2001, jatkossa IM), Sofi Oksasen *Stalinin lehmissä* (2003, jatkossa SL) sekä Pekka Hiltusen *Iso-romaanissa* (2012, jatkossa I). Olennainen osa tutkimustani on myös diskurssien kontekstualisointi: miten fiktiiviset henkilöt toisintavat, muokkaavat ja rakentavat yhteiskunnallista syömisdiskurssia, joka keskittyy lihavuuden välttämiseen ja siitä eroon pääsemiseen?

Etsin ja nimeän siis myös yhteiskunnassa esiintyviä diskursseja, missä minulla on apuna aiempi tutkimus aiheesta sekä *Helsingin Sanomien* (jatkossa HS) arkisto, esimerkiksi vuoden 2007 juttusarja *Läskikapina*, jonka vallitseva sisällöllinen diskurssi on lihavuus uhkana. Tulen osoittamaan, että yhteiskunnassa esiintyy monta päällekkäistä syömisdiskurssia, joista yksi – ravitsemus- ja lääketieteen tuottama diskurssi – on virallinen. Virallinen diskurssi on osa valtdiskursiivista muodostelmaa, johon kuuluu myös nautintodiskurssi. Nautintodiskurssi tekee valtdiskursiivisen muodostelman ristiriitaiseksi, kuten tulkiten analyysissäni. Lisäksi media popularisoi diskursseja. Muut diskurssit suhteutuvat valtdiskurssiin tavalla tai toisella. Subjektipositiot mahdollistavat tietynlaisen toimijuuden ja määrittävät usein valtdiskurssin mukaan (ks. Barker 2012, 236). Ihminen voi kuitenkin omaksua vastadiskurssin, jolloin hän määrittää oman subjektipositionsa sen kautta, mutta diskurssien sosiaalisen luonteen vuoksi vastadiskurssin omaksuminen on hankalampaa kuin valtdiskurssin. Näin ollen yksilön ja yhteiskunnan käsitys henkilön subjektipositioista voi olla erilainen. Analyysissäni käsittelenkin lihavaa ruumista vankilana, mikä on valtdiskurssin luoma metafora: lihavuutta tulee välttää ja siitä tulee päästä eroon. Myös diskurssin sisällä epäterveelliseksi väitetty ruoka on paha ja vältettävä, sillä se aiheuttaa lihavuutta.

Diskurssit ovat ihmisille tyypillisiä tapoja puhua ja ajatella asioista. Ne pitävät sisällään presuppositioita, jotka implikoituvat diskurssin lausumissa (esim. Foucault 1969). Nämä oletuksen ilmenevät esimerkiksi kulttuurisena painonhallintapuheena (Puuronen 2004, 76–77), eli uskomuksena siitä, että aina tulee pudottaa painoa, ja se on kansallisvelvollisuus. Palaan analyysissäni tähän käsitteeseen ja tapoihin, joilla se teoksissa ja mediassa implikoituu.

Tärkeitä käsitteitä tutkimuksessani ovat *ruumiillisuus*, *diskurssi*, *subjektipositio*, *valta*, *”thin privilege”*, *kognitiivinen metafora*, *kehitys* ja *kontekstualisointi*. Johdannossa keskityn määrittelemään diskurssin, diskurssianalyysin sekä muut tärkeimmät käsitteeni ja pohtimaan syömiseen julkisuudessa liitettyjä merkityksiä.

Diskurssianalyysi on hedelmällinen lähestymistapa aiheeseeni, sillä sen kautta teosten kontekstualisointi nykyajan ajattelutapoihin on luontevaa. Tärkein teoreetikko minulla on Michel Foucault, joka yhdistää diskurssit valtaan ja tarkastelee, miten diskursiiviset todellisuudet suhteuttavat subjekteja maailmaan eri tavoin. Tulkitsen, että diskurssien kautta objektit merkityksellistetään; ilman diskursseja syömisellä ei olisi merkityksiä. Jopa syöminen hengissä pysymisen vuoksi on yksi diskurssi, jossa merkityksellistetään syöminen biologisesti tarpeelliseksi tapahtumaksi.

Michel Foucaultia on arvosteltu siitä, ettei hän huomioi diskursseja tarkastellessaan sukupuolta (Barker 2012, 238). Itse sivuan sukupuolta vain vähän, lähinnä havainnollistaakseni, kuinka naisen tila on valtadiskurssissa huomattavasti miehen tilaa kapeampi ja kuinka naisen syöminen saa erilaisia merkityksiä kuin miehen syöminen.

Koska aineistossani on romaaneja ja sarjakuvateos, pohdin myös, miten visuaaliset diskurssit eroavat verbaalisista diskursseista. Siinä käytän hyväkseni Juha Herkmanin teosta *Sarjakuvan kieli ja mieli* (1998), joka on erotellut sarjakuvan diskursiivista käytäntöä.

1.2 Tutkimuksen kohteena olevat teokset ja aikaisempi tutkimus

Jokainen tutkittava teokseni on omalla tavallaan kehitysromaanin, mikä on osittain syy teosten valinnalle tutkimuksen kohteeksi. Kehityksen diskurssi muodostuu teoksissa eräänlaiseksi kattodiskurssiksi. Se on osin rinnakkainen pienenemisen diskurssille ja osin sen vastadiskurssi, sillä kehityksen diskurssin kautta tuodaan esiin paitsi kohdeteosteni päähenkilöiden ruumiin koon kehitys, myös heidän henkinen kehityksensä, heidän subjektipositionsa siirtymä diskursiivisesta todellisuudesta toiseen. Kehitysromaaniaspekti tulee esiin etenkin tässä: diskurssit ovat luonteeltaan sosiaalisia, joten vaikka ihmiset voivatkin valita itselleen mieluisimman diskurssin, elävät he silti yhteisön diskurssien keskellä ja joutuvat niiden lausumien kohteeksi.

Toinen syy sille, miksi teokset päätyivät tutkittaviksini, on, että niissä jokaisessa syöminen on suuressa osassa. Syöminen paitsi määrittää henkilöiden subjektipositiota niin sitä on myös mahdollista tarkastella erilaisten diskurssien kautta. Kontekstualisoinnin kannalta on oleellista, että tekstin maailma sivuaa reaali maailmaa ja tapahtumat sijoittuvat suunnilleen nykyaikaan.

Kira Poutasen *Ihana meri* ja Sofi Oksasen *Stalinin lehmät* ovat molemmat syömishäiriöromaaneita. *Ihana meri* kertoo anoreksiasta ja *Stalinin lehmät* bulimiasta. Julia (IM) on 15-vuotias tyttö, jonka sairastumista *Ihana meri* kuvaa Julian päiväkirjana. *Stalinin lehmät* kattaa pidemmän ajanjakson ja on *Ihanaa merta* kompleksisempi, mutta syömishäiriökuvasto (prinsessa-kielikuva, vaa'an korostunut merkitys, häpeä yms.) on silti melko pitkälle yhteistä.

Kati Kovácsin sarjakuvateoksessa suhde ruokaan on normaalimpi, mutta varsin symbolinen. *Karu sellissä* ruuan kautta käsitellään ennen kaikkea vapautta ja vankeutta sekä naisen kokoa. Siinä ruuan ja syömisestä tulevat esiin lähinnä visuaalisen materiaalin kautta, verbaalinen materiaali toimii visuaalisen vahvistajana. Lisäksi *Karu selli* on teoksista kaikista metaforisin, ja tulkitsem sen kautta, miten kognitiiviset metaforat, kuten RUUMIS ON VANKILA tai RUOKA ON SEKSIÄ, rakentavat diskursiivista todellisuutta.

Pekka Hiltusen *Iso*-romaani jää tavallaan omaksi kategoriakseen. Myös siinä sivutaan syömishäiriöitä, mutta fokus on lihavuudessa ja sen yhteiskunnallisissa merkityksissä. Päähenkilö Anni Kantto on reilusti ylipainoinen nainen, joka joutuu rakentamaan elämänsä uusiksi. *Iso* on teoksista helpoin diskurssianalyysin kannalta, sillä se tarjoaa lukijalle kaikista selkeimmän diskursiivisen kehyksen ja muokkaa lausumia valtakurssista vastakurssiin.

Jokaisessa teoksessa käsitellään presuppositiota, että lihavuudessa on jotain väärää. Sama taustaoletus näkyy *Helsingin Sanomissa* ja sen ruokaa ja syömistä koskevissa jutuissa. Näkyvin tämä presuppositio on vuoden 2007 *Läskikapina*-juttusarjassa. Oletus on sama riippumatta siitä, puolusteleeko teksti lihavuutta vai tuomitseeko se sen.

Diskurssianalyysi on kirjallisuustieteessä varsin vähän käytetty menetelmä, eikä sen määrittelyynkään ole tuotu Suomessa uutta sitten 1990-luvun, jolloin Jokinen (et al.) kirjoittivat teokset *Diskurssianalyysin aakkoset* (1993) sekä *Diskurssianalyysi liikkeessä* (1999). Molemmissa tukeudutaan Michel Foucaultin 1970-luvun määritelmiin diskurssista.

Itsekin käytän paljon Foucaultia tutkimuksessani. Vaikka hänen teoriansa lähtevät liikkeelle instituutioista, kuten mielisairaalaista, ovat ne hyvin sovellettavissa kohdeteosteni tutkimiseen. Kuten syömishäiriöromaneita, esimerkiksi juuri *Ihanaa merta* ja *Stalinin lemmiä*, tutkinut Hanna Mikkola toteaa väitöskirjassaan, teokset sekä mukailevat vallitsevia diskursseja että puhuvat niitä vastaan (Mikkola 2012, 290) – saman huomaa myös *Karu sellistä* sekä *Isosta*, jotka eivät kuulu Mikkolan aineistoon.

Kirjallisuustieteissä diskurssianalyttistä lähestymistapaa on käyttänyt Päivi Rantanen väitöskirjassaan *Suolatut säkeet, Suomen ja suomalaisten diskursiivinen muotoutuminen 1600-luvulta Topeliukseen* (1997). Myös hän tukeutuu diskurssin määrittelyissään Foucaultiin. Rantasen tapaan listaan eri diskursseja, joita teoksista on löydettävissä ja tutkin, miten ne ilmenevät. Lisäksi Markku Soikkeli on tutkinut rakkauskursseja vuonna 1998 julkaistussa väitöskirjassaan *Lemmen leikkikehässä. Rakkauskurssin sovellukset 1900-luvun suomalaisissa rakkausromaneissa*.

Kirjallisuustieteen kentältä käytän hyväkseni myös syömishäiriökirjallisuuden tutkimusta, kuten Hanna Mikkolan väitöskirjaa *”Tänään työ on kauneus on ruumis on laihuus”: Feministinen luenta syömishäiriöiden ja naissukupuolen kytköksistä suomalaisissa syömishäiriöromaneissa* (2012). Mikkola ei tutki syömishäiriöromaanien suhdetta reaali maailmaan, vaan ilmiön esiintymistä tekstin tasolla (ks. Mikkola 2012, 18). Hän kuitenkin nimeää ruumiskursseja, joita itsekin sovellan. Mikkola käyttää niin ikään Foucaultin diskurssiteorioita hyväkseen ja pohtii tyttöjen ja naisten positioita. Hänen tutkimuksessaan sukupuoli on suurempi merkitys kuin omassani.

Ruuan asemaa kirjallisuudessa on tutkinut Sarah Sceats teoksessaan *Food, Consumption and the Body in Contemporary Women's Fiction* (2009). Suomessa aiheesta on tehty artikkelikokoelma *Täysi kattaus. Ruokaa ja juomaa kirjallisuudessa* (Kainulainen; Parente-Capkova [toim.], 2006). Käytän hyväkseni molempia, vaikka niiden lähestymistapa on erilainen kuin omassa tutkimuksessani. *Täysi kattaus* keskittyy melko paljon ruokaan konkreettisesti ja vain sivuaa sen tuottamaa ruumiillisuutta. Lisäksi se sitoo ruokakeskustelun kirjallisuuden lajeihin, kuten dekkareihin. Sceatsin teos sen sijaan käsittelee kirjallisuuden valossa ruokaa ja äitiyttä sekä kannibalismia, mutta myös identiteetin rakentumista sekä ruuan synnyttämiä valtasuhteita, mikä taas sopii omaan tutkimukseeni.

Tutkimukseni diskurssianalyttisen luonteen vuoksi en pärjää vain kirjallisuustieteen tutkimuksilla. Foucaultin lisäksi käytän lukuisia terveystieteiden ja sosiaalitieteiden lähteitä, kuten Katariina

Kyrölän (et al.) toimittamaa artikkelikokoelmaa *Koolla on väliä!* (2007). Kriittistä diskurssianalyysiä määrittelen Sari Pietikäisen kielentutkimuksen piiriin kuuluvan artikkelin *Kriittinen diskurssintutkimus* (2000) avulla. Lisäksi käytän hyväkseni Foucaultin ohella toista tunnettua diskurssianalyyttikkoa, Norman Faircloughia, sekä hänen teostaan *Miten media puhuu* (*Media Discourse* 1995/1997).

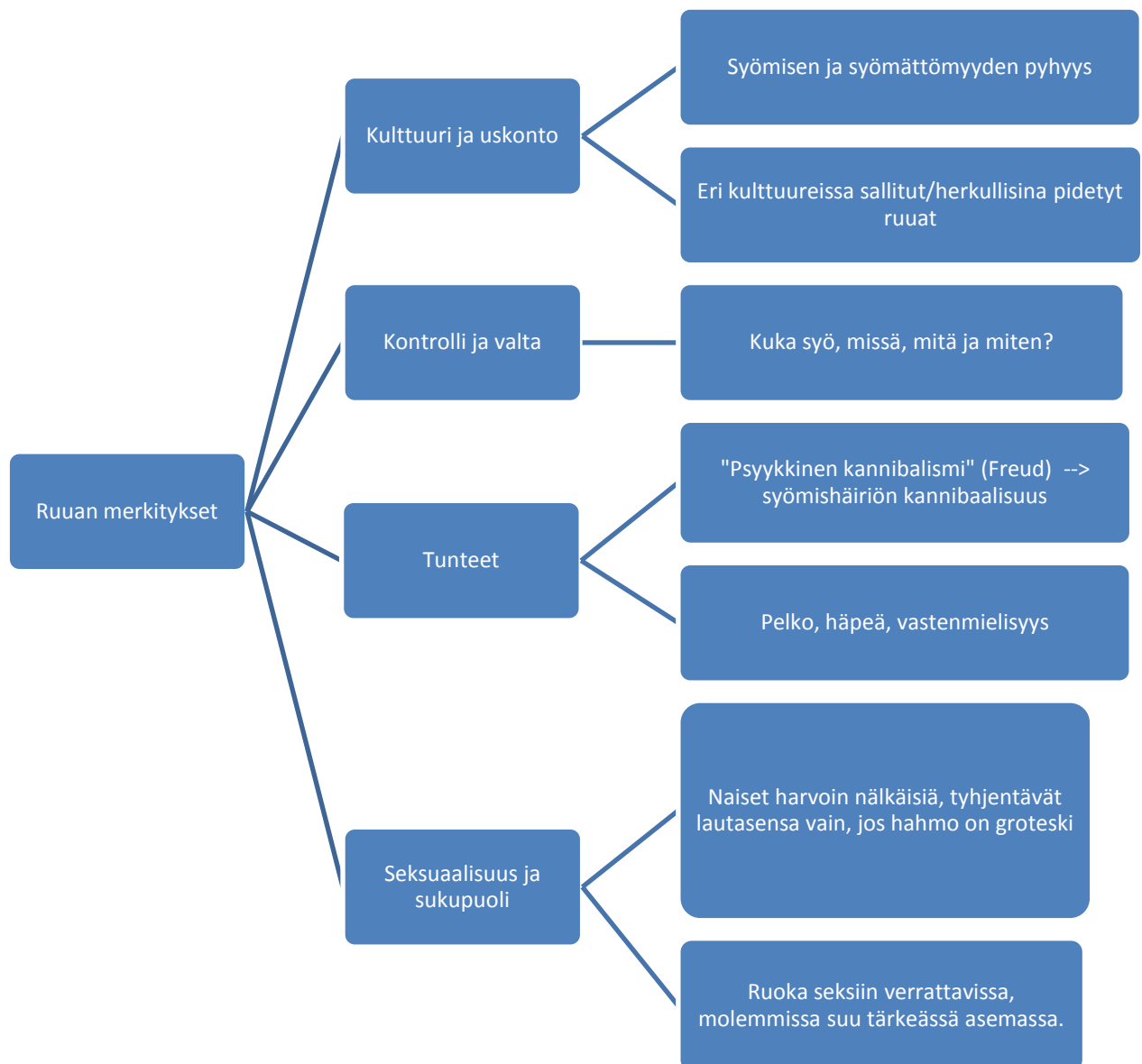
1.3 Ruuan ja syömisen yhteiskunnalliset diskurssit

Diskursseja tarkasteltaessa ja määriteltäessä on otettava avuksi monia aineistoja. Välillä diskurssia käytetään puheen synonyymina (Rantanen 1997, 11), mutta tutkimuksessani määrittelen sen tiukemmin. Barker summaa Foucaultin ymmärtävän diskurssin siten, että se yhdistää kielen ja käytännön ja näin sekä tuottaa tietoa että merkityksellistää objekteja ja sosiaalisia käytänteitä (Barker 2012, 78). Näin ollen kaikki tieto on siis diskurssien suodattamaa.

Ruuan ja syömisen diskurssit ovat monimutkaistuneet nyky-yhteiskunnassa, ja ravinnon saannin lisäksi merkityksellistä on esimerkiksi ekologisuus, eettisyys, terveellisyys ja sosiaalisuus (ks. Mikkola 2012, 21). Jotta syömisen uusi asema hahmottuisi, on hyvä pilkkoa se diskursseiksi ja tutkia, mitä näiden diskurssien sisällä väitetään – millaisia niiden presuppositiot ovat, asettuuko toinen diskurssi toista vastaan vai elelevätkö ne sovussa keskenään? Ruoka yhdistyy lihavuuteen ja yleisesti ruumiin kokoon, joten nämä molemmat elementit esiintyvät tutkimuksessani rinnakkain.

Nykypäivänä ajatellaan, että ihmisen valta omaan ulkonäköönsä on lähes rajaton (Puuronen 2004, 287): liian ison nenän voi pienentää, liian pienet rinnat voi suurentaa, painoa voi pudottaa ja lihaksia voi kasvattaa. Onko valta kuitenkin ihmisellä itsellään, jos hänen valintojaan ohjailevat ulkopuoliset normit ja paine mahtua valtadiskursiivisten rajojen sisään?

Johanna Lahikainen on väitöskirjassaan *”You look delicious.” Food, Eating and Hunger in Margaret Atwood’s Novels* (2007) tutkinut syömistä motiivina Margaret Atwoodin romaaneissa. Taulukossa 1 olen eritellyt karkeasti ruuan merkityskenttiä mukaillen Lahikaisen väitöskirjaa. Tulen palaamaan merkityskenttiin analyysissäni, jossa hahmottelen niiden suhteutumista eri diskursseihin.

Taulukko 1 (Lahikainen 2007, 25–26, mukaillen)

Diskurssit ovat representaatioita siitä, miten asiat ovat tai ovat olleet. Eivätkä ne ole vain representaatioita – yhtä lailla diskursseiksi voidaan lukea kuvitelmat siitä, miten asiat voisivat olla (Fairclough 2012, 3). Siten tutkimissani teoksissa myös Julian (IM), Annan (SL) ja Annin (I) laihdutustoiveet voidaan nähdä diskurssina.

Määrittelen diskurssit paitsi valtaan kytkeytyviksi merkitysjärjestelmiksi (ks. esim. Foucault 1969) niin myös merkityskenttien jaottelua helpottaviksi työkaluiksi, analyysivälineiksi. *Kieli* on diskursseja luotaessa ja muokattaessa tärkeässä asemassa: kun ihmiset käyttävät kieltä, he samalla uusintavat ja muokkaavat vallitsevia diskursseja, konstruoivat sosiaalista todellisuutta (Jokinen et al. 1999, 19). Diskurssi tarjoaa kielen, jolla diskursiivisesti suodattunutta tietoa rakennetaan ja

muokataan (ks. Rantanen 1997, 13). Diskurssianalyysi on siis kielenkäytön ja muun merkitysvälitteisen toiminnan, kuten sarjakuvatutkimuksessa visuaalisen materiaalin, tutkimusta. Sen avulla voi yksityiskohtaisesti analysoida sosiaalisten todellisuuksien tuottamista (Jokinen et al. 1999, 19). Diskurssianalyttisesti ajateltuna siis ”tietoa” sinällään ei ole olemassa, vaan kaikki käsitykset muodostuvat tiettyssä diskurssissa. Esimerkiksi painoindeksi on lääketieteen diskurssissa muodostunut tapa määritellä, onko ihminen oikean kokoinen.

Diskurssit ja subjektipositio sekä kognitiivinen metafora kietoutuvat kielen kautta yhteen: diskurssianalyysissä tarkastellaan, miten kieli luo merkityksiä ja sitä kautta subjektipositioita. Esimerkiksi sana *ylipainoinen* mielletään virallisessa diskurssissa neutraaliksi käsitteeksi, vaikka siihen sisältyy lihavalle pakotettu subjektipositio, jonka mukaan hän menee tietyn normin *yli*. Hänessä on jotain liikaa. Kognitiivisen metaforan luonteeseen taas kuuluu, että se voi olla varsin arkipäiväinen ja helposti ymmärrettävä (ks. Päivärinta 2008, 27). Esimerkiksi RUUMIS ON VANKILA on virallisen diskurssin kautta helposti ymmärrettäväksi tuleva metafora, sillä diskurssi pakottaa ruumiin tiettyyn muottiin ja tekee siitä ”vankilan”. Käsittemetaforat eivät ole kielellisiä, vaan ne implikoituvat teosten käyttämissä lingvistisissä ilmaisuissa ja muotoutuvat lukijan omien skeemojen kautta (ks. Päivärinta 2008, 1). Tulkitsen, että näin käsittemetaforien lingvistiset ilmaisut kielellistävät myös diskursseja, asettuvat niiden lausumiksi. Käsittelen kognitiivista metaforaa tarkemmin luvussa 1.4.

Kieli nousee tärkeään asemaan myös kriittisessä diskurssintutkimuksessa, jota itsekin käytän. Painopiste on siis valtasuhteiden ja diskurssin yhteen kietoutuneissa suhteissa (ks. Pietikäinen 2000, 193). Käytän rinnakkain yhteiskuntatieteellistä diskurssianalyysiä sekä kielellistä diskurssianalyysiä, jolloin lingvistinen analyysi tuo yksityiskohtaista tietoa sosiaalisten ilmiöiden diskursiivisesta puolesta ja yhteiskunnalliset teoriat liittävät kielen ilmiöt laajempiin yhteyksiin (Pietikäinen 2000, 193). Pyrin paljastamaan diskurssien lausumien sekä kognitiivisten metaforien kautta, minkälaisia valtarakenteita yhteiskunnan ruumisdiskurssit noudattavat. Kognitiiviset metaforat voi niin ikään tulkita diskurssien lausumiksi, kuten jo esitin edellisessä kappaleessa RUUMIS ON VANKILA -metaforan yhteydessä. Esimerkiksi *vapautuminen* näyttäytyy näin ollen sekä metaforan kielellisenä ilmaisuna että kehityksen diskurssin lausumana, kuten osoitan analyysiluvussa 3.

Tässä tutkimuksessa diskurssianalyysini pureutuu lähinnä kielelliseen, mutta *Karu sellin* kohdalla myös kuvalliseen materiaaliin. Sosiaalisessa todellisuudessa eri diskurssit törmäilevät toisiinsa,

esiintyvät päällekkäisinä ja ristiriitaisina (ks. Valtonen 1999, 97), kuten tulen analyysissäni osoittamaan *Helsingin Sanomien* artikkeleita tulkitessani. Saman huomion olen tehnyt tarkastelemistani teoksista, jotka tosin esittävät fiktiivisiä maailmoja, mutta ovat mimeettisessä suhteessa aktuaaliseen maailmaan.

Diskurssia hahmotettaessa *lausumat* (Rantanen 1997, 15) eli tarkastelun kohteena olevat kuvaukset ovat tärkeässä asemassa. Lausumat rakentuvat diskurssien luomien sääntöjen mukaan ja saavat eri diskursseissa erilaisia merkityksiä. Usein lausumat tulevat ymmärrettäviksi valtadiskurssissa, sillä valtadiskurssin säännönmukaisuudet ovat niin luonnollistuneita. Vaikka tarkoitus olisi rakentaa uusia diskursseja, ne on suhteutettava jo olemassa oleviin. Teoksen on siis käytettävä kulttuurisesti ymmärrettäviä diskursseja ja lausumia ja siten sidottava itsensä yhteiskuntaan – ilman ymmärrettäviä diskursseja teokset jäävät irrallisiksi (ks. Jokinen et al. 1999, 22). Näin diskurssi ja sen lausumat paitsi mahdollistavat aiheen näkemistä tietyllä tavalla, niin myös sulkevat pois muita tapoja tai tekevät niistä marginaalisia (ks. Rantanen 1997, 16). Tämän huomaa esimerkiksi siitä, kuinka vallitseva diskurssi niin *Helsingin Sanomissa* kuin tutkimissani teoksissakin on pieneneminen ja sen kauneus.

Lausumat siis palautuvat aina samaan kysymykseen: ”minkä sääntöjen mukaan lausuma on muodostettu ja minkä sääntöjen mukaan voisi niin muodoin muodostaa muita samankaltaisia lausumia?” (Foucault 1969/2005, 41). Analysoidessani tekstiä analysoin lausumia, jotka kielellistyvät ja ruumiillistuvat tietyssä diskursiivisessa todellisuudessa. Analyysissäni pyrin hahmottamaan, mitkä diskursiiviset muodostelmat toimivat minkäkin lausuman taustalla ja minkälaisia subjektipositioita ne synnyttävät. Näin ollen esimerkiksi lausuma *sairas lihava* on virallisessa diskurssissa hyväksytympi kuin *terve lihava*, jota ei ole muodostettu diskurssin sisäisten sääntöjen mukaan. *Terve lihava* muodostaa siis diskurssin vastaavuuspisteen, jota käsittelen hieman myöhemmin.

Diskurssianalyysin kannalta tärkeä käsite on *intertekstuaalisuus* (Valtonen 1999, 99). Intertekstuaalisuudella tarkoitan tässä yhteydessä Julia Kristevan 1960-luvulla tekemää määrittelyä, jonka mukaan tekstit rakentuvat suhteessa aiempiin teksteihin ja muodostavat näin tekstuaalisten pintojen leikkauskohtia, jotka taas avaavat äärettömän merkitysverkon kulttuuriseen tekstiin (Isomaa 2009, 37). Intertekstuaalisuuden rooli omassa tutkimuksessani tulee esiin lähinnä kontekstualisoinnin kautta, mutta on silti oleellista ymmärtää, että tekstit keskustelevat toistensa kanssa ja rakentavat merkityksiä toinen toisiinsa nojaten.

Esimerkiksi *Helsingin Sanomien* lehtijutut lihavuudesta paitsi merkityksellistävät aikaisempia lehtijuttuja samasta aiheesta niin myös merkityksellistyvät aikaisempien juttujen sekä lukijan omaksumien diskurssien kautta. Niin ikään intertekstuaalisuus näkyy *Helsingin Sanomien* ja kaunokirjallisen aineiston välillä. Samalla ne kaikki suhteutuvat valtakurssiin. Koen, että taustaoletus lihavuudesta ”pahana” ja hoikkuudesta ”hyvänä” on jonkinlainen intertekstuaalinen sopimus, jossa diskursiivisesti muodostunut sosiaalinen todellisuus ja sen sisältämät (media)tekstit synnyttävät noidankehän – kun lukijan ennako-oletus on, että lihavuutta tulee välttää, hän lukee aihetta koskevat jutut sen diskurssin kautta (ks. Valtonen 1999, 99). Pohdin aihetta lisää alaluvussa Diskurssit ja valta.

Ihmiset rakentavat identiteettiään sillä, mitä ja miten he syövät (ks. Sceats 2000, 1). Lisäksi ruoan avulla ihminen voi identifioitua haluamaansa ryhmään (ks. Sceats 2000, 155). Ruoka heijastelee sosiaalisten yhteisöiden valta-, sukupuoli-, luokka- ja rotumerkityksiä, ja siitä on tullut kaupunkikulttuurissa arvojen, elämäntyylin ja statuksen symboli (Kinnunen 2001, 117). Esimerkiksi kärjistettynä kehonrakentajia yhdistää kana ja parsakaali, kulinaristeja pienet, kauniit annokset, joiden nimiä on vaikea lausua.

Jo J.L. Runeberg käsitteli nälkää *Saarijärven Paavo* -runossaan. Nälkä onkin ollut kestoaihe suomalaisessa kirjallisuudessa – se, kuinka ruokaa ei ollut ja kuinka vaatimattomasti ja niukasti Suomessa eletään (Kainulainen et al. 2006, 7). Tämä diskurssi tulee ilmi *Stalinin lehmien* katkelmissa, joissa kerrotaan kuin Annan elämän kontrastiksi, kuinka Annan isoäidillä ei ollut ruokaa. Muuten 2000-luvun kirjallisuudessa ruuan puuttumista käsitellään enää varsin vähän muissa kuin historiallisissa yhteyksissä.

Tutkin siis, miten syömiseen ja ruumiin kokoon liitetyt merkitykset näkyvät teoksissa, niiden välillä ja yhteiskunnassa. Koen, että teokset keskustelevat yhteiskunnallisten diskurssien kanssa sekä syventäen että uusintaen niitä. Seuraavaksi tarkastelenkin lyhyesti, minkälaisia ruokaan liittyviä diskursseja *Helsingin Sanomissa* sekä kohdeteoksissani on ja miten ne suhteutuvat valtaan. Löytämäni diskurssit, häpeä, häiriintynyt syöminen, haave hoikkuudesta, groteski syöminen ja ruoka uskontona, suhteutuvat kaikki terveysdiskurssiin ja sitä kautta valtaan.

1.3.1 Diskurssit ja valta

Michel Foucault on tarkastellut diskurssien ja vallan suhdetta (esim. Foucault 1969). Hänelle valta ei ole sortavaa, vaan pikemminkin tuottavaa: se herättää subjektit eloon, eikä tietoa voi käsitellä erillisenä vallasta. Foucault käyttää esimerkkinä mielisairautta ja sitä, kuinka psykiatria ja lääketiede hallitsevat siihen liitettyjä merkityksiä (ks. Barker 2012, 79). Saman ilmiön huomaa myös virallisessa terveellisen syömisen diskurssissa:

”Ravitsemuksella on tärkeä merkitys sepelvaltimotaudin, aivoverenkiertohäiriöiden, verenpainetaudin, eräiden syöpien, tyypin 2 diabeteksen, lihavuuden ja hammaskarieksen synnyssä. Lihavuuden kautta ravinto vaikuttaa muiden sairauksien, kuten tuki- ja liikuntaelinsairauksien, kehittymiseen.”
(Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2014, 11)

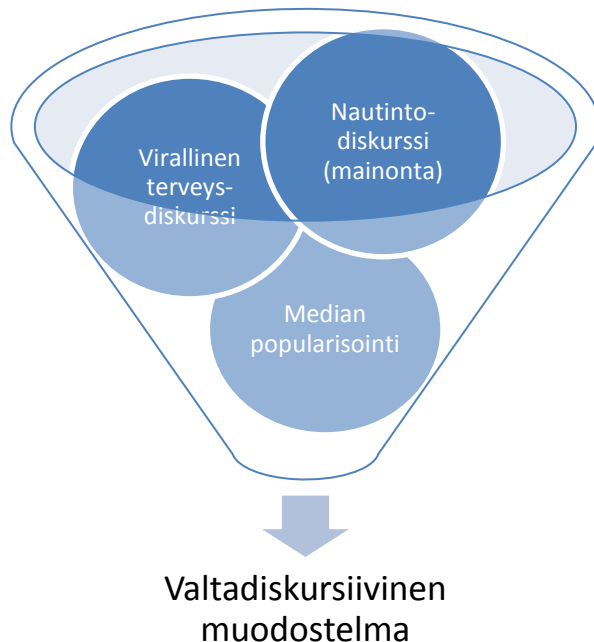
Lihavuus on mukana luettelossa, jossa on pelkkiä sairauksia. Onko lihavuus siis sairaus? Tuntuu, että virallisessa diskurssissa se on – jos sitä ei itsessään pidetä sairautena, niin on ainakin ilmeistä, että se johtaa sairauksiin. *Terveen liHAVAN* lausuma muodostaa diskurssin *vastaavuuspisteen*, jossa kaksi yhteen sopimatonta elementtiä rakennetaan samojen sääntöjen pohjalta, mutta ne ovat epäjohdonmukaisia (Foucault 1969/2005, 89). *Terve liHAVA* ei mahdu virallisen diskurssin sisään, vaikka useissa kontrolloiduissa tutkimuksissa on todistettu, että lihavakin voi olla terve (ks. Valkendorff 2014, 29; Kyrölä et al. 2007, 12–15). Foucaultin mukaan vastaavuuspisteen elementit muodostavat ”joko – tai” -kokonaisuuden (Foucault 1969/2005, 89): ihminen voi siis olla joko terve tai lihava, ei molempia.

Ravitsemussuosituksissa todetaan, että mikäli päivittäiset kalorit laskettaisiin väestön todellisen painokeskiarvon suhteen, ne ”jopa tukisivat liikapainon ja lihavuuden ylläpitoa” (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2014, 25). Virallisen diskurssin mukaan lihavissa on siis jotain *liikaa*, he ylittävät *normaalin* painon. Ravitsemussuosituksissa korostetaan painonhallintaa, eli painon pitämistä *normaalina*, kontrolloimista. Tästä voisi päätellä, että syömishäiriöihin liitetty kontrolloimisen diskurssi on oikeastaan osa valtakurssia. Analyysiluvuissani pohdin, miten kontrolloimisen diskurssi näkyy kohdoteoksissani.

Kuka saa määritellä ”virallisen diskurssin” tai ”vallitsevan diskurssin”? Foucault vastaa kysymykseen oman mielisairaustutkimuksensa kautta: psykiatrian oppiala tekee mahdolliseksi

diskursiivisen muodostelman, joka luonnehtii lausumien muotoutumista diskurssin sisällä (Foucault 1969/2005, 232). Sama diskursiivinen muodostelma toimii muissakin tieteissä, jotka on hyväksytty rakentamaan tietoa. Kuten jo aiemmin osoitin, myös tämä tieto on diskursiivisesti muotoutunutta ja suodattunutta. Se palvelee tiettyä diskurssia ja luo subjektipositioita sen kautta ja hylkää samalla muut mahdolliset diskurssit.

Virallinen diskurssi ja *valtadiskurssi* ovat kuitenkin eri asioita. Virallista diskurssia tuottavat ja pitävät yllä Foucaultin määrittelemät instituutiot, asiantuntijatahot, jotka edustavat lääke- ja ravitsemustiedettä. Terveyspuheen ja -journalismin sanastoa hallitsevat niin ikään bio-, lääke- ja ravitsemustiede, joiden rinnalla kulkee talous- ja tilastotiede (Setälä 2014, 56). Valtadiskurssi muodostaa laajemman, osittain ristiriitaisen kokonaisuuden, jota olen eritellyt kuviossa 1. Valtadiskurssi muodostuu siis karkeasti kolmesta osa-alueesta: virallisesta terveysdiskurssista, median popularisoinnista tutkimustuloksista sekä hedonistisesta kulutus- ja nautintodiskurssista, joka asettuu ristiriitaiseksi terveysdiskurssin kanssa.

Kuvio 1

Juuri *valta* tekee virallisen diskurssin asemasta erityisen. Koska virallinen diskurssi on syntynyt vallasta, sillä on valta-asema. Se määrittelee siis *normaalin*, jonka ulkopuolelle jääminen asettaa henkilön eriarvoiseen subjektipositioon *normaalin* sisälle mahtuvien kanssa. Näkisin, että etenkin

naisruumiin kokoon liittyvä valtakurssi on kaikin puolin hyvin kapea. Sen tarjoaman subjektiposition suorittaminen on pitkälle numeerista – tietyn pituisena pitää olla tietyn painoinen. Lääketieteellisesti määritelty painoindeksi sulkee alipainoiset ja ylipainoiset normaaliuden ulkopuolelle. Tämä koskee kuitenkin ennen kaikkea ylipainoisia, alipaino on tässä diskurssissa hyväksyttävämpää. Tulkiten sen johtuvan juuri rasvattomuuden ihanteesta ja kulttuurisesta painonhallintapuheesta: kilojen kertyminen ei mahdu viralliseen diskurssiin (ks. Puuronen 2004, 76–77). Lisäksi lihavuuden terveydellisten uhkakuvien levittäminen vahvistaa normiin mahtuvan ruumiin ”turvallisuutta” ja ”selvärajaisuutta” (Kyrölä 2007, 52). On myös selvää, että lihavuus on länsimaaisessa yhteiskunnassa esteettinen ”ongelma”, mutta koska on epäeettistä sanoa sitä ääneen, terveyteen turvautuminen on objektiivisempaa (mt.).

Lääketiede ja ravitsemustiede siis luovat virallisen terveysdiskurssin, mutta asia ei ole näin mustavalkoinen: media popularisoi näiden kahden tieteenalan tuottamat diskurssit, mistä hyvä esimerkki on *Helsingin Sanomien* artikkeli *Testaa, syötkö kuten ravintosuositukset neuvovat* (HS 18.9.2014). Siinä voi rasti ruutuun -menetelmällä tarkistaa, syökö virallisen diskurssin mukaan oikein. Näin media valikoi, mikä ihmisiä kiinnostaa ja mikä myy (ks. Kyrölä 2007, 50). Se välittää ”kulttuurisiin normeihin pohjautuvia prosesseja” (mt. 51) ja muodostaa oman diskursiivisen muodostelmansa, joka osittain sivuaa virallista diskurssia ja osittain asettuu sitä vastaan.

Median tehtävä ei siis ole vain popularisoida ja yksinkertaistaa virallista diskurssia ja uusia tutkimuksia, vaan media rakentuu erilaisten diskurssien kakofoniaksi. Suuri osa mediaa on myös markkinointi, ja markkinoinnin diskurssi kehottaa kuluttamaan ja nauttimaan. Valtadiskurssi rakentuukin median kautta lähtökohtaisesti bulimiseksi: yhtä aikaa ihmistä kehoitetaan kuluttamaan ja nauttimaan sekä laihduttamaan, tarkkailemaan painoaan (Mikkola 2012, 36). Ideaali on kuitenkin ”rasvaton yhteiskuntaruumis” (Puuronen 2004, 69), johon liittyy terveystietoisuus ja ruumiin pitäminen esillä. Näin ihminen, joka haluaa toimia valtakurssissa, joutuu ristiriidan eteen: miten on mahdollista yhtä aikaa saavuttaa rasvattomuuden ideaali ja kuluttaa? Niin Anni (I), Anna (SL) kuin Juliakin (IM) etsivät vastausta tähän kysymykseen, mutta hieman eri tavoin. Faircloughin mukaan diskursiiviset muutokset, jotka ovat yleensä sekavia ja keskeneräisiä, tulevat esiin ristiriitaisina näyttäytyvissä mediateksteissä (Fairclough 1995/1997, 83), mikä käy ilmi myös omista huomioistani median diskursiivisesta kakofoniasta.

Voisi siis ajatella, että valtakurssi osittain toimii Foucaultin määrittelemiä periaatteita vastaan – se synnyttää kaksi lausumaa, jotka tekevät diskursiivisesta muodostelmasta ristiriitaisen. Toinen

tulkintavaihtoehto on, että kyseessä on kaksi eri diskurssia, jotka ilmenevät osittain päällekkäisinä ja niin syntyy kaksi erilaista subjektipositiota: kontrolloija ja nauttija. Ristiriidassa voi olla kyse myös diskurssin *yhteensopimattomuuspisteestä*, jossa kaksi lausumatyyppiä tulee esiin samassa diskursiivisessa muodostelmassa voimatta kuitenkaan kuulua samaan lausumien sarjaan (ks. Foucault 1969/2005, 89).

Tätä kautta pääsen avaamaan Foucaultin käsitettä *diskursiivinen muodostelma* (Foucault 1969/2005, 46), jota hän on itse käyttänyt tutkiessaan mielisairautta. Se on eräänlainen kartta, jonka avulla diskurssin rajoja ja käytänteitä voi hahmottaa. Kohdeteosteni diskursiivinen muodostelma on varsin moninainen, ja sitä kautta voi vastata esimerkiksi näihin kysymyksiin:

1. Minkälaisia mielipiteitä esitetään oikeasta ja väärästä ruuan määrästä ja laadusta?
Minkälaisiin diskursseihin nämä mielipiteet sitoutuvat?
2. Mitkä tahot määrittävät syömiseen liitetyt viralliset diskurssit ja diskurssit, jotka jäävät marginaaliin?
3. Miten virallinen syömisdiskurssi ja normaalin syömisdiskurssi suhteutuvat toisiinsa?
4. Millaisten diskurssien kautta subjektit, jotka identifioituvat ”laihoiksi” tai ”lihaviksi” suhtautuvat ruokaan?
5. Onko olemassa vain yksi syömisdiskurssi, johon muut diskurssit suhteutuvat, vai ovatko diskurssit toisistaan erillisiä?
6. Miten päähenkilöt kehittyvät teoksen edetessä, eli miten he siirtyvät diskursiivisesta käytännöstä toiseen?

Diskursiivinen muodostelma suhteuttaa diskurssin sisäiset ja sen ulkopuoliset lausumat toisiinsa. Sen on mahdollista synnyttää toisensa poissulkevia kohteita ilman, että sen itsensä tarvitsee muuntua. Samoin voidaan osoittaa, että millä tahansa kyseisen diskurssin kohteella on diskursiivisessa todellisuudessa oma ilmenemispaikkansa ja -lakinsa (ks. Foucault 1969/2005, 63.). Tämän perusteella voidaan todeta, että virallisessa diskurssissa ruoka ilmenee terveyden välikappaleena, ja laajemmin valtakäytännössä se ilmenee sekä terveyden että nautinnon välikappaleena. Virallisessa diskurssissa ruoka saa merkityksiä, jotka jakavat sen ”hyvään” ja ”pahaan” ruokaan, jotka sulkevat toinen toisensa pois. ”Hyvään” ruokaan liitetään lausumia, kuten *kevyt, ravinteikas ja puhdas*. ”Paha” ruoka taas saa lausumia, kuten *rasvainen, sokerinen, lihottava ja raskas*. Näin ne täydentävät virallisen diskurssin diskursiivista muodostelmaa.

1.3.2 Sairastuttava media?

Alaluvussa 1.3.1 käsittelin median bulimista ristiriitaisuutta nautinnon ja kontrollin välillä. Tässä alaluvussa syvennän tulkintaani ja pohdin, sairastuttaako media ihmiset syömishäiriöön, liittyy häiriö sitten lihavuuteen tai laihuuteen. Kuten olen jo todennut, tutkimukseni yksi aineisto on *Helsingin Sanomat*. Media on mukana luomassa normaaliuden ja terveellisen elämäntavan diskursseja terveystjournalismillaan: se siis ”sekä kertoo ympäröivästä maailmasta että muokkaa yhteisöjen asenneilmastoa ja toimintakulttuuria” (Järvi 2014, 9). Pienet tekijät, kuten sanavalinnat, suuremmalla fontilla esiin nostetut sitaattit ja juttujen kuvitukset, sisältävät kaikki presuppositioita, luovat subjektipositioita ja sekä ammentavat diskursiivisesta todellisuudesta että rakentavat sitä. Esimerkiksi *Läskikapina*-juttusarjan nimi sisältää jo runsaasti viittauksia nimeämääni uhkadiskurssiin: siinä on lingvistinen metaforinen ilmaus käsittemetaforasta LIHAVUUS ON UHKA. Lihavuutta vastaan pitää siis kapinoida. Niin ikään ”läski” ei ole neutraali sana, vaan assosioituu samassa diskurssissa lihaviin huonommuuteen, mikä vertautuu jo esittelemääni Faircloughin ajatukseen skeemoista (ks. Fairclough 1995/1997, 46). *Läskikapinassa* on myös historiallinen viittaus vuoden 1918 punakaartilaisten kapinaan.

Terveystjournalismi sivuaa aina tavalla tai toisella terveyttä ja sairautta, mutta sisältää usein muita merkityksiä, jotka jälleen värittävät diskurssia. Tällaisia ovat esimerkiksi politiikka, valta ja raha (Järvi 2014, 10). Osana *Läskikapinaa*, *Helsingin Sanomien* taloussivuilla 20.1.2007, on juttu otsikolla *Läskin hoito käy Suomelle kalliiksi*. Otsikko sisältää jo itsessään useita virallisen diskurssin lausumia: ”läski” on jotain, mitä tarvitsee ”hoitaa”, niin kuin sairautta. Lisäksi jutussa suhteutetaan lihavuus uhan diskurssiin ja jo esittelemääni LIHAVUUS ON UHKA -metaforaan, jossa lihavan subjektipositio on kallis syyllinen (ks. myös taulukko 4).

Tautinen media -artikkelikokoelmassa on nimetty muutamia median tuottamia, arkkityyppisiä subjektipositioita, joista oleellisia tutkimukseni kannalta ovat **esikuva**, **tulokas**, **kenttäasiantuntija** ja **pudokas** (Setälä 2014, 54). **Esikuva** on yleensä hoikka ja älykäs, arvostetussa asemassa oleva ihminen. Esimerkiksi ruokaa koskevissa jutuissa mediassa esikuvina käytetään nykyisin usein fitness-valmentajia (esim. *Jutta Gustafsberg ei huoli valmisruokaa*, HS 14.4.2014). **Tulokas** haaveilee esikuvan subjektipositioista ja on ”kuin kuka tahansa meistä”. Tulokkaiksi voidaan lukea *Läskikapinan* laihduttajaporukka. **Kenttäasiantuntija** on profiloitunut esikuvaa selkeämmin tieteellisen tiedon luojaksi ja välittäjäksi (esim. Mikael Fogelholm jutussa *Ruisleipä vai kaurapuuro*

– *kumpi on parempi aamiainen?* HS 2.10.2014). Osittain nämä kolme roolia menevät päällekkäin, ja näkökulma ratkaisee, missä roolissa media henkilön esittää.

Pudokas taas ei yleensä ole henkilö, joka esiintyisi kasvoillaan tai nimellään, vaan pudokas implikoituu jutuista. Koko *Läskikapina*-juttusarja asettaa lihavien ihmisten pudokkaan subjektipositioon: epäonnistuneeksi tapaukseksi, joka ei välitäkään olla terve. Pudokkaan subjektipositioon suhteutuvat myös *hyvän lihavien* ja *pahan lihavien* lausumat, joihin palaan analyysissäni. Niin ikään *Ison Anni* näyttäytyy aluksi pudokkaana, mutta hänestä kasvaa eräänlainen vastadiskursiivinen esikuva.

Sairastuttaako media siis ihmiset lihavuuteen, joka muuten olisi vain ihmisen ominaisuus? Terveystieteen voi nähdä diskursiivisena muodostelmana, jossa oleellista ei ole vain se, mitä on sanottu, vaan myös se, mitä on jätetty sanomatta (Torkkola 2014, 21). Pelkistettynä tämä muodostelma tarjoaa lihaville kolme mahdollisuutta, joista valita itselleen laihtumisen motivaattori: kauneus, terveys ja häpeä. Koska tärkeintä laihtumisen kannalta on ruoka, myös se merkityksellistyy näiden kolmen kautta.

1.3.3 Diskurssit ja sukupuoli

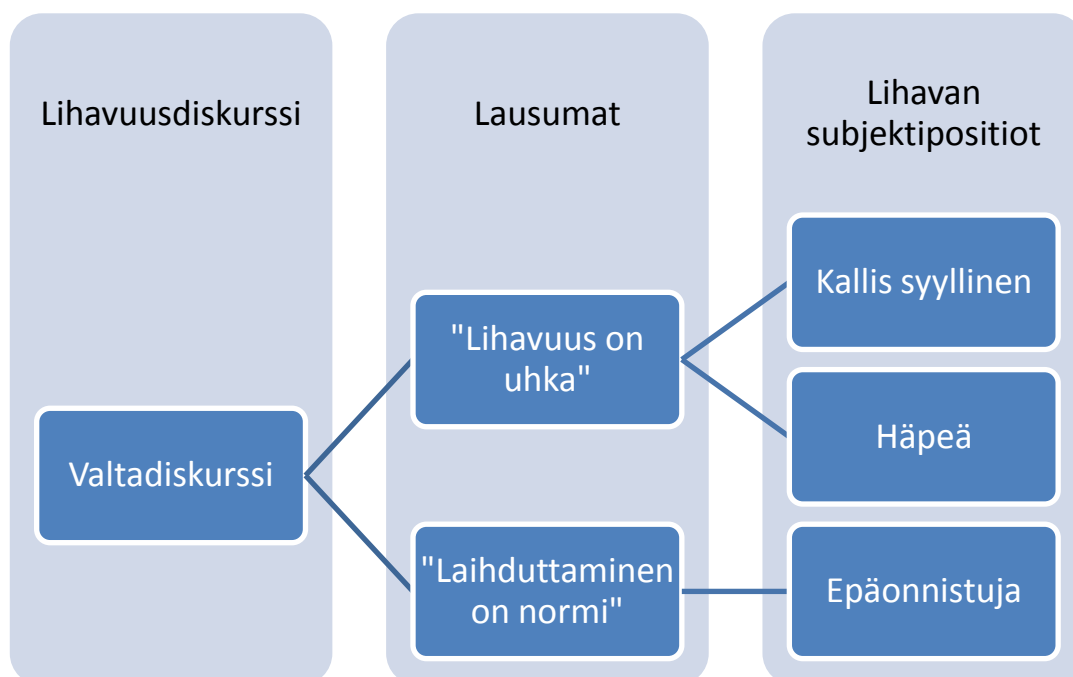
Lähden liikkeelle oletuksesta, että asennoituminen syömiseen ja siihen liittyvään lihavuuteen on sukupuolittunutta. Tämä oletus käy toteen kohdeteoksissani useamman kerran. Feministiteoreetikko Judith Butler on hahmotellut sukupuolen käsitettä teoksessaan *Hankala sukupuoli* (1993). Hän sivuaa Foucaultin diskurssiteoriaa, etenkin *Seksuaalisuuden historiaa*, todeten, että Foucaultin mukaan ihmisen sukupuoli pakottaa hänet alistumaan tietyille sosiaalisille säännöille. Näitä sääntöjä ohjaava laki muotoilee sosiaalisen ja biologisen sukupuolen sekä nautinnon, halujen ja minuuden periaatteita. (Butler 1993, 173.). Toisin sanottuna myös sukupuoli rakentuu vallan kautta, ja nimenomaan tukahduttavan, negatiivisen vallan.

Butlerin mukaan sukupuoli on performatiivista (esim. Butler 1993, 25). Sukupuolen performatiivisuus on oikeastaan ruumiillinen tapa asettua tiettyyn subjektipositioon, joka yleensä ilmaantuu sanallisena. Sukupuoli ja siihen liittyvät ominaisuudet konstruoidaan suhteessa diskursseihin. Ne muodostuvat jatkuvasti ylläpidettyjen tekojen sarjana (Butler 1993, 25). Tästä seuraa, että *mies/maskuliininen* voi myös kuvata naista ja *nainen/feminiininen* voi kuvata miestä (Butler 1993, 55). Syvällä meidän kulttuurimme rakenteissa on skeemat siitä, mikä miehelle on

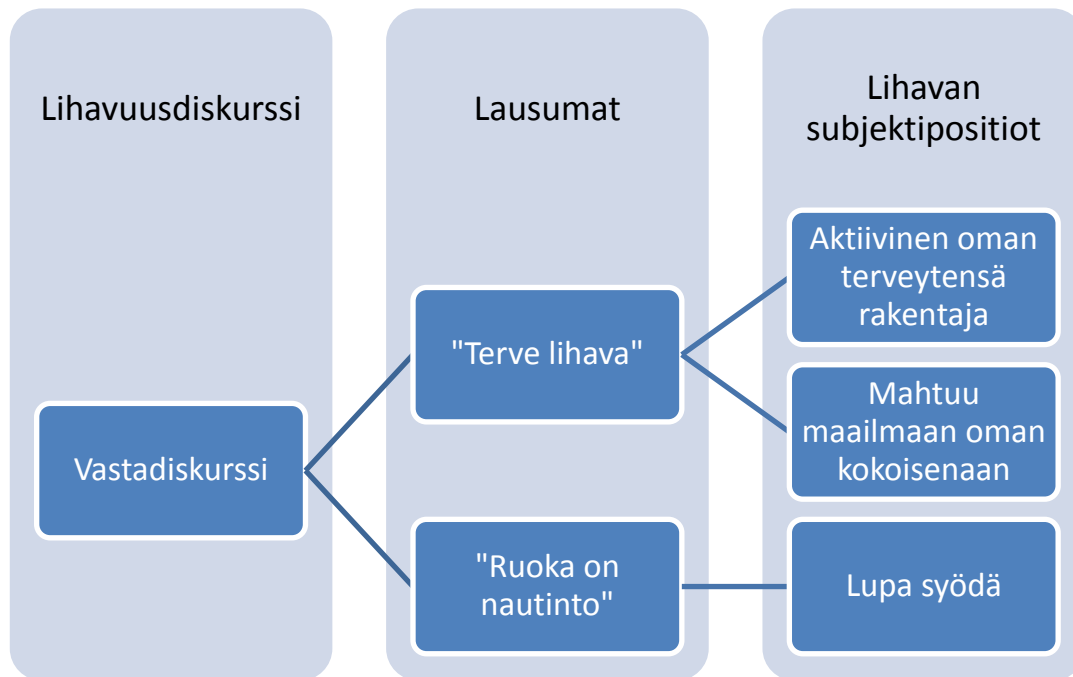
soveliaista ja mikä naiselle on soveliaista. On mahdotonta erottaa sosiaalinen sukupuoli sitä ylläpitävistä ja muodostavista poliittisista ja kulttuurisista järjestelmistä (Butler 1993, 50), jotka myös ovat mukana rakentamassa ja muokkaamassa diskursseja. Esimerkiksi ruuan hakeminen lisää on miehille soveliaampaa kuin naisille, sillä miehillä kuuluu olla ”miehekäs ruokahalu”. Tämä käy ilmi muutamassa kohtaa *Ihanaa merta* sekä myös hieman *Stalinin lehmissä*. Lisäksi performatiivisuus tulee vahvasti esiin *Karu sellissä*, jossa kuvan merkitys on hyvin tärkeä. Palaan näihin analyysiluvussani.

Oheisissa taulukoissa (taulukko 2 ja taulukko 3) pyrin hahmottamaan valta- ja vastadiskurssien, lausumien sekä niiden kautta määräytyvän subjektiposition suhdetta varsin yksinkertaistetusti. Oletan siis, että valtadiskurssi mahdollistaa tietynlaiset lausumat, jotka taas muotoilevat lihavien subjektipositiota.

Taulukko 2

Taulukko 3

1.3.4 Häiriintynyt syöminen ja haave hoikkuudesta

Tässä alaluvussa avaan *syömishäiriöisyyden* käsitettä. *Syömishäiriö* on virallisen diskurssin lausuma, sillä se implikoi *normaalin* ulkopuolelle jäämistä. Lisäksi avaan normaalin ja häiriintyneen syömisen rajoja virallisessa diskurssissa sekä pohdin *thin privilege* -käsitettä ja norminmukaisen vartalon rajoja.

Häiriön ja elämäntavan raja on varsin liukuva, mutta lähestyn erottelua siten, että elämäntapa *edistää terveyttä*, häiriö *kuluttaa terveyttä* (Valkendorff 2014, 29). Terveellinen syöminen sinänsä voi olla terveyttä edistävä elämäntapa, mutta kun se *Ihanan meren* Julian tapaan kaventuu kevytjogurttiin, omena ja kaaliin, se ei enää ole elämäntapa, vaan häiriö. Samoin käy, jos ruokia täytyy alkaa *Stalinin lehmien* Annan tapaan jaotella turvaruokiin ja vaararuokiin, jotka aiheuttavat bulimisen kohtauksen (SL 115). Sinänsä syömishäiriöt eivät ole sairauksia, mutta ne muuttuvat sairauksiksi, kun ne alkavat häiritä ihmisen hyvinvointia (Valkendorff 2014, 31).

Vaikka tutkimukseni ei suoranaisesti keskity syömishäiriöihin, on silti olennaista erottaa toisistaan ”normaali syöminen” ja ”häiriintynyt syöminen” voidakseen luotettavasti tutkia niiden eri

diskursseja. Usein väitetään, että sukupuolitettu lihavuuden pelko ajaa nuoret tytöt syömishäiriöihin (Liimakka 2010, 15). Lihavuuden pelkoon liittyy kulttuurinen painonhallintapuhe (Puuronen 2004, 76–77), eli jatkuva ”laihduksuurilla oleminen”, se, että ”pitäisi laihduttaa” tai kalorien laskeminen. Kaikenkokoiset ihmiset keskittyvät haaveilemaan autuaaksi tekevistä hoikkuudesta.

Normaali syöminen on kuitenkin jotain muuta kuin jatkuvaa laihduttamista ja tarkkailua. Normaaliin syömiseen kuuluu ruokailu muiden kanssa, syöminen tai syömättömyys kun on onnellinen tai onneton, mieliruokien syöminen enemmän kuin olisi tarpeen ja ruokailu niin usein, ettei ahmimishalua synny. Normaali syöminen on myös joustavaa eikä häiritse arkea (Valkendorff 2014, 31.). Silti esimerkiksi huippu-urheilijan tarkkaan laskettu ruoka-annos tai kavereidensa kanssa McDonald’issa käyvän laihduttajan tilaama yksinäinen light cola on väärin tuomita ”epänormaaliksi”. Se on syömistä – tai syömättömyyttä – jolla on tavoite. Negatiivisella tavalla epänormaaliksi se muuttuu vasta, kun se alkaa häiritä ihmisen itsensä elämää ja hyvinvointia, niin kuin jo totesin yllä.

Normaalin käsite kuuluu terveystieteiden diskursiiviseen muodostelmaan ja siten myös valtakurssiin, jonka kautta yhteiskuntaa hahmotetaan. Lisäksi se on tärkeä terveyttä uhkaavien tekijöiden huomioimisessa:

”Väestöä alettiin siis hahmottaa erilaisin laskelmin ja tilastoinnein, jolloin saatiin selville populaation mitattavissa olevia piirteitä (pituus, paino, kallon muoto, myöhemmin älykkyys ja moraali), joista puolestaan voitiin selvittää keskiarvo, yksilöitä voitiin vertailla toisiin – tuloksena *normaali*, tai *normi*, joka pitää sisällään halun yhdenmukaistamiseen.”

(Mali 2008, 27)

Samalla tavalla yhteiskunnassa on keskiarvojen mukaan määritelty *normaalipaino*. Normaalia syömiskäyttäytymistä on sen sijaan vaikea keskiarvottaa, joten painosta ja ulkonäöstä on tullut tekijä, jonka pohjalta ihmiset kuvittelevat näkevänsä, syökö toinen *normaalisti*, liikaa, liian vähän vai liian epäterveellisesti. Kaikki tämä on osaltaan rakentamassa diskursiivista muodostelmaa, jonka kautta suurin osa ihmisistä maailmaa hahmottaa. Ja koska diskurssit konstruoivat suhteessa sosiaaliseen todellisuuteen, niistä ei voi poiketa ilman, että tulee samalla muokanneeksi omaa subjektipositiotaan. Tämä tapahtuu kahteen suutaan, minkä huomaa esimerkiksi Annista (I), jolla on lihavana naisena kaksi vaihtoehtoa muokata subjektipositiotaan: joko hän laihtuu ja mahtuu siten ”normaalin” sisään tai hyväksyy itsensä ja yrittää saada muutkin hyväksymään hänet sen kokoisena kuin hän on, eli synnyttää uuden ”normaalin”, toisessa diskursiivisessa muodostelmassa. Anni

valitsee jälkimmäisen vaihtoehdon, eli hylkää vallitsevan diskurssin ja näin hänen toimijuutensa mahdollisuudet muuttuvat. Diskurssien sosiaalisen luonteen vuoksi ei kuitenkaan riitä, että hän tekee niin – siksi hän kokee tarvetta puhua asian puolesta julkisesti.

Ruuan merkityksellistäminen tapahtuu siis hyvin voimakkaasti ruumiin koon kautta. Siksi käytän tutkimuksessani runsaasti sosiologian lähteitä, esimerkiksi Hannele Harjusen väitöskirjaa *Women and Fat: Approaches to the Social Study of Fatness* (2009) sekä Katariina Kyrölän (et al.) toimittamaa *KOOLLA ON VÄLIÄ!* -artikkelikokoelmaa (2007). Harjunen pureutuu lihavuuteen stigmatisoivana ominaisuutena ja välitilana. Hän myös pohtii medikalisaation tuottamaa lihavuuskäsitystä. Välitilan käsite sopii omaankin tutkimukseeni, sillä esimerkiksi Anni (I) vertaa lihavuutta odotushuoneeseen todeten, että ihminen jatkuvasti toivoo olevansa jotain muuta kuin on, eli hoikka.

Harjunen käyttää käsitettä *thin privilege* (Harjunen 2009, 15), joka on oleellinen valtadiskurssin ymmärtämiselle. *Thin privilege* värittää vallitsevaa diskursiivista todellisuutta ja implikoituu lääketieteessä ja terveystieteessä sekä mediassa. Siihen kuuluu, että lihavat assosioituvat laiskemmiksi ihmisiksi kuin hoikat, eivätkä he hallitse itseään samalla tavalla kuin hoikat (Harjunen 2009, 16). Lisäksi naisen vartalosta on tehty yksilöllinen projekti, jonka kautta tullaan yhteiskunnan hyväksytyksi jäseneksi: jos ihminen ei – ulkonäkönsä perusteella – noudata normatiivisia dieetti- ja liikuntametodeja, hän putoaa alemman luokan kansalaiseksi (ks. esim. Harjunen 2009, 17). *Thin privilege* sisältyy siis diskurssiin, joka on sidottu yhteiskunnan valtarakenteisiin: terveystieteiden auktoriteettiasemaan, jonka otin esiin jo aiemmin.

Tätä diskursiivista todellisuutta kohdoteosteni päähenkilöt toteuttavat, ja sitä vastaan osa heistä nousee. Teosten pohjalta tein kuitenkin huomion, että kyseistä diskurssia vastaan nouseminen ei ole helppoa, ja se vaatii ponnisteluja päähenkilöiltä, jotka siihen ryhtyvät. Tämä johtuu valtadiskurssin sosiaalisuudesta sekä sen lausumien luonnollistuneisuudesta, minkä takia niiden kyseenalaistaminen on yksilölle hankalaa.

Loppujen lopuksi tila, johon naisen tulee mahtua, on varsin kapea (Harjunen 2009, 16–18). Niin liiallinen oman vartalon muokkaaminen (kehonrakennus, anoreksia) kuin liian vähäinen (lihavuus) pudottavat vartalon normaalin diskurssista ulos. On kuitenkin eri asia pudota normaalin diskurssista ulos liian lihavana kuin liian laihana. Naiseus on siis eräänlainen diskursiivinen muodostelma,

johon kuuluu sukupuolen performatiivinen toteuttaminen rajojen sisällä pysyen – jos rajoja rikkoo, tulee samalla muokanneeksi oman subjektipositionsa.

Kriittisen feminismin ja kriittisen lihavuustutkimuksen pohjimmainen tarkoitus lieneekin laajentaa naisen tilaa niin että huomaisimme, että maailmaan mahtuu erikokoisia ja erilaisia naisia. Kaikkien ei tarvitse olla saman muotin läpi puristettuja. Kriittinen feminismi kritisoi myös *lihavuusepidemia*-lausumaa, jota usein käytetään juuri terveystiedon ja medikalisaation valtakurssin sisällä (ks. Harjunen 2009, 16). Lihava voi kuitenkin olla terve, jopa WHO:n määritelmän sisällä: ”Health is a state of complete physical, mental and social well-being and not merely the absence of disease or infirmity.” Vaikka määritelmän kaltaista täydellisen terveyden tilaa ei ehkä ole mahdollista saavuttaa, niin lihavilla on sen tavoitteluun yhtä suuret mahdollisuudet kuin hoikillakin. Jos ajatellaan, että ”epidemian” käsitteeseen liittyy oleellisesti tarttuvuus, lihavuus ei voi täyttää epidemian määritelmää. Toisaalta epidemia voidaan nähdä myös ”minkä tahansa ilmiön poikkeuksellisen yleisyytenä tietyssä yhteisössä” (ks. Duodecim, Terveyskirjasto), jolloin määritelmä ei ole enää yhtä eksakti, ja lihavuuskin voidaan nähdä epidemiana.

Thin privilege kokoaa aika hyvin kaiken sen, mikä liittyy laihuuden ja lihavuuden valtakurssiiviseen muodostelmaan. Hoikat ihmiset ovat etuoikeutetussa asemassa, sillä lihavuuteen liitetään mielikuva esimerkiksi laiskuudesta, saamattomuudesta ja itsekurin puutteesta. Lihavat ovat itse aiheuttaneet tilanteensa (van Amsterdam 2013, 164–165). Van Amsterdam puhuu artikkelissaan myös siitä, kuinka jopa opettajat puhuvat lihavuudesta estottoman diskriminoivasti, koska sosiaaliset normit eivät sitä juuri estä (van Amsterdam 164). Ilmiön huomaa *Ihanassa meressä*, kuten osoitan luvussa 3 vastadiskursseja käsitellessäni.

Norminmukaista ruumista määriteltäessä päädytään yhä uudelleen tutkimukseni tärkeimpiin käsitteisiin: valtakurssiin, vastadiskurssiin ja presuppositioon. Mediassa, etenkin mainonnassa, tulee hyvin ilmi, millaisena ihminen on ”normaali”: hoikkana, sileänä ja kimmoisana heterona (Rossi 2007, 134). Siksi ennako-oletus on, että ihmiset ovat juuri tätä. Jos joku poikkeaa räikeästi normista esimerkiksi lihavuudellaan tai homoseksuaalisuudellaan, se herättää muissa tunteita, joiden laadun taas määrittää diskurssi. Samaan tapaan valtakurssi määrää liHAVAN tunteeksi häpeän omasta koostaan ja siitä, mitä se edustaa, eli laiskuudesta ja saamattomuudesta.

Naisen ruumiin rajat ovat tiukemmat kuin miehen ruumiilla. Sen huomaa jo siitä, että jokaisessa tutkimassani teoksessa päähenkilö on nainen. Miehen ruumiin kokoon ja miehen syömiseen ei

yksinkertaisesti liity yhtä paljon merkityksiä. Käsittelen aihetta lähemmin luvussa 2 pohtiessani julkisen syömisen diskurssia.

Valtadiskursiivinen hoikkuusoletus näkyy *Helsingin Sanomissa*: 3.1.2015 julkaistussa viattoman kuuloisessa artikkelissa *Alkoholin haitat kasaantuvat tavallisille ihmisille – tipattomasta kiistatonta hyötyä* todetaan, että kun alkoholin käyttöä vähentää, ”painokin voi pudota” aivan kuin olisi normi, että kaikkien tulee pudottaa painoaan. 31.12.2014 julkaistussa Elina Tanskasen kolumnissa *Lupaukset kannattaa tehdä niin inhorealistisesti kuin mahdollista* mainitaan Scrantonin yliopistossa tehty tutkimus amerikkalaisten uudenvuodenlupauksista – kärjessä tietysti painonpudotus.

Helsingin Sanomista ja muista lehdistä löytyy juttuja niin kesä- kuin joulukiloistakin. Alkukeväästä karistetaan joulukilot, sitten laihdutetaan ”bikinikuntoon” ja syksyllä kesäkiloja pois. Trendi on huomattu jo vuonna 2005, kun *Elämä kuntoon – kolmesti vuodessa* -artikkeli (HS 31.12.2005) huomauttaa syklin palvelevan tosielämää: Painonvartijat tuplaavat asiakaskuntansa tammi- ja elokuussa. Onko jatkuva laihduttaminen siis valtadiskurssin normi – mitä tapahtui ”normaalille syömiselle”? Jos laihduttaminen on uusi normaali tapa syödä, mitä tapahtuu heille, joiden ei tarvitse tai jotka eivät halua laihtua? *Iso*-romaani ottaa kantaa tähän.

Hoikkuuden merkitys valtadiskurssissa on siis korostunut. Samalla kun hoikka keho edustaa kykenevääisyyttä ja kontrollia, lihava keho nähdään himoille alistuneena ja laiskana. Tämä asetelma tulee esiin kohdeteoksissani, kuten analyysiluvuissani tulkitsen.

1.4 Kognitiivinen metafora ja diskurssit

Metaforaa määritellessäni käytän hyväkseni kognitiivista metaforateoriaa, jonka mukaan koko käsitesysteemimme on metaforinen, eivätkä metaforat ole ainoastaan kirjallisuuden välineitä (Kähkönen 2004, 18). Kognitiivisessa metaforateoriassa käsittemetaforat merkitään joko kapiteelein tai isoin alkukirjaimin (mt.). Käytän itse kapiteeleja.

Kohdeteosteni päähenkilöiden kehitys on usein kuvattu metaforien kautta, ja teoksista on erotettavissa useita teosten välillä intertekstuaalisesti toistuvia metaforia, jotka ovat myös kulttuurisesti vakiintuneita, mikä viittaa siihen, että teokset toimivat samojen yhteiskunnallisten diskurssien sisällä. Esimerkiksi metafora RUUMIS ON VANKILA toistuu jokaisessa tutkimassani teoksessa, ja kehityksen diskurssia voi eritellä sen kautta esimerkiksi vapautumisen lingvististä

ilmausta käsittelemällä. Koska kognitiiviset metaforat ovat valtakurssin rakenteiden tapaan usein konventionaalistuneita ja yhdistyvät ihmisten luonnollistuneisiin skeemoihin, voi metaforia tulkita diskurssien lausumina, kuten esitin alaluvussa 1.3.

Metafora on vertaus ilman kuin-sanaa (ks. Kövecses 2002, 7). Se saa siis kaavan ”*A on B*”, jolloin yksi käsite ymmärretään toisen kautta. Tätä kutsutaan *käsitteelliseksi metaforaksi (conceptual metaphor)* (Kövecses 2002, 4; 29). Kognitiivinen metafora koostuu *tilasta*, jossa on *lähde* ja *kohde*, jotka projisoidaan toisiaan vasten (Päivrinta 2008, 25). Ne voidaan siis ymmärtää toistensa kautta. *Käsitteellinen metafora* synnyttää joukon *lingvistisiä metaforisia ilmauksia (metaphorical linguistic expressions)*; (Kövecses 2002, 4).

Kövecses käyttää esimerkkinä käsitteellistä metaforaa IDEAT OVAT RUOKAA. Sen synnyttämiä lingvistisiä metaforisia ilmauksia ovat muun muassa *raa’at faktat* sekä *en niele tätä selitystä*. Tässä analyysissä keskityn sekä käsittemetaforiin että niiden kielellisiin ilmauksiin. Tulen osoittamaan, että teoksia yhdistää muutama käsitteellinen metafora, esimerkiksi RUUMIS ON VANKILA ja RUOKA ON SEKSIÄ. Näiden metaforien sisällä päähenkilöt asettuvat kehityksen diskurssiin ja heidän subjektipositionsa rakentuvat. Tarkastelen niitä ja niiden lingvistisiä ilmauksia myös eri diskurssien lausumina.

Esimerkiksi RUUMIS ON VANKILA -metaforassa lähteenä toimii *ruumis* ja kohteena *vankila*, mikä yhdistää ruumiin ominaisuudet vankilan ominaisuuksiin. Metaforan tulkitsemisessa auttaa tieto valtakurssin konventioista – kuinka syömistä, kaloreita sekä sitä kautta ruumiin kokoa tulisi kontrolloida. Siten *vapautuminen* metaforan kielellisenä ilmauksena asettuu luontevasti kehityksen diskurssiin, sillä ruuan vankilasta vapautuessaan päähenkilöt päästävät irti valtakurssiivisesta kontrollin vaatimuksesta.

On myös huomattava, että metaforat synnyttävät metaforaketjuja, jotka ovat oleellisia päähenkilöiden muuttuvalle subjektipositiolle kehittymisen diskurssissa. Esimerkiksi RUUMIS ON VANKILA johtaa *Stalinin lehmissä* toiseen käsitteelliseen metaforaan OKSENTAMINEN ON VAPAUTUMISTA, joka taas on ristiriidassa RUOKA ON PUHTAUTTA -metaforan kanssa. Jos ruoka on puhtautta, miksi se pitää ”siivota” pois, kuten Anna (SL) ilmaisee? Näin metaforat asettuvat valtakurssiiviseen muodostelmaan, joka sisältää ristiriitaisia ja toisensa kumoavia lausumia, kuten olen tuonut esiin.

Kirjallisuudessa metaforien käyttö on kuitenkin monimuotoisempaa kuin pelkät käsitteelliset metaforat ja niiden kielelliset ilmaisut. Kirjallisuudella on viisi tapaa muokata metaforia: **laajentaminen** (*extending*), jossa tutun käsitteellisen metaforan ominaisuuksia käytetään kertomuksenomaisesti, **kehittely** (*elaboration*), joka ei lisää lähdemetaforaan uusia elementtejä, vaan ottaa jo olemassa olevat ja käyttää niitä epäkonventionaalisesti, **kyseenalaistaminen** (*questioning*), joka kyseenalaistaa jokapäiväiset metaforat ja **yhdisteleminen** (*combining*), joka yhdistää toisiinsa useita käsitteellisiä metaforia (Kövecses 2002, 47 – 49). Lisäksi kirjallisuudessa käytetyistä metaforista voi erottaa **personifikaation**, jossa kuvailtavalle ilmiölle annetaan inhimillisiä ominaisuuksia (Kövecses 2002, 49). Metaforataulukossani (liite 1) annan esimerkkejä, miten nämä lingvistisen ilmaisun tavat toteutuvat kohdeteoksissani, ja palaan niihin myös analyysissäni.

Visuaalisen metaforan tunnistaminen Kovácsin kuvituksessa ja niiden tulkitseminen on sanallisia metaforia hankalampaa. Siihen vaikuttavat konteksti, kulttuuri ja teoksen genre. Jos kirjaimellinen lukutapa ei riitä, ja elementtejä yhdisteltäessä syntyy hämmentävä poikkeama, kuvaa kannattaa lähteä tulkitsemaan visuaalisen metaforan kautta (ks. Romu 2011, 60).

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tutkimukseni rakentuu johdannosta, kahdesta analyysiluvusta ja johtopäätöksistä. Tärkein osa johdantoani on diskurssin määrittely sekä sen sitominen valtaan. Sen lisäksi hahmottelen tutkimuksen taustaa ja tavoitteita sekä pohdin suppeasti ruokaan yhteiskunnallisella tasolla liitettyjä merkityksiä hoikkuuden ihanteesta.

Ensimmäinen analyysilukuni, luku 2, sisältää valtakurssin muodostelman erittelyä jokaisen kohdeteokseni kautta. Osoitan teoksista psyykkisiä, sosiaalisia ja fyysisiä аспектеja muodostelman sisäisistä diskursseista, jotka kaikki suhteutuvat pienenemiseen. Lisäksi liitän teoksiin kognitiivisia metaforia, kuten RUUMIS ON VANKILA. Metaforien avulla analysoin paitsi kohdeteosteni suhteutumista diskursseihin niin myös päähenkilöiden siirtymiä diskurssista toiseen, eli kehityksen diskurssia.

Toisessa analyysiluvussani, luvussa 3, käsittelen valtakurssissa syntyneitä vastaavuuspisteitä, joista oleellisin on jo esille tuomani *terveen lihavan* lausuma. Vastadiskurssien kautta kritisoidaan vallitsevia käsityksiä, ja kritiikki voi tulla esiin joko suoraan tai ironisesti. Käsittelen molempia

tapoja. Lisäksi erittelen kolmosluvussa valtakurssiivisen muodostelman sisäisen nautintodiskurssin, jonka lausumaksi tulkitseen metaforan RUOKA ON SEKSIÄ. Tärkeä diskurssi tässä luvussa on uskontodiskurssi, joka merkityksellistää syömishäiriöisyyttä ja kuolemaan asti pienenemistä, johon valtakurssi ei kehoita. Uskontodiskurssin lausumiksi nostan *syntisyyden* ja *puhdistumisen* sekä metaforan RUUMIS ON HERRAN TEMPELI. Luvun 3 lopussa erittelen myös päähenkilöiden subjektipositioiden kehitystä *Bildungsroman*-tradition kehyksessä.

Tulkitsen, että jokainen diskurssi niin teoksissa kuin yhteiskunnassakin kietoutuu pienenemisen diskurssiin, joka on etenkin uskontodiskurssissa jopa tärkeämpää kuin hengissä pysyminen – siksi olisi kiinnostavaa saada yhdistettyä ”massankasvatusdiskurssi” aineistoon, mutta itsensä tarkoituksellinen lihottaminen on länsimaisessa kirjallisuudessa varsin harvinainen ilmiö, aivan kuin länsimaisessa yhteiskunnassakin. Ylipäänsä vastadiskursseja on *Stalinin lehmissä*, *Ihanassa meressä* ja *Karu sellissä* vähän, ja ne tulevat esiin lähinnä teosten sarkastisista pilkahduksista. Vastadiskurssien vähyden vuoksi lisäsin aineistooni Hiltusen romaanin *Iso*, joka on ylipainoisen naisen sankaritarina. Tulen kuitenkin osoittamaan, että myös siinä etenkin teoksen alkupuolella taustaoletuksena on, että pieneneminen on ihailtavaa.

2. KOHDETEOKSET VALTADISKURSSISSA

Tässä luvussa käsittelen kohdeteoksiani valtadiskurssissa, jonka hahmottelin johdannossa. Käsitys siitä, miten syödä terveellisesti, on valtadiskurssin sisällä riippuvainen pienenemisestä tai normaalipainoisen kohdalla painonhallinnasta, painon pitämisestä normaalina. Diskurssin voi silti jakaa useisiin pienempiin palasiin, joita olen yrittänyt hahmottaa vielä lisää sijoittamalla ne fyysisiin, psyykkisiin ja sosiaalisiin diskursseihin.

Koska diskurssit tulevat usein esiin kognitiivisten metaforien kautta, käsittelen myös niitä ja niiden ilmenemistä. Kognitiivisen metaforan käsitteen määrittelin johdannossani luvussa 1.4. Tärkeimmät teoksissa ilmenevät metaforat ovat RUOKA ON SEKSIÄ, RUUMIS ON VANKILA ja OLET MITÄ SYÖT. Ensimmäinen metafora saa lingvistisiä ilmauksia *halusta*, *nautinnosta* ja erilaisista vertauksista, joilla kuvataan sekä ruokaa että sukupuolielimiä tai yhdyntää. Tällaisia ovat esimerkiksi *ripsipiirakka* ja *nakkisämpylä*. Niin käsittemetaphoria kuin niiden lingvistisiä ilmauksiakin voi tulkita myös diskurssien lausumina, kuten esitin johdannossani.

Feministisesti ajateltuna ruumis nähdään monesti vankilana, josta on paettava (Bordo 1993, 18). RUUMIS ON VANKILA -metaforan tärkein lingvistinen ilmaus onkin *vapautuminen*, minkä vuoksi tämä metafora on oleellinen myös päähenkilöiden kehitystä tarkasteltaessa. OLET MITÄ SYÖT on puolestaan hyvin vakiintunut ja jopa kliseinen metafora. Se saa lingvistisiä ilmauksia esimerkiksi *rasvaisuudesta*, *keveydestä* ja *puhtaudesta*, jotka kaikki kuvaavat paitsi ruokaa niin myös kehoa ja toimivat näin valtadiskurssin lausumina.

Kuten johdannossani totesin, median rooli terveys- ja hoikkuusdiskurssin luoja ja ylläpitäjänä on ehkä jopa lääketiedettä tärkeämpi, sillä media valikoi, mitä ihmiset saavat tietää ja miten. Niinpä kohdeteosteni rinnalla analysoin jatkuvasti, miten *Helsingin Sanomien* terveyttä, lihavuutta ja ruokaa käsittelevät jutut suhteutuvat samaan diskursiiviseen muodostelmaan.

Hanna Mikkola on väitöskirjassaan sijoittanut syömishäiriöromaaneja erilaisiin diskursiivisiin käytäntöihin hieman samalla tavoin kuin minä. Hän erottelee viisi eri diskurssia:

1. Lääke- ja luonnontieteellinen ruumisdiskurssi, jossa on keskiössä ruumiin biologinen olemus.
2. Väestöpoliittinen tai seksologinen näkemys ruumiista välineenä, jossa keskeistä on ruumiin määrittely reproduktioruumiina.

3. Teologis-filosofinen ruumisdiskurssi, joka lähestyy ruumista symbolisena ja metaforisena.
4. Visuaalinen ruumisdiskurssi korostaa ruumista tekstinä ja pintana.
5. Ruumiinfenomenologinen diskurssi, joka korostaa ruumista elettyä ja koettuna.

(Mikkola 2012, 85.)

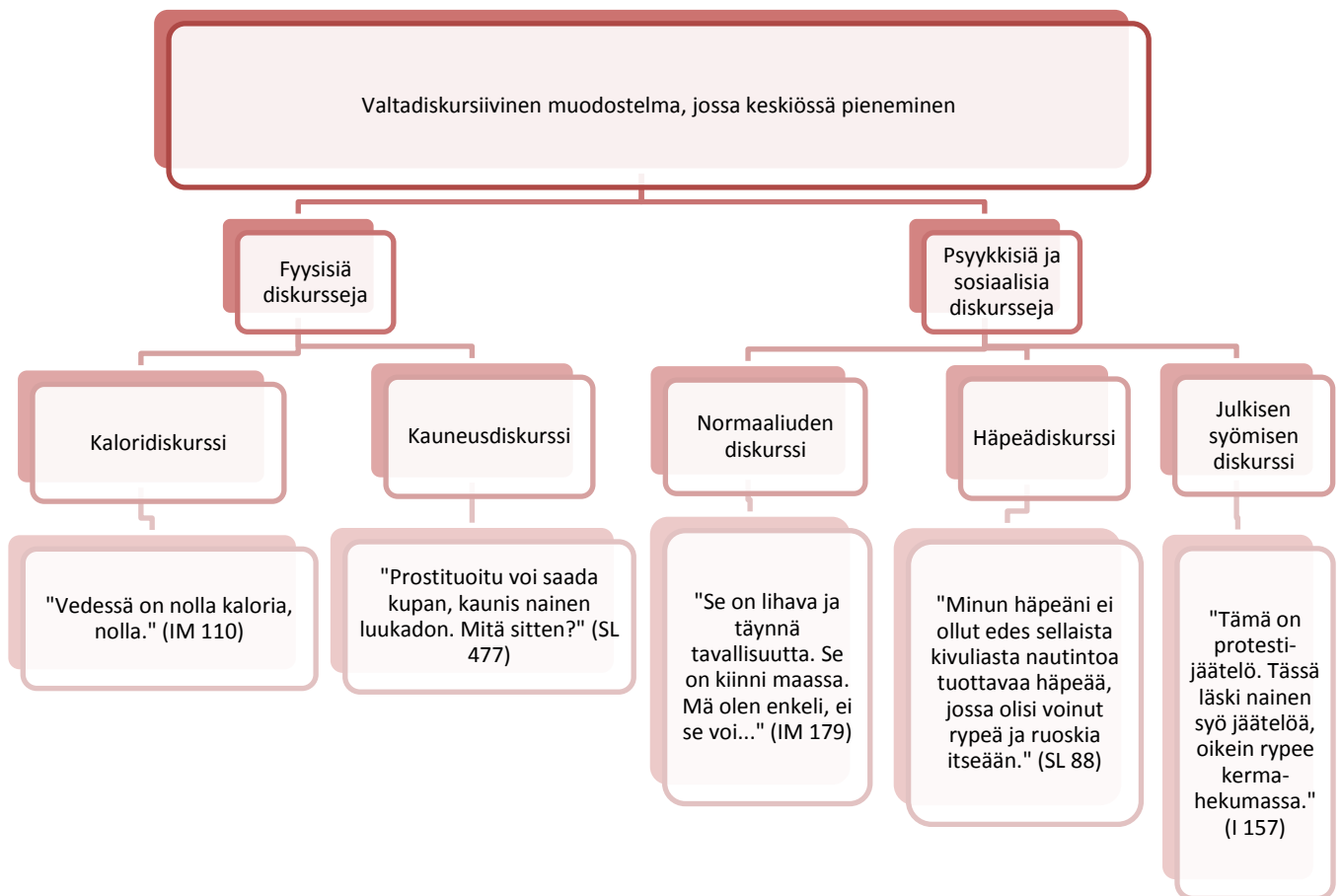
Mikkola keskittyy tutkimuksessaan sukupuoleen enemmän kuin minä, mutta hänen luokittelunsa ovat avuksi myös omassa tutkimuksessani, sillä niiden kautta hahmottuu kuva ruumiista kokonaisuutena ja ne ovat suhteutettavissa omiin diskursseihini. Ensimmäinen diskurssi on yhtä nimeämäni terveysdiskurssin kanssa. Toinen diskurssi ei ole tutkimuksessani yhtä oleellinen, mutta sen kautta määrittyy naiseus, ja esimerkiksi kuukautisten poisjääminen anorektikolla suhteutuu tähän diskurssiin. Teologis-filosofinen ruumisdiskurssi pitää sisällään häpeään ja normaaliuteen liitettyjä merkityksiä ja on myös oleellinen tarkastellessani diskurssien metaforista ilmenemistä. Visuaalinen ruumisdiskurssi pitää sisällään merkitykset, joita muut ihmiset liittävät toisten ruumiisiin, jolloin esimerkiksi julkisen syömisen diskurssi asettuu tähän kehykseen. Ruumiinfenomenologinen diskurssi puolestaan liittyy jokaiseen syömisdiskurssiin, sillä ruoka kantaa ihmisille lukuisia merkityksiä, jotka siirtyvät heidän ruumiisiinsa.

Karu sellin diskurssit ovat kaikista vaikeimmin löydettävissä, sillä ne eivät suhteudu yhtä selvästi valtdiskursiiviseen muodostelmaan kuin *Ison*, *Ihanan meren* ja *Stalinin lehmien*. Kolme muuta teosta, *Isokin*, ovat luokiteltavissa syömishäiriöromaaneiksi, sillä niissä hahmotellaan normaalin syömisen ja häiriintyneen syömisen diskursiivisia rajoja. *Karu sellissä* tällaista asetelmaa ei ole, vaan ruuan merkitykset käyvät ilmi muilla tavoin. Siitä huolimatta *Karu selli* on kuitenkin analysoitavissa valtdiskurssissa. Sarjakuvakerronnan erityisyyden vuoksi tukeudun *Karu sellin* kanssa Herkmanin visuaalisen diskurssin teoriaan, jonka esittelen alaluvussa 2.4. Lisäksi viittaan Leena Romun graduun *Ruumiillisuus Kati Kovácsin sarjakuvassa Karu selli* (2008) visuaalisia metaforia eritellessäni.

Taulukossa 4 olen tehnyt karkean yhteenvedon siitä, miten valtdiskursiivinen muodostelma jakaantuu, ja antanut jokaisesta diskurssista esimerkin, miten se ilmenee kohdeteoksissani. Diskurssit menevät osin päällekkäin. Välillä on lähes mahdotonta hahmottaa, mikä ilmaus on lähtöisin mistäkin diskurssista, mutta oleellista on, että kaikki valtdiskurssin sisällä palautuu pienenemiseen, joka on usein kätketty terveellisyyden taakse. Vaikka valtdiskurssi ei suoranaisesti tuo ilmi, että normaalipainoisten pitäisi pienetä, ovat hekin vaaravyöhykkeellä, kuten Anni (I) toteaa: ”*Heitä läskivaroitusten jokapäiväinen syöveri jo hipoo, se hamuaa heidän nilkkojaan,*

valmiina kiskaisemaan heidät mukaansa tälle puolelle, jossa minä olen.” (I 81, kursiivi alkuperäinen).

Taulukko 4

2.1 Anna (SL): ”Minun ainoa kirkkoni on ruoka”

Erittelen tässä alaluvussa *Stalinin lehmien* diskursseja. Teoksessa esiintyvät kaikki esille tuomani diskurssit sekä lisäksi kansallisuuden diskurssi, johon Annan häpeä yhdistyy. Tärkein Annan diskursseista on pienemisen diskurssi, johon muut diskurssit suhteutuvat ja jota ne toteuttavat. Kognitiivisista metaforistani oleellinen teoksen kannalta on RUUMIS ON VANKILA. Metafora ketjuttuu muutaman muun käsitteellisen metaforan kanssa, joita ovat OKSENTAMINEN ON

VAPAUTUMISTA ja RUOKA ON VANKILA. Mielenkiintoisesti teoksessa tulee myös esiin metafora RUUMIS ON HERRAN TEMPELI, joka suhteutuu RUUMIS ON VANKILA -metaforaan. Lisäksi *Stalinin lehmässä* ja *Ihanassa meressä* tulee esiin metafora LAIHA NAINEN ON PRINSESSA. Näiden metaforien kautta voi myös tulkita Annan kehitystä.

Stalinin lehmien monitulkintainen nimi viittaa siperialaisiin vuohiin, joita virolaiset kutsuivat tällä nimellä (Kansan uutiset 31.12.2012), mutta sen voi tulkita myös metaforana ”kelpaamattomasta” naisesta, eli lihavasta naisesta, prostituoidusta tai naisesta, joka ei pysty synnyttämään. Tärkein pienenemistä merkityksellistävä diskurssi, jonka sisällä Anna toimii, liittyykin juuri kelpaamattomuuteen ja siihen yhdistyvään häpeään. Diskurssi on mielenkiintoisesti sama kuin lihavalla Annilla (I), joka lähestyy sitä eri tavoin.

Annan suhde toiseen kotimaahansa on sekä häpeän että ylpeyden värittämää. Annan äiti varjelee tyttärtään ”virolaisen huoran” maineelta lähes pakkomielteisesti, mikä saa Annan pitämään toista kotimaataan niin suurena salaisuutena, ettei hän kerro siitä kenellekään. Annalle ruumis on suojakuori, eikä Anna halua sen olevan näkymätön:

”Siksi Annan pitää prinsessoida ruumiinsa sellaiseksi, että se kääntää kaikki päät, mutta toimii samalla suojana, kuten suomalaisuus rajan takana [- -] Anna pääsee siitä näkymättömyydestä ja olemattomuudesta ilman kielletyn tiedon, vierasverisyyden, levittämistä vain hankkimalla sen, mikä on arvokkainta – täydellisen naisenruumiin.”
(SL 233)

Sitaattia voisi lähestyä myös suhteuttamalla sen kansallisuuden diskurssiin, jossa virolaisuus on häpeällinen subjektipositio. Anna yrittää tehdä sen tyhjäksi asettumalla muiden diskurssien parhaimpiin subjektipositioihin, kuten kauniiksi, laihaaksi naiseksi. Samalla sitaatti suhteutuu RUUMIS ON VANKILA -metaforaan. ”Prinsessoiminen” ja ”laihtuminen” ovat molemmat ruumiin vankilasta vapautumista, sillä valtakurssissa juuri ruumiin liiallinen rasva tekee ruumiista vankilan, pudottaa sen häpeän subjektipositioon. ”Prinsessoiminen” on myös LAIHA NAINEN ON PRINSESSA -metaforan kehittelyä, sillä siinä verbistä ”prinsessoida” tehdään laihduttamisen synonyymi (ks. myös liite 1). Kun Anna laihtuu, ”Annan varteen istuu joka tapauksessa kaikki, mitä häntä vain huvittaa sovittaa. Anna on vapaa kaikista karsinoista! Annan voi määritellä vain Anna itse! [- -] Silloin voi miltei tuntea olevansa jumala!” (SL 231). Näin Anna vapautuu ruumiinsa vankilasta, mutta myös kehittää RUUMIS ON HERRAN TEMPELI -metaforaa. Anna kokee itse olevansa oma jumalansa, joten hänen ruumiinsa on hänen temppelinsä – hän päättää sen ulkonäöstä

ja merkityksistä. Teoksessa käy toki ilmi, että tämä on vain Annan illuusio, ja oikeasti bulimia on hänen Herransa, jonka temppeliksi ruumis muodostuu.

Annan häpeä tulee siis esiin lähinnä kansallisuuden diskurssissa. Se on repivää, nimetöntä häpeää, jonka hän yrittää taltuttaa bulimialla:

”Minun häpeäni myöntämättömyys teki siitä epätäydellistä, muotopuolen, epäsiikön. [- -] Heti kun olin saanut edellisen kaavittua, se palasi takaisin vatsaan uutena ja silti samana. [- -] mustelmoin itseni anoreksialla, revin sisäelimeni irti bulimialla, jotta saisin olla vähän aikaa rauhassa. Jotta sinä lyhyenä aikana, jolloin olen siitä tyhjä, voisin katsoa, mitä minussa on olemassa ilman sitä, että onko mitään, onko mahdollista edes olla mitään.”

(SL 88)

Juuri Annan häpeän myöntämättömyys tekee epäselväksi, mihin diskursiiviseen todellisuuteen se oikeastaan kuuluu. On kuitenkin selvää, että hän ei häpeä ulkonäköään, vaan pitää sitä jopa narsistisen tärkeänä. Sitaatti asettuu mielenkiintoisesti RUUMIS ON VANKILA -metaforan sisään, sillä Anna yrittää vapauttaa oksentamisen kautta itsensä häpeästä, joka ei ole ruumiillista. Hän vain käyttää ruumistaan vapautumisen välineenä.

Anna myös projisoi häpeäänsä muihin kuvitellen, että häneen luodut katseet ja ihailut saavat muut häpeämään omaa ulkonäköään:

”Katseet valavat ruumiini pintaan kimmeltävän kilven, josta ne kimpoavat toisten naisten ruumiisiin, roikkuviin päärynäperiin ja paksuihin tanttaranilkkoihin ja tunkeutuvat niiden sisälle saaden kantajansa häpeämään ja minut nauttimaan kaikkein perimmäistä nautintoa.”

(SL 468)

Anna ei kuitenkaan kykene vastaanottamaan mitään muuta kuin ”kuoreen jääviä asioita”. Kaiken, mikä menee hänen sisälleen, hän oksentaa pois, kuten virolaisuuden häpeän. Annan subjektiposition ristiriita kauneuden ja kansallisuuden diskurssin sisällä sitoo hänet kahteen muuhun diskurssiin – moraaliseen ylemmyyteen, josta yllä oleva sitaatti on esimerkkinä, sekä Mikkolan visuaaliseen ruumisdiskurssiin, jossa ruumis nähdään tekstinä ja pintana. Koen, että Mikkolan diskursseista juuri visuaalinen ruumisdiskurssi on *Stalinin lehmien* tärkein diskurssi, sillä Anna korostaa jatkuvasti ulkonäkönsä merkitystä yli kaiken muun. On tärkeää, miltä hän näyttää muille ja miltä hän näyttää itselleen.

Annan kehitys teoksessa tapahtuu juuri häpeän diskurssin ja kansallisuuden diskurssin sisällä, ja se tulee selvimmin ilmi RUUMIS ON VANKILA -metaforan sekä siitä johdetun OKSENTAMINEN ON VAPAUTUMISTA -metaforan kautta. Lisäksi Anna kehittyy pakenemisen diskurssissa, mitä käsittelen myöhemmin. ”Kaikki, mikä häiritsi Herraani, oli poistettava.” (SL 316). Sitaatti suhteutuu paitsi aikaisempaan sitaattiin häpeän poistamisesta, niin myös Annan muuhun elämään, Hukan poistamiseen. Näin Herra on tehnyt Annan ruumiista vankilan, joka estää Annaa elämästä muuta elämää kuin laihduttamista. Tein saman huomion myös Annan äidilleen tarkoittamasta kommentista: ”Olen oksentanut pois jokaisen mahdollisuuden, jonka olet syöttänyt minulle.” (SL 468). Annalla ei siis ole muuta kuin sairautensa, sen vuoksi hänen on poistettava elämästään kaikki muut mahdollisuudet, kuten parisuhteet ja opiskelu.

Kun Virosta tulee länsimaisempi ja Anna alkaa viimein puhua toisesta kotimaastaan, hänen subjektipositionsa häpeän ja kansallisuuden diskurssissa muuttuu:

”Minusta tulee koko ajan loistavampi ja valo ympärilläni kasvaa. Olen kevyt oksentamattakin. Jättääkö Herra minut nyt rauhaan? Johan se on pakottanut minut sanomaan kaiken, mitä en ole sanonut?”

(SL 459)

Anna kuvittelee, että hänen syömishäiriönsä on syntynyt häpeästä, ja kun häpeää ei enää ole, syöminenkin helpottaisi. Näin ei kuitenkaan käy, vaan teoksen lopussa Annan häpeän tilalle tulee pelko Pikkupeikon, hänen uuden kumppaninsa, menettämisestä:

”Minä en osaa tehdä pelolle mitään muuta kuin yrittää oksentaa sen pois. Mutta se ei lähde. Häpeän olen onnistunut oksentamaan pois, mutta mitä tapahtuikaan. Sen tilalle tuli vain uutta oksennettavaa.”

(SL 475)

Annan kehitys kansallisuuden ja häpeän diskurssin sisällä ei siis ole paranemista. Pikemminkin hänen syömishäiriönsä muuttaa muotoaan, vaikka ilmenee edelleen samalla tavalla: bulimisena ahmimisena ja tyhjentämiskäyttäytymisenä. Kehitys on silti merkityksellistä, sillä se saa Annan sosiaalistumaan muiden joukkoon omana itsenään, virolais-suomalaisena. Hän ei enää kannaa sisällään hävettävää salaisuutta, virolaisen huoran leimaa.

Moraalisen ylemmyyden diskurssi tulee voimakkaasti esiin *Stalinin lehmissä*. Se liittyy moneen eri diskurssiin, kuten kauneuteen ja häpeään. Kuten toin jo ilmi, Anna esimerkiksi projisoi häpeäänsä muihin sen kautta. Puuronen (2004, 81) puhuu ”moraalisesta dieetistä”. Se tarkoittaa, että dieetti ei koske vain syömistä ja liikuntaa, vaan koko elämää. Tämä diskurssi on siis vahvasti osa

valtakursiivista muodostelmaa – sen kautta omaksutaan valtakurssin säännöt ja hyväksyttävän toiminnan rajat. Myös ”thin privilege” -käsite liittyy tähän diskurssiin, sillä käsitteen keskiössä on juuri ajatus hoikkien ihmisten moraalista ylemmyydestä lihaviin nähden. Heillä on enemmän mahdollisuuksia niin fyysisesti kuin sosiaalisestikin.

Annalle kuitenkin on hyvin tärkeää, että ihmiset kuvittelevat, ettei hänen tarvitse nähdä vaivaa ulkonäkönsä ja kokonsa eteen:

”Kukaan ei koskaan tiennyt, että jumppaan joka päivä vähintään kaksi tuntia. [- -]
Minulla vain nyt sattui olemaan niin erinomainen luusto ja aineenvaihdunta ja kaikki mahdollinen, ettei minun ollut tarpeen huolehtia tuollaisista asioista. Jos muiden täytyi jatkaa niistä huolehtimista, niin sitten täytyi. Voi voi.”

(SL 185)

Annan moraalinen ylemmyys ei siis synny Puurosen mainitseman moraalisen dieetin noudattamisesta. Se syntyy siitä, että Anna esittää olevansa laihdutusdiskurssin yläpuolella, hänen ei tarvitse huolehtia sen säännönmukaisuuksista, kuten dieeteistä ja liikunnasta. Sekä yllä olevan että aikaisemman siteeraamani kohdan perusteella moraalinen ylemmyys on narsistisen kohosteista, ja Anna ehkä osittain kuvittelee erityisasemansa muiden silmissä.

Stalinin lehmissä on analysoitavissa myös julkisen syömisen diskurssi, mutta se ei ole yksiselitteinen. Annalla julkinen syöminen kietoutuu moneen eri diskurssiin. Sen tärkein tarkoitus on kuitenkin ylläpitää illuusiota, että Annan ei tarvitse vahtia kilojaan. Mikkolan mukaan kouluruokalaan kietoutuu merkityksiä, kuten esittäminen ja kollektiivisuus (Mikkola 2012, 116). Juuri nämä merkitykset tulevat esiin Annalla, kun hän pakkomielleisesti kuvittelee muiden seuraavan hänen syömisensä normaaliutta yliopiston ruokalassa. Samalla hän kuitenkin haluaa olla läsnä tässä kollektiivisessä tapahtumassa, jottei jäisi ulkopuolelle:

”Ei saisi ahmia bulimikkomaisesti, se herättäisi epäilyjä, tai ainakin huomiota, mutta anorektikon näytkäminen, ruuan piilottelu ja lautasen sotkeminen ei myöskään kävisi päinsä. [- -] Rytmittin syömistäni vuorotellen jokaisen pöydässä istuvan mukaan.”

(SL 156)

Mikään muiden käyttäytymisessä ei viittaa siihen, että he olisivat kiinnostuneita Annan syömisestä. Samantapainen kohta on sivulla 150, jossa Anna ottaa yhden karamellin hänelle tarjotusta karkkipussista: ”Sitä vahingoniloa, sitä pilkallista katsetta jokaiselta, jonka saisin osakseni, ellen niin tekisi. Lällällää, etkö olekaan erityistapaus, sinäkin joudut vahtimaan kilojaasi.” (SL 150).

Nämä kaksi kohtausta suhteutuvat moneen eri diskurssiin. Moraalinen ylemmyys paistaa läpi etenkin viimeksi mainitusta kohdasta. Annan kulissit ovat vaarassa murtua. Ne ovat Annalle tärkeitä, vaikka jää epäselväksi, kiinnostavatko ne oikeasti ketään muuta kuin häntä. Lisäksi ne suhteutuvat julkisen syömisin diskurssiin. Sarah Sceats väittää, että sosiaalisessa syömisessä ei ole mitään luonnollista. Onkin totta, että kun ihmiset kerääntyvät yhdessä syömään, tilanne rakentuu monenlaisista merkityskentistä – paitsi fyysisestä tarpeiden tyydyttämisestä niin myös sosiaalisista, psykologisista sekä jopa mystisistä ja poliittisista aspekteista (ks. Sceats 2000, 172). Syöminen on myös tilannesidonnaista: on eri asia syödä koulun ruokalassa kuin hääjuhlassa. Julkinen syöminen liittyy siis lukuisiin eri diskursseihin: häpeään, normaaliuteen, moraaliseen ylemmyyteen ja terveellisyys. Annalla julkinen syöminen vääristyy ja sen sisältämät merkitykset saavat valtavat mittasuhteet.

Varsinkin viimeisimpänä mainitsemani sitaatti suhteutuu myös kauneuden diskurssiin. *Stalinin lehmissä* laihtuminen on kauneuden kannalta tärkeintä, mutta siihen yhdistyy muita aspekteja:

”Ja täydellinen naisenruumis tekee minusta täydellisen naisen. Hyvän naisen. Haluttavan naisen. Älykkään ja kadehdittavan naisen. Sen jota katsotaan. Sen jota ihailaan. Beauty hurts, baby.” (SL 8)

”Täydellinen naisenruumis”, eli jatkuvalla pienenemisellä saavutettu asema, vaikuttaa Annan asemaan muutenkin. Totesin jo johdannossani, kuinka hoikka, norminmukainen vartalo kantaa merkityksiä älykkyydestä ja pärjäämisestä. Anna tuntuu kuitenkin olevan tyytyväinen viiteenkymmeneen kiloonsa, toisin kuin esimerkiksi *Ihanan meren* Julia, vaikka toivookin aina lääkärille mennessään painon laskeneen hieman. Kauneus ja pieneneminen kietoutuvat *Stalinin lehmissä* yhdeksi diskurssiksi, vaikka Anna liittyy kauneuteen muutakin, kuten esimerkiksi kyynärpäidensä sileyden ja vaivattomuusesityksensä. On tärkeää, että muut kuvittelevat, että hänen kauneutensa ylläpitäminen on helppoa.

Kauneuden diskurssiin liittyy tietysti pelko kauneuden menettämisestä. Kuvasin johdannossani, kuinka lihavuudesta luodaan mediassa uhkakuvia, ja sitä vastaan pitää taistella ja kapinoida. Lihomisen pelko tulee esiin *Stalinin lehmissä* hyvin voimakkaasti paitsi Annan pakkomielteisessä itsensä punnitsemisessa niin myös kohdassa, jossa lääkäri kehottaa häntä syömään säännöllisesti, mikä on virallisen terveysdiskurssin lausuma: ”Kertovat, että todennäköisesti painoni nousisi viisikin kiloa, mutta laskisi taas, kun aineenvaihduntani olisi tasaantunut [- -] Minun painoni ei tulisi nousemaan viittä kiloa. Ei todellakaan. Ei hetkeksikään.” (SL 167).

Samaan lainaukseen liittyy myös kontrollidiskurssi. Laihtumisen ja bulimisen käyttäytymisen kautta Anna kontrolloi häpeäänsä. Annalla on myös illuusio, että hän kontrolloi bulimiaansa: ”Jos päätän syödä, syön. Jos päätän oksentaa, oksennan.” (SL 35). Laihduttuaan Anna kokee olevansa ”vapaa kaikista karsinoista” (SL 231), koska mikä tahansa vaate näyttää hyvältä hänen yllään. ”Silloin voi miltei tuntea olevansa jumala!” (SL 231). Käsittelin jo aiemmin, kuinka sitaatti toimii RUUMIS ON HERRAN TEMPELI -metaforan lingvistisenä ilmaisuna. Jumala-vertaus suhteuttaa sitaatin uskontodiskurssiin, jota käsittelen vastadiskurssien ohessa luvussa 3.5. Toisaalta jumala on myös maailmaa hallitseva olento, jonka tahdosta kaikki tapahtuu. Näin sanasta tulee hyvin voimakas kontrollidiskurssin lausuma.

Myöhemmin Anna ymmärtää, että oikeasti hän ei hallitse syömistään eikä itseään. ”Tämä ruumis oli Herrani koti. Minun ruumiini ei voinut olla kotini, sillä minulla ei ollut sielua” (SL 316). Jumaluus on poistunut Annasta. Häntä hallitsee joku muu, joku, joka on ottanut hänet kokonaan omakseen. Tämä vertautuu Mikkolan ruumiinfenomenologiseen diskurssiin: Annan ruumis, jonka hän aiemmin koki omakseen ja kontrollinsa alaiseksi, on nyt Herran, bulimian, kontrollissa.

Aiemmin esittelemäni RUOKA ON SEKSIÄ -metafora tulee *Stalinin lehmissä* esiin kontrollin ja nautinnon diskurssien kautta, joista jälkimmäistä käsittelen seuraavassa analyysiluvussani. Metaforassa oleellista on kahden erittäin ruumiillisen ja primäärisen asian yhdistämistä toisiinsa. Annan suhtautumista ruokaan ja seksiin yhdistää kontrolli, jota hänellä ei lopulta kuitenkaan ole. Hänellä on illuusio kontrollista, niin ruuan kuin rakkaussuhteidensakin kanssa. Niinpä hän antaakin kunnian Herralleen, bulimialle, joka korvaa seksin tarpeen hänen elämässään aivan kuin anoreksia korvaa Julian (IM) seksin tarpeen:

”Vanha rakastajani on kaikkia vahvempi. Hitto, että se osaakin ottaa niin kokonaan ja täydellisesti! Suikauttaa iholleni pieniä pisamia ja katkenneita verisuonia, joskus äkillisiä näppyliitä ja imeä kaulani siniseksi kuin teini-ikäisellä pahalla tytöllä” (SL 407)

Näin metafora saa lingvistisiä ilmaisuja, kuten *rakastaja*, *ottaminen* ja *pureminen*, eli kaulan siniseksi imeminen. Näistä etenkin *pureminen* liittyy selvästi sekä syömiseen että seksiin. ”Kokonaan ja täydellisesti ottaminen” vertautuu paitsi seksuaaliseen nautintoon niin myös kontrollin siirtymiseen Annalta ”rakastajalle”, syömishäiriölle, joka on Annalle paitsi nautinnollinen, niin myös väkivaltainen.

Käsitlemistäni diskursseista ja metaforista käy ilmi, kuinka *Stalinin lehmissä* moni diskurssi toimii päällekkäin. Samat lausumat voi liittää useaan eri diskurssiin, jolloin niiden merkitys muuttuu hieman. Seuraavaksi erittelen pakenemisen diskurssia *Stalinin lehmissä* ja siihen liittyvää LAIHDUTTAMINEN ON MATKA -metaforaa. Metafora kuvaa jo lähtökohtaisesti liikettä kohti tiettyä päämäärää, joten sen kautta on mielenkiintoista tarkastella Annan kehitystä.

Pakenemisen diskurssi *Stalinin lehmissä* on hyvin monimutkainen diskurssi, sillä se toteutuu niin fyysisellä kuin psyykkisellä ja sosiaalisellakin tasolla. Lisäksi siihen voi liittää konventionaalistuneen metaforan LIFE IS A JOURNEY, ELÄMÄ ON MATKA (ks. Päivärinta 2008, 29). Anna kehittelee metaforasta version LAIHDUTTAMINEN ON MATKA. Koska laihduttaminen pelkistyy Annan koko elämäksi, metaforat kietoutuvat toisiinsa. Virossa tätinsä luona levätessään Anna miettii: ”Tässäkö se sitten on, se minne halusin laihduttaa?” (SL 426). Hän siis ajattelee, että hänen laihduttamisellaan on *päämäärä*. Käsite asettuu paitsi pakenemisen diskurssin lausumaksi niin myös LAIHDUTTAMINEN ON MATKA -metaforan kielelliseksi ilmaisuksi.

Stalinin lehmissä Anna sekä pakenee ruumistaan ja sen tarpeita että käyttää ruumistaan pakenemisen välikappaleena: ”Jos ruumis kieltäytyy tottelemasta muuten, jäljelle jää vain yksi tapa liikkua: pieneneminen ja kutistuminen. Kiloittainen karkumatkani on ainoa pakoreitti, kun jalat kieltäytyvät lähtemästä pois.” (SL 336). Mainitsemassani sitaatissa Annan ruumis, joka ei konkreettisesti liiku pois Hukan luota, laihduttaa kuitenkin kauemmaksi poikaystävästä. Samalla myös *pakenemisesta* tulee LAIHDUTTAMINEN ON MATKA -metaforan lingvistinen ilmaus. Laihduttamispakenemisen lisäksi Anna pakenee myös tunteitaan ruokaan: ”Minulla ei ollut rakkautta. Minulla oli ruoka.” (SL 316).

Tulkitsen Hukan nimen niin ikään pakenemisen diskurssin kautta. Anna sanoo halunneensa Hukan, jotta Anna ei ”ehtisi syödä itseään ihan hukkaan” (SL 169). Hukka siis pelastaa Annan hukkaan joutumiselta, liian syvälle bulimia- ja päihdekierteeseen uppoamiselta. Silti Anna paradoksaalisesti nimeää hänet Hukaksi. Hukalle Anna on ”Se Pieni Kissa”.

Hukkaan yhdistyy muitakin kuin diskursseja kuin pakenemisen diskurssi, kuten esimerkiksi kansallisuuden ja häpeän diskurssit, jotka tosin liittyvät pakenemiseen. Näiden diskurssien kautta Annan ahdistus Hukan kysymyksiä kohtaan merkityksellistyy: ”Ne kysymykset saivat minut vain tuntemaan itseni hukkuneeksi. Ne saivat Sen Pienen Kissan hukkumaan kokonaan.” (SL 314). ”Hukkuminen” assosioituu myös Hukkaan ja hukkaan joutumiseen. Tukalien kysymystensä myötä

Hukka siis ajaa Annan uudelleen hukkaan: ”Aina kun Hukan vaativat kyselyt tökkivät minua liikaa, säntäsin satamaan ja matkaan. Syöminen ei aina riittänyt auttamaan” (SL 376). Näin Anna ei pakene vain laihduttamalla, vaan myös konkreettisesti Tallinnaan. Aikaisemmin tässä luvussa totesin, että Anna kokee laihduttamisensa matkana, jolla on päämäärä. Päämäärä on kuitenkin Annalle tuntematon, minkä vuoksi Hukan kysymykset siitä, mitä hän haluaa, ahdistavat häntä.

Hukan kanssa alkanut ”kiloittainen karkumatka” päättyy Annan seuraavan parisuhteen päättyessä: ”Jos laihdun enää yhtään, putoan lautasen kokoisen maailman laidalta tyhjyyteen. [- -] Minulla ei ole varaa, ei kiloja, odottaa.” (SL 456–457). Anna ymmärtää, että pakenemisen on päätyttävä, koska muuten hän kuolee. Tulkitsen ”lautasen kokoisen maailman” tarkoittavan sitä, että Annan elämässä ei ole mitään muuta kuin ruoka, koko maailma merkityksellistyy sen kautta. Hän käyttää samaa kielikuvaa myös toisaalla: ”Nälkiintyneen ihmisen maailma on aina lautasen kokoinen, oli sukupuoli, ikä, maa, ihonväri, kieli, vuosi mikä hyvänsä.” (SL 370). Näin Anna sanoutuu irti subjektipositioista, jota hänelle tyrkytetään – syyllisyydestä siitä, että hän tyhjentää itsensä ruuasta, jota hänellä on yllin kyllin. Hän asettaa itsensä samalle viivalle nälänhätää kärsivien kanssa toteamalla, että nälkä on sama kaikille.

Lopulta metaforinen kilojen kautta pakeneminen kietoutuu konkreettisesti karkuun juoksemiseen, kun Annan jalka murtuu. Hän on kuitenkin saavuttanut päämääränsä, sen, mitä hän on kaivannut:

”Matka on tehty. Olen perillä. Olen kotona. Osaan rakastaa ja mennä sänkyyn saman ihmisen kanssa, jonka kanssa pystyn puhumaan. Ja tämä on parasta, mihin pystyn, puhdas bulimareksia ilman vaihtelevia kausia.” (SL 478).

Perillä ja kotona oleminen ovat pakenemisen diskurssin lausumia sekä LAIHDUTTAMINEN ON MATKA -metaforan kielellisiä ilmauksia – jos on perillä, ei tarvitse paeta. Samaan aikaan Anna alkaa kertoa ihmisille virolaisuudestaan, eikä kansallisuuden häpeää enää ole. Niin Anna ymmärtää, että hän on ”kevyt oksentamattakin” (459), mitä käsittelin häpeän diskurssin ohessa.

Diskurssit, joita olen esitellyt, ovat kaikki lähtökohtaisesti sosiaalisia tai psyykkisiä, vaikka ne palaavatkin fyysisyyteen, eli Annan pienenemiseen. Fyysisiä diskursseja *Stalinin lehmissä* on kaksi: terveellisyysdiskurssi ja kaloridiskurssi. Terveellisyysdiskurssin nimesin johdannossani viralliseksi diskurssiksi, joka on institutionaalisesti määritelty. Se on osittain ristiriitainen diskurssi, joka äkkiseltään vaikuttaa mustavalkoiselta – nämä kalorit tekevät sinusta terveen ja hoikan, kun taas nämä kalorit tekevät sinusta sairaan ja lihavan.

Terveellisyysdiskurssin ja kaloridiskurssin lausumat tulevat *Stalinin lehmissä* esiin ”vaararuokien” ja ”turvaruokien” kautta. Turvaruoka on sellaista, ”millä laihtuu varmasti, kurkkua ja tomaatteja” (SL 115). Annan turvaruokalistat muuttuvat sairauden edetessä, mutta aina ne ovat terveellisyys- ja kaloridiskurssin sisällä hyväksi todettuja ruokia:

”kaikesta missä on oikein vähän kaloreita tulee syötävää, turvaruokaa. Kurkku on hyvä, maistukoon kuinka pahalle tahansa [- -] Leipä on paha, vaikkei ole pahaa, voikin on paha, eikä yhtään pahaa [- -] ja maapähkinä, yksikin sellainen, on paha.” (SL 128)

Lainauksesta huomaa Annan dikotomisen suhtautumisen ruokaan, mikä suhteutuu myös viralliseen terveellisyysdiskurssiin: virallisen diskurssin sisäisestä syömiskeskustelusta tulee helposti mustavalkoista, jolloin yksittäinen ruoka-aine muuttuu yksiselitteisen ”hyväksi” tai ”pahaksi” (ks. Mikkola 2012, 267). Silloin terveellisyysdiskurssi lähenee uskonnollista paatosta, mihin palaan analyysiluvussa 3.5. Syömissessioiden ulkopuolella Anna välttelee pakkomielteisesti esimerkiksi ”huonoja hiilihydraatteja”, kuten sokeria ja leipää. Rasva taas assosioituu ruumiin rasvaisuuteen ja on sitä kautta ehdottoman paha.

Annan mukaan kalorien laskeminen kuuluu naiseuteen: ”Annasta on vain käsittämätöntä, että nainen ylipäänsä voi olla vailla kaloritajua.” (SL, 114). Vähäkalorinen ruoka näyttäytyy mauttomana ja tylsänä, kuten edellisestä lainauksesta käy ilmi. Vaikka bulimia ahdistaa Annaa ja saa hänet turvautumaan alkoholiin ja päihteisiin, näyttäytyy se ajoittain Annalle myös tapana rentoutua, hetkenä, jolloin hänen ei tarvitse laskea kaloreita: ”vapautin itseni siitä vääjäämättömästä säännöstä, että ylimääräiset kalorit kertyvät ruumiiseeni rasvaksi” (SL 145). *Vapautumisen* kautta sitaatti suhteutuu RUUMIS ON VANKILA ja OKSENTAMINEN ON VAPAUTUMISTA -metaforiin. Anna siis vapautuu ruumiin fysiologiasta, hän ”on keksinyt keinon, miten syödä sitä, mitä haluaa – ainakin välillä – ja olla silti lihomatta” (SL 115).

Jokainen diskurssi, joiden kautta Anna hahmottaa itseään ja ympäröivää maailmaa, merkityksellistää hänen pienenemistään ja laajemmin ajateltuna kehitystä, joka tulee esiin etenkin kansallisuuden ja häpeän diskursseissa, pakenemisen diskurssissa sekä näihin liittyvissä metaforissa RUUMIS ON VANKILA ja LAIHDUTTAMINEN ON MATKA. Lisäksi psyykkisistä ja sosiaalisista diskursseista Annalle tärkeitä on kansallisuuden ja häpeän diskurssiin kietoutuva moraalisien ylemmyyden diskurssi, johon liittyy myös julkisen syömisen diskurssi. Fyysisistä diskursseista Anna toistaa ja muokkaa kaloridiskurssia sekä virallista terveysdiskurssia. Oleellista on, että pieneneminen on Annalle kaikki kaikessa. Terveellisyys on toissijaista sen rinnalla: ”prostituoitu

voi saada kupan ja kaunis nainen luukadon. Mitä sitten?” (SL 477, ks. myös taulukko 6). Näin Anna sanoutuu irti Mikkolan lääke- ja luonnontieteellisestä ruumisdiskurssista, jonka tulkitsen sisältävän ruumiin fysiologiset rajoitukset.

2.2 Julia (IM): ”Täydellisyyteen täydellisyyden yläpuolelle”

Ihanan meren Julian diskursiivinen todellisuus muotoutuu kolmella tasolla: päiväkirjamaisessa mäkerronnassa, kursiivilla kirjoitetuissa, lyysisissä meri-katkelmissa sekä subteksteissä, eli runoissa ja laululyriikoissa, jotka tulevat esiin *Ihanassa meressä* ja joihin teos intertekstuaalisesti suhteutuu. Päiväkirjakerrontaa voi lähestyä pitkälti samojen diskurssien kautta kuin *Stalinin lehmiä*: häpeän, pelon, pakenemisen, moraalisen ylemmyyden, julkisen syömisen, kontrollin, kaloridiskurssin sekä virallisen terveystieteen diskurssin, jotka kaikki merkityksellistävät pienenemistä. Näiden lisäksi *Ihanassa meressä* on fantasiadiskurssi, jonka lausumina toimivat metaforat LAIHA NAINEN ON PRINSESSA ja LAIHA NAINEN ON KEIJU. Metaforista ensimmäinen tulee esiin myös *Stalinin lehmissä*, kuten jo tulkitsin luvussa 2.1, mutta sen kautta Anna ironisoi valtakäskijää, joten käsittelen sitä enemmän seuraavassa analyysiluvussani. Kursiivilla kirjoitettuja meri-katkelmia lähestyn ANOREKSIA ON MERI -metaforan kautta. Metafora suhteutuu Julian fantasiadiskurssiin, sillä se saa lingvistisiä ilmaisuja *ihmeellisyydestä, sadunomaisuudesta ja tuntemattomuudesta*. Toisaalta metafora suhteutuu myös pelon diskurssiin *vaarallisuuden* ja *hämärän* ilmaisujen vuoksi. *Ihanan meren* subtekstit toimivat lähinnä tulkintojen vahvistajina.

Toisin kuin muissa kohdeteoksissani, *Ihanassa meressä* intertekstuaalisuus on diskurssianalyttisesti erityisen oleellista. Teoksen tärkein subteksti, Edith Södergranin runo *Ihmeellinen meri* (1916, suom. Uuno Kailas) osaltaan myös luo sen diskurssianalyttiselle ja metaforiselle tulkinnalle kehyksen. Vaikka Södergranin runo ei ole tulkittavissa suoranaisesti anoreksiaa käsitteleväksi, niin se kuitenkin rakentaa kuvaa yksinäisyydestä ja eristäytyneisyydestä (ks. myös Mikkola 2012, 135). Sen voi sijoittaa fantasiadiskurssiin, sillä se muodostaa *sadun, ihmeellisyyden ja seikkailun* lausumia. Mikkola on väitöskirjassaan tuonut esiin myös Södergranin muuta tuotantoa ja osoittanut sen intertekstuaalisuuden *Ihanaan mereen* nähden. Mikkolan havainnoista tärkeimpänä koen Södergranin runon säkeet: ”En minä ole nainen. Olen neutri.” Sen kautta Mikkola lähestyy Julian halua olla androgyyni (Mikkola 2012, 136). Julia kokee rasvaisuuden yksiselitteisen pahana asiana. Hänen mielestään naisen subjektipositioon kuitenkin kuuluu rasvainen vartalo, minkä vuoksi hän ei näe muuta vaihtoehtoa kuin päästä pois naiseudesta.

Ihana meri sisältää kognitiivisen metaforan ANOREKSIA ON MERI. Tämän metaforan kautta koko teoksen diskursiivista kenttää voi lähteä avaamaan, ja se liittyy myös Mikkolan esittelemään teologis-filosofiseen ruumisdiskurssiin. Julia lähestyy ruumista metaforisena ja symbolisena kokonaisuutena, jolloin sen ääriviivat jäävät piirtymättä. Ilmiön huomaa siitä, kuinka Julia aluksi näkee itsensä lihavana, vaikka on valmiiksi hoikka. Laihduttuaan hänellä on illuusio siitä, kuinka kaunis ja täydellinen hän on, vaikka oikeasti hän näyttää ”näлкиintyneeltä kehitysmaalapselta” (IM 176). Julian ruumiinkuva on siis niin häiriintynyt, ettei hän enää hahmota omia ääriviivojaan realistisesti. Näin käy, koska ruumis pakenee lääke- ja luonnontieteellistä diskurssia sekä reproduktioruumiin diskurssia, jotka ovat selvärajaisia ja ulkopuolelta määriteltyjä. ANOREKSIA ON MERI -metaforan lingvistisinä ilmaisuina on Södergranin runossa *ihmeellisyys, sadunomaisuus, vaarallisuus* sekä *kummalliset kalat syvyydessä*. Julialla itsellään metafora saa ilmaisuja jo teoksen nimessä mainitun *ihanuuden* lisäksi *ikuisuudesta, pelosta, hopeisista haista, kuunsäteistä ja kuolemasta*. Metafora ketjuttuu KUOLEMA ON HAI -metaforan kanssa. Palaan tähän metaforaan myöhemmin.

Kursiivilla kirjoitettu meri-kuvasto on oma anoreksia-allegoriansa, jonka subtekstinä on niin ikään Södergranin runo. Runo toimii porttina satumaailmaan: ”*mitä on tapahtunut sadussa, / on tapahtuva / minullekin*.” *Ihanan meren* kontekstissa tulkitsem runon tarkoittavan anoreksian tuntemattomuutta ja tapaa, jolla Julia yrittää tehdä itsestään prinsessan. Samalla hän yrittää jotain, mikä on mahdotonta ja mitä myös Anna (SL) tekee – irrottaa itsensä lääke- ja luonnontieteellisestä ruumisdiskurssista, ruumiin fysiologisista lainalaisuuksista.

Alussa Julia katselee merta ulkopuolisena ja puhuu monikossa: ”*Me seistään ja katsotaan merta*.” (IM 7). Mikkola on tulkinut ”meidät” muiksi anoreksiaan sairastuviksi tytöiksi, jotka katselevat merta Julian kanssa. Itse tulkitsem, että ”me” viittaa yleisemmin Julialle tärkeisiin ihmisiin, hänen läheisiinsä. Monikko häviää heti, seuraavissa meri-kuvauksissa Julia katselee merta yksin. Se kuvaa, kuinka yksin Julia on sairautensa kanssa ja kuinka hän työntää pois luotaan ihmiset, jotka hänestä välittävät. Meri kaikessa kauneudessaan muuttuu vähitellen tuntemattomaksi ja pelottavaksi. Se vertautuu naistenlehtien kaunottariin, joiden ruumiiden tavoittelu sairastuttaa Julian: ”*Mä tunnen, miten mua vedetään sameaan syvyyteen. [- -] Mä vajoan*.” (IM 41). Aluksi Julia on vain katsellut merta – anoreksiaa tai sen mahdollisuutta valtakursiivisessa muodostelmassa – lopulta hän vajoaa siihen, haiden näkyttäväksi.

Vähitellen kerronta liukuu ANOREKSIA ON MERI -metaforasta kohti KUOLEMA ON HAI -metaforaa: Hait lähestyvät Juliaa vähitellen, ensin hän vain näkee ne, sitten ”*ne on jo niin lähellä, niiden liikkeet pyyhkii kylmiä pyörteitä mun kasvoille.*” (IM 140). Lopulta hait tulevat ulos kurssiiveista, odottamaan hetkeä, jolloin ne voisivat tappaa Julian (IM 150; 176). Näin ne vertautuvat anoreksian kriittisimpään vaiheeseen, kun Julia painaa 29 kiloa ja on joutua sairaalaan. Kuoleman mahdollisuus on hyvin lähellä.

Lopun tunnelma on jo positiivisempi, Julia päättää haluavansa elää: ”*Ja sinisessä hämärässä mä nään ne jo: kultaiset auringonsäteet tanssii syvyydessä kuin holvikirkon käytävillä.*” (IM, 183). Lyyrinen tekstikappale on toistunut läpi teoksen, mutta yhtäkkiä haiden paikalla on pilkahdus valoa, joka alkaa täyttää pimeää. Hämärässä pelko on edelleen läsnä, mutta se on muuttanut muotoaan.

Pelon diskurssin voi nähdä joko terveellisyysdiskurssin vastakohtana tai rinnakkaisena diskurssina. Terveellisyysdiskurssi on parhaimmillaan positiivinen ja kannustava suhtautumistapa, mutta sen toinen puoli on lihavuuden pelkoa lietsova ja syyllistävä terveysterrorismi (ks. Puuronen 2004, 247). Niin *Stalinin lehmissä* kuin *Ihanassa meressä* ja *Isossakin* huomaa diskurssin molemmat puolet, vaikka negatiivissävytteinen lihavuuden pelko on keskiössä etenkin kahdessa ensimmäisessä.

Pelon diskurssi on tärkein diskurssi *Ihanassa meressä*, ja siihen liittyy myös käsittelemäni metaforat. Julian pelko toimii moneen suuntaan. Hän pelkää epäonnistumista koulussa, kontrollinsa pettämistä ja sitä kautta lihomista, sairauttaan, ja lopulta hän ymmärtää pelkäävänsä itseään. Anoreksian ollessa pahimmillaan Julia kuvittelee myös lääkäreiden pelkäävän häntä. Näin Julia muuttuu pelkääjästä pelon kohteeksi ja lopulta hän ymmärtää, olevansa itse molempia: ”ainoa, mitä pelkään, olen minä.” (IM 183).

Tämä diskurssi suhteutuu kaloridiskurssiin ja on osittain päällekkäinen sen kanssa, sillä kalorit toimivat pelon kohteena. Julialle pelko laajenee koko elämään: ”On alkanut pelon aika, kauhun kausi, eikä kukaan ole turvassa, kaikkein vähiten minä.” (IM, 128). Pelon takia syöminen käy mahdottomaksi, sillä ruuat ”saastuttavat” Julian. Hän voi syödä vain kevytjugurttia ja omenaa. Pelon diskurssi liittyy olennaisesti myös Julian koulunkäyntiin: hän pelkää, että mitä jos hän ei pärjääkään, mitä jos hän ei ole täydellinen. Pelko pärjäämisestä on läsnä jo ennen sairastumista. Tulkitseen, että pelko siirtyy ruokaan – Julia haluaa olla täydellinen kaikin tavoin, ja hän kokee, että syömällä ”oikein” hän voi tulla täydellisemmäksi.

Ihanassa meressä pelon diskurssiin liittyy jo kliseeksi muodostunut metafora OLET MITÄ SYÖT, joka näkyy rasvanpelkona – jos syö rasvaa, tulee itse rasvaiseksi, lihavaksi. Julia syö jäätelön, joka hänelle tarjotaan, ja jäätelön rasva tuntuu muuttuvan heti rasvaksi hänen kehossaan:

”mitenlihavamänytoonmitenrumasaastaistarasvaatäynnäkuvottavaläskiäpursuavatäti.” (IM 148).

Ihanassa meressä metafora toteutuu myös käänteisenä: Julia haluaa muuttua olemattomaksi, eli kun hän ei syö mitään, hän ei myöskään ole mitään. ”Rasvaisuuden” ja rasvan kelpaamattomuuden voi nähdä leviävän koko yhteiskuntaa kuvaavaksi metaforaksi: rasvattomuus on kykenevääisyyttä, oman elämän hallitsemista – rasvaisuus on ”luuseriutta” (ks. Puuronen 2004, 80–85).

Pelon diskurssin kautta Julian subjektipositio muuttuu teoksen edetessä. Aluksi hänen pelkonsa kohdistuu koulussa pärjäämiseen, siitä se laajenee ruokaan ja Julian koko elämään. Teoksen lopussa Julia saa pelon hallintaansa: ”Mutta vaikka mä juoksen vesien syvyyksiin ja taivaan sydämeen, mä olen silti aina minä. Siksi ainoa, mitä pelkään, olen minä.” (IM 183). Julia on hyväksynyt pelon osana itseään, oppinut elämään sen kanssa.

Pelon hyväksymiseen liittyy *Ihanan meren* toinen subteksti, teoksen viimeisellä sivulla siteerattu Alanis Morissetten single *Thank U (Supposed Former Infatuation Junkie)*, 1998). Kappaleen teema on armollisuus itseä kohtaan, oman epätäydellisyyden hyväksyminen sekä kiitollisuus kaikesta, myös negatiivisina pidetyistä tunteista. Mikkola tulkitsee kappaleen kertovan suoranaisesti syömishäiriöstä (Mikkola 2012, 281), mutta mielestäni laajempi tulkinta itseä vahingoittavista toimintamalleista luopumisesta toimii paremmin jo *Supposed Former Infatuation Junkie*:n sisäisen intertekstuaalisuuden vuoksi: samaa teemaa käsittelevät *That I Would Be Good* sekä *Would Not Come*, jotka molemmat sisältävät myös syömisviittauksen: ”That I would be good / even if I gained ten pounds.” (Morissette 1998), ”I would starve myself and still it would not come.” (Morissette 1998). Lisäksi *Jagged Little Pill* -albumilla (1995) julkaistu *Perfect* käsittelee niin ikään sitä, kuinka paraskaan suoritus ei ole kyllin hyvä ja kuinka täydellisyys on ehto rakkaudelle.

Kiinnostava *Ihanan meren* kannalta on etenkin *Thank U*:n säkeistö ”The moment I let go of it was the moment / I got more than I could handle / The moment I jumped off of it / Was the moment I touched down” (Morissette 1998). Koko kappaleessa jää epäselväksi, mikä on ”it”, johon siinä viitataan. Säkeistö on myös varsin ristiriitainen – toisaalta puhuja ”saa enemmän kuin pystyy käsittelemään”, toisaalta ”laskeutuu jaloilleen”. *Ihanan meren* tulkintakehyksen avulla ”it” voisi olla juuri virallinen diskurssi, biologinen ruumisdiskurssi, josta Julia päästää irti ja ”saa enemmän

kuin pystyy käsittelemään”, anoreksian, joka samalla kasvattaa hänestä vahvemman ja itsetietoisemman, saa hänet ”laskeutumaan jaloilleen”. Niin pelko, joka on aina ollut osa Juliaa, muuttuu hyväksytyksi ja hallituksi osaksi, kiitollisuuden kohteeksi ja kehityksen välikappaleeksi.

Thank U:n musiikkivideossa Morissette laulaa kappaleen alasti kaupunkiympäristössä, eli ylittää valtakurssin rajat sijoittaessaan alastoman ruumiinsa keskelle kaupunkia. Ihmiset kävelevät hänen ohitseensa epäselvinä hahmoina, osa pysähtyy koskettamaan häntä, jolloin kuva tarkentuu koskettavaan ihmiseen. *Ihana meri* muodostaa intertekstuaalisen suhteen myös videoon: yhtä lailla Julia seisoo yksin, henkisesti alastomana, muiden tavoittamattomissa. Yhtä lailla hän ylittää valtakurssin rajat ruumiillaan. Erona on, että videossa Morissette ottaa rakastavasti vastaan ihmisten kosketuksen, kun Julia sysää sen pois: ”Kukaan ei voi koskea muhun, ei katsoa muhun, kaikki on irti musta, sillä mulle on olemassa vaan minä.” (IM 141).

Samassa lainauksessa käy ilmi jo *Stalinin lehmien* ohessa esittelemäni moraalisen ylemmyyden diskurssi. Julian kokema moraalinen ylemmyys merkityksellistyy Puurosen ”moraalisen dieetin” käsitteen kautta selkeämmin kuin Annalla (SL). Julia on ”kiltin tytön” perikuva: hän pärjää koulussa, ei käytä päihteitä ja auttaa äitiään esimerkiksi keittiössä (ks. myös Mikkola 2012, 225). Vaikka hänen kiltteytensä saakin teoksen lopussa ironisen vivahteen, kuten tulkitsen vastadiskurssien ohessa luvussa 3, toimii se moraalisen dieetin pohjalla: Julian on oltava täydellinen kaikin tavoin. Moraalisen ylemmyyden diskurssi tulee esiin, kun Julia toteaa, että muut saavat jäädä rypemään läskivuoriinsa. Hän on nousemassa ”täydellisyyteen täydellisyyden yläpuolelle” (IM 141).

Julia toimii myös jo aiemmin esittelemässäni pakenemisen diskurssissa, vaikkakin eri tavalla kuin Anna. Siinä missä Anna käyttää ruumistaan pakenemisen välikappaleena, Julia pakenee ruumiinsa tarpeita. Ruumiin voi siis nähdä pakenevat objektiivista ja tieteellistä ajattelua (Mikkola 2012, 38), mikä näkyy siinä, että vaarallisen laiha syömishäiriöiset näkevät itsensä lihavana, kuten Julia: ”41,5 kiloa. Peilin edessä mä nään, miten lihava mä oon, miten mun vatsa roikkuu löysänä pulleiden reisien yllä.” (IM 132). Näin Julian pakeneminen suhteutuu RUUMIS ON VANKILA -metaforaan: Julia näkee ruumiinsa rasvan vankilana, josta hänen on paettava laihduttamalla.

RUUMIS ON VANKILA -metafora tulee esiin myös ruumiin tarpeiden kieltämisenä ja pakenemisena. Ruumiin tarpeiden pakeneminen näkyy nälän kieltämisenä ja tukahduttamisena: ”jossain kaukana musta tuntuu, että mulla on nälkä, niin kuin jossain joku tarvitsisi jotain” (IM 155). Hanna Mikkola

kirjoittaa väitöskirjassaan: ”Hoikkuus on tavoite ja ideaali, jossa toinen kolmiyhteys terveys, kauneus ja hyvyys yhdistyvät.” (Mikkola 2012, 115). Niinpä hoikkuuden saavuttaminen vaatii toista kolmiyhteyttä: kieltöjä, halua ja ruokaa, joista kaikista tulee paitsi pakenemisen diskurssin lausumia niin myös RUUMIS ON VANKILA -metaforan lingvistisiä ilmauksia. Halun tukahduttaminen on oleellisin osa anoreksiaa.

Annalla (SL) ja Julialla pakeneminen tapahtuu moneen suuntaan eikä vain ruumiista, vaan myös kaikesta sen ympärillä: ”odotan, että aika valuu mun yli, että pääsen pois.” (IM 127). Julialla pakenemistilanteet kulminoituvat hetkiin, jolloin hänen odotetaan syövän, mutta hän ei halua, kuten edellisessä sitaatissa, kun hänen odotetaan syövän Runebergin torttu.

Julian kehitys ruuan kautta tulee esiin paitsi pelon niin myös pakenemisen diskurssissa ja RUUMIS ON VANKILA -metaforan sisällä: vapaudesta vankeuteen ja pikkuhiljaa takaisin vapauteen. Kun anoreksia on pahimmillaan, Julia näkee kuolemassa ainoan vapauden. Teoksessa kuolemasta, ”olemattomaksi tulemisesta”, tuleekin yksi vankila-metaforan kielellisistä ilmauksista (esim. IM 175), sillä Julia ei näe muuta tietä ulos (ks. myös liite 1).

Julia kuitenkin kokee olevansa vankilassa omassa elämässään jo ennen sairauden puhkeamista, joten kuvio ei ole niin yksinkertainen kuin yllä esitin. Kaverit ja opettajat asettavat paineita, jotka purkautuvat Julialla ensin uniongelmina ja lopulta syömisiongelmina. Liikunta ja syömisestä kontrollointi näyttäytyvätkin siis aluksi vapautena, niistä tulee Julialle hyvä olo koulustressin keskellä. Vasta kun anoreksia saa Juliasta otteen, kontrolli alkaa muuttua yhä enemmän vankilaksi. Kehityksen diskurssi toimiikin *Ihanassa meressä* ja *Stalinin lehmissä* toiseen suuntaan kuin muissa teoksissa: Julia omaksuu ”liian hyvän terveydenlukutaidon” (Puuronen 2004) ja oppii pitämään syömishäiriötä vapautumisena lihavan ruumiin vankilasta. Hänellä, kuten Annallakin (SL), on illuusio, että syömishäiriö tekee hänestä täydellisen: ”mä valmistun nousemaan kirkkauteen kimaltavien enkelten sisareksi, täydellisyyteen täydellisyyden yläpuolelle.” (IM 141), ”Herrani antaa minulle sen, mitä haluan, täydellisen naisenruumiin” (SL 8). Tyttöjen kehitys tapahtuu valtakurssin sisällä, mutta toisaalta se ulottuu myös diskurssin rajojen ulkopuolelle. Valtakurssin ja virallisen diskurssin rajat piirtää tässä ”normaalin” käsite. Vaikka painoindeksin ulkopuolelle jääminen sisältää suurissa numeroissa erilaisia merkityksiä kuin pienissä numeroissa, molemmat muuttavat henkilön subjektipositiota. Esimerkiksi koko *Iso*-romaanista sekä *Karusellista* implikoituu ajatus, että Anni ja Annabella kelpaavat näin, *vaikka* he ovat lihavia. *Stalinin lehmissä* ja *Ihanassa meressä* taas tuodaan esiin, että Anna ja Julia kelpaavat, *koska* he ovat laihoja.

Totesin aiemmin, että Julia toimii myös omassa fantasiadiskurssissaan, joka on tulkittavissa pakenemisen diskurssin sisäiseksi diskurssiksi. Tulkitsen siis Julian fantasiakuvastot ja Södergranin *Ihmeellinen meri* -runon pakenemisen diskurssin lausumiksi: satumaailman lainalaisuudet ovat toisenlaiset, sadussa on mahdollista olla laihempi, kauniimpi ja täydellisempi. Julia pakenee aktuaalisen maailman vaatimuksia fantasiamaailmaan: ”Otan Peter Pania ja Hamletia kädestä ja lennän pois. Mikämikämaa.” (IM 177). Kielikuvasto sekoittaa negatiivisia ja positiivisia aspekteja keskenään, mistä huomaa, kuinka monimutkainen asema syömishäiriöillä virallisessa diskurssissa on: ”mä olen haamu mun prinsessapeilissä.” (IM, 141). Haamu viittaa olemattomuuteen ja kuolemaan, mutta ei toisten yläpuolelle nousemiseen, kuten enkeli, jota käsittelen uskontodiskurssin ohessa luvussa 3.5. Prinsessapeili assosioituu jälleen fantasiamaailmaan, selvimmin Lumikki-satuun, jossa kaunein ei koskaan ollut se, joka peililtä kysyi, ”ken on maassa kaunehin?”. Samalla tavoin anorektikko näkee itsensä aina rumana ja lihavana, sillä kehonkuva on niin vääristynyt (esim. Sceats 2000, 63). Syömishäiriöt siis toteuttavat monia valtakurssin sisällä ihanteellisina pidettyjä lausumia: hoikkuutta, ahkeruutta ja kontrollia. Toisaalta ne pudottavat henkilön normaalin diskurssista ulos. Siten niiden suhde valtakurssiin jää ristiriitaiseksi.

Muu fantasiakuvasto tukee ylevää kuvaa anoreksiasta: ”Mä istun lumikuningattarena kylmässä temppelissä jäätyneenä valtaistuimeni mustaan eikä mikään oikeastaan voi mua koskettaa.” (IM, 161). Sitaattiin yhdistyy jo käsittelemäni moraalisen ylemmyyden diskurssi, sekä ANOREKSIA ON MERI -metaforaan liittämäni lingvistiset ilmaisut yksinäisyydestä. Ylevöittämisen ohella fantasiakuvasto kuvaa Julian pakoa reaali-maailmasta, eristää hänet yksin anoreksian kanssa. Julian satumaailma särkyy vasta, kun uusi sairaanhoitaja puhuu hänelle kovemmin ottein kuin kukaan muu aiemmin: ”Itse se on kuule Ruususenkin herättävä nykypäivään, ne prinssit kun on aika harvassa.” (IM 180), ”sinulla ei ole enää asiaa minnekään muualle kuin meidän keijuprinssessojen tiputusosastolle.” (IM 179). Sairaanhoidajan sanat ovat käänteentekeviä, Julia ymmärtää yhtäkkiä, miten kauaksi hän on ajautunut elämästä. Kivet, ”prinsessojen timantit ja keijujen jalokivet” (IM 180), jotka sairaanhoitaja pudottaa Julian taskusta lattialle symboloivat satumaailman romahdusta, jota ”keijuprinssessojen tiputusosasto” on jo enteillyt. Satumaailmassa ei ole mitään niin proosallista kuin tiputusosasto. Kivet johtavat Julian takaumaan lapsuudesta, jolloin suunniteltiin prinsessahäitä. Tällöin teoksessa mainitaan ”prinsessa” ensimmäistä kertaa muussa kuin syömishäiriökontekstissa.

Yllä käsittelemäni sitaattit voi tulkita lausumina fantasiadiskurssin metaforille LAIHA NAINEN ON PRINSESSA tai LAIHA NAINEN ON KEIJU, Ne saavat aktuaalisesta maailmasta kielellisiä ilmaisuja,

kuten *keijuprinsessojen tiputusosasto* (ks. myös liite 1), jotka tekevät lähdemetaforan ristiriitaiseksi kohdemetaforan kanssa. Näin Julian pakeneminen satumaailmaan päättyy. Sama kielellinen ilmaisu toimii myös diskurssin vastaavuuspisteenä, sillä fantasiamaailma ja tiputusosasto eivät sovi yhteen.

Miia Rautiainen on gradussaan tulkinnut *Ihanan meren* puhtauden diskurssia (Rautiainen 2007, 89–91). Itse tulkitseen, että puhtauteen liittyvät symbolit – *valkoisuus, läpinäkyvyys, enkelit ja hentous* – ovat pakenemisen diskurssin lausumia. Julia pakenee satumaailmaan ja puhtauden illuusioon samoin kuin Anna, joka bulimisella käyttäytymisellä ”siivoaa” ruuan elimistöstään.

Läpinäkyvyyden kuvasto viittaa niin ikään aktuaalisesta maailmasta pakenemiseen, ulottumattomissa olemiseen.

Pakenemisen diskurssiin liittyy myös Morissetten kappale *Thank U*, jota tulkitsein jo aiemmin: ”How ’bout not equating death with stopping” (Morissette 1998). Sitaatti synnyttää metaforan PYSÄHTYMINEN ON KUOLEMA, joka tulee esiin Julian pakenemisen diskurssissa: ”En voi luovuttaa. Mun on jatkettava.” (IM 177). Julian täytyy siis jatkaa ruumiinsa rajojen pakenemista, koska pysähtyminen olisi yhtä kuin kuolema, joka saa lingvistisen ilmaisun *luovuttamisesta* ja *pimeydestä*. Lopulta kuolemastakin tulee Julialle vaihtoehto, kun hänen voimansa loppuvat: ”mä haluan luovuttaa, [- -] kuolla jos mun täytyy. Mä en enää jaksaa.” (IM 181). Toisaalta säkeen voi tulkita myös ilman kognitiivista metaforaa, mikä sopii *Ihanan meren* sitaatteihin: Julia yhdistää kuoleman luovuttamiseen, syömishäiriöstä irti päästämiseen ja siten anoreksian päättymiseen, syömättömyyden lopettamiseen (”stopping”); (ks. myös Mikkola 2012, 282).

Toin esiin edellisessä alaluvussa, kuinka Annan (SL) suhde julkiseen syömiseen on hyvin hankala. Julialla ei ole yhtään helpompaa. Susan Bordon mukaan syömisestä sosiaalinen kontrollointi rakentaa omalta osaltaan naiseutta ja siihen liittyviä rajoja (Bordo 1993, 130). ”Mä en kyl tajuu, miten te voitte syödä tota” (IM 119), Mari arvostelee luokkatovereidensa syömää nakkikastiketta. Ruokaan yhdistetyillä merkityksillä rakennetaan merkityksiä myös vartaloille (ks. Mikkola 2012, 258): raskas nakkikastike tekee raskaaksi, kevyt salaatti kevyeksi (IM 119). Miesten vapaan syömisestä kuvaaminen syventää kuilua entisestään: ”Pojat tilaa pizzaa, naiset kalaa ja isä lehtipihvin” (IM 54). Naisten valinnat ovat kevyitä, miesten ”on lupa” syödä enemmän ja raskaammin (Puuronen 2004, 244). Lisäksi korostetaan, kuinka naiset eivät jaksaa enää ja miehet ottavat lisää. Julkinen syöminen siis liittyy sukupuolen performatiiviseen toteuttamiseen: naiseutta rakennetaan erilaisten valintojen kautta kuin miehuutta, ja valintojen rajat määrää valtakurssi.

Kuten totesin, Annalle (SL) on tärkeää esittää, että hän voi syödä mitä tahansa. Hänellä siis ei ole tarvetta performoida naiseuttaan ruuan kautta mainitsemallani tavalla. Julian toiminta julkisen syömisen diskurssissa merkityksellistyy eri tavalla. Kuten Annakin, myös Julia salailee ja valehtelee syömisistään, mutta Julian salailu ei motivoidu yhtä selkeästi kuin Annan. Hän kuitenkin ajattelee muiden olevan salaliitossa häntä vastaan ja haluavan tehdä hänestä ”taas lihavan”.

Julkisen syömisen diskurssi kantaa sisällään normaaliuden diskurssia, sillä normaalius määrittyy valtakurssin lausumissa, kuten käy ilmi Julian kommentista koulun ruokalassa ennen kuin hän sairastuu: ”kunnon ruokaa pitää aina syödä” (IM 19). Samalla Julia toteaa, kuinka häntä ”raivostuttaa tollanen lapsellisuus, kaikki vaan esittää.” (IM 19). Julia ei missään vaiheessa itse sorru tyttöjen dieettiesitykseen. Sairastuttuaan hän esimerkiksi käyttää vatsakipua tekosyynä, ettei tule ruokalaan ollenkaan, vaikka pelkän salaatin syöminen tuskin herättäisi muissa tytöissä kovin erityisiä tunteita, sillä niin monet muutkin tekevät sitä.

Kauneuden diskurssi on tärkeä diskurssi *Ihanassa meressä*, vaikka se on Annalle (SL) vielä tärkeämpi. Molemmat tytöt yhdistävät kuitenkin kauneuden laihuuteen, vaikka Annalla siihen liittyy muutakin, kuten toin edellisessä alaluvussa ilmi. Julia korostaa laihuutta yli kaiken muun, rinnastaa kauneuden ja laihuuden keskenään: ”mä olen laiha ja kaunis ja ihana.” (IM 36). Julialle tuleekin järkytyksenä kuva, jonka hänen äitinsä näyttää hänelle. Julia puhuu itsestään kolmannessa persoonassa ottaen näin etäisyyttä ulkonäköönsä, joka tuntuu vieraalta: ”Sen vatsa on pyöreä kuin Etiopian nälkälapsilla ja iho kultaista vauvanukkaa täynnä.” (IM 159). Julia ottaa kuvan esiin myöhemminkin: ”En mä voi olla toi. Mähän oon ihana ja laiha ja kaunis, ihana. Emmä ole tollanen sairas kehitysmaalapsi” (IM 176). Kauneus on poissa, mutta Julia jatkaa, koska hänen on ”pakko”. Näin *pakko* muodostuu kontrollidiskurssin lausumaksi. Käsittelen kontrollidiskurssia myöhemmin.

Mikkola nimeää väitöskirjassaan ”naistenlehtidiskurssin” ja tuo ilmi, että naistenlehtiä on kritisoitu liian kapeasta naiskuvasta (Mikkola 2012, 122). Naistenlehtidiskurssi sopii hyvin kauneusdiskurssin sisään, sillä naistenlehdet luovat omalta osaltaan kuvaa ideaalista naiseudesta. Bordon (1993, 61–62) mukaan syömishäiriöiden syytä ei kuitenkaan voi koskaan johtaa suoraan mediakuvista. Myöskään teoksissa ei implikoida sen suuntaista, vaikka *Ihanassa meressä* Julia ihaileekin naistenlehtien välittämää kauneusihannetta. Tulkitsen kuitenkin, että syömishäiriöisen diskurssin omaksuminen on huomattavasti monimutkaisempi prosessi, ja Juliallakin siihen liittyy lähinnä ympäristön ja hänen itsensä tuottamat paineet sekä valtakurssin lähtökohtainen ristiriitaisuus.

Mikkola toteaa, että Julian toiminta koostuu yleisistä nykykulttuurin ulkonäkö- ja terveellisyyskäsitteiden ja -diskurssien muodoista, joissa kauneuden, terveyden ja terveellisuuden mielletään toteutuvan syömisen ja liikkumisen kautta (Mikkola 2012, 125). Mielestäni Julian subjektipositio on kuitenkin monimuotoisempi kuin pelkkä kauneus- ja terveysdiskurssin toteuttaja, sillä mitä pidemmälle sairaus etenee, sen vähäpätöisemmäksi seikaksi kauneus muodostuu. Sen paikan vie kontrolli.

Painonhallinta on tärkein kontrollidiskurssin lausumista, ja sen kautta diskurssi suhteutuu viralliseen terveysdiskurssiin. Diskurssi tulee jopa ironisen voimakkaasti esiin, kun liikunnanopettaja toteaa tytöille: ”parempi on vaan haukata sitä porkkanaa. Ei ne kilot muuten pysy kurissa, niin se vain on, tytöt.” (IM 20–21). Kauneuden alisteinen suhde kontrollin diskurssiin tulee ilmi kahdessa Julian sitaatissa, joista ensimmäinen on kohdasta, jossa hän katsoo vappuvalokuvaansa: ”Mitä mä... [- -] mä en voi syödä, koska mä lihon ja lihon enkä ikinä lopeta, mä ahmin ja lihon läskiksi ja hirveeksi enkä mä enää hallitse itseäni ja kaikki hajoaa.” (IM 176), ”Me halutaan vaan, että meidät huomataan, nostetaan kultakorokkeelle ja kumarretaan syvään. Koska me ollaan ihania: kauniita, lahjakkaita, [- -] koska me kontrolloidaan kaikki sataprosenttisesti” (IM 174). Julia siis pelkää kontrollin menettämistä ja sitä kautta lihomista, painonhallintansa pettämistä. Anoreksiaa hän pitää äärimmäisenä kontrollin ilmentymänä, mikä on lopulta kauneutta tärkeämpää.

Ihanassa meressä on hieman syrjään jäävä henkilö, Heidi, joka uskaltaa erottautua tyttöjen pakkomielteiseksi käyvästä dieetti- ja laihduttamiskurssista. Heidiä kuvaillaan lihaksikkaaksi, terveeksi ja urheilulliseksi: ”Sen käsivarret ja reidet on lihaksikkaat ja sen vatsalihasten neliöt näkyy selvästi.” (IM, 43). Enemmän ihailua aiheuttaa silti Ninan laihuus: ”Nina sipsuttaa vaaleensinisessä pyyhkeessä suihkuhuoneeseen, ja kaikki kattoo kun se ottaa sen pois: se on niin ihanan laiha.” (IM, 43). Jo verbi *sipsuttaa* toimii kauneuden ja laihuuden diskurssin lausumana, sillä se on suloinen ja naisellinen tapa liikkua ja implikoi myös liikkujan ruumiin koon pienuutta.

Heidi edustaa normaaliuden diskurssia ja normaalia syömistä siten, miten esimerkiksi Valkendorff sen määrittelee: Heidi ei laske kaloreita, ei kieltäydy mistään ruuasta totaalisesti eikä noudata tiukkoja ruokavalioita (Valkendorff 2014, 31). Hänen lihaksikkautensa edustaa myös hänen henkistä vahvuuttaan. Monessa kohtaa teosta Heidi nousee vallitsevaa laihdutusdiskurssia vastaan virallisen terveysdiskurssin lausumilla: ”Mä en ainakaan jaksa treeneissä, jos en syö kunnolla” (IM, 21), ”Mä en kyl vois olla karkkilakossa noin kauan, mieti kaks kuukautta, mä rakastan salmiakkii.”

(IM, 31), ”No, mullon ainakin niin nälkä päivällä, etten mä kyllä pelkällä salaatilla pärjää” (IM, 119). Näin sanottuaan Heidi ”kulauttaa kylmää maitoa kurkusta luihin”, mikä on omiaan rakentamaan mielikuvaa vahvuudesta, sillä maidon kalsiumin nähdään terveysdiskurssissa vahvistavan luustoa.

Olen nyt käynyt läpi *Ihanan meren* psyykkiset ja sosiaaliset diskurssit, joista tärkeimpiä ovat pelon, kontrollin ja pakenemisen diskurssi. Tulkitsin, kuinka pelon diskurssi tulee esiin metaforissa ANOREKSIA ON MERI ja KUOLEMA ON HAI. Pakenemisen diskurssiin yhdistin fantasiadiskurssin sekä myös Annan (SL) käyttämän metaforan RUUMIS ON VANKILA. Kauneuden diskurssin tulkitsin kontrollin diskurssille alisteiseksi diskurssiksi, jolla ei varsinaisesti ole merkitystä, kunhan Julia vain kokee kontrolloivansa itseään.

Näiden lisäksi teoksesta löytyvät samat fyysiset diskurssit kuin *Stalinin lehmistä*: kaloridiskurssi ja virallinen terveellisyysdiskurssi, jota sivusin jo normaaliutta käsitellessäni. Terveellisyyden ihanteen toteuttaminen on työlästä valtakursiivisen muodostelman terveysdiskurssin ja nautintodiskurssin ristitulella, ja siksi syömishäiriöinen näkee sen autuaaksi tekävänä mallikansalaisuutena (ks. Puuronen 2004, 242). Analysoimissani teoksissa esitetään, että terveellisyydessä on mahdollista tietyllä tasolla saavuttaa näennäinen täydellisyys, mikä tuntuu siltä kuin hallitsisi kaoottista maailmaa – koska hallitsee ruumiinsa tarpeita: ”Ne on vaan niin kateellisia, kun on ite niin laskeja ja kuvottavia. Mä olen vahva, mä tiedän, mua ei voida pysäyttää.” (IM 155). Suuri osa virallisen terveysdiskurssin lausumista on myös moraalisen ylemmyyden diskurssin sekä kontrollidiskurssin lausumia, kuten yllä oleva sitaatti, joka sisältää moraalisen ylemmyyden diskurssin lausuman *kateudesta* sekä kontrollidiskurssin lausuman *vahvuudesta*.

Kuten Annallakin, myös Julialla korostuu terveellisyyden pahanmakuisuus ja tylsyys. Jugurtti ei maistu miltään, terveelliset reseptit näyttävät värittömiltä ja mauttomilta lehdessä. Toisaalta *Ihanassa meressä* tytöt korostavat terveellisyyden hyvänmakuisuutta niin paljon, että se saa lopulta ironisen vivahteen: ”Mä syön usein jotain porkkanoita tai lanttua tai jotain, kun mä katon telkkaa, ne on tosi hyvii, melkeen kun karkkia, nauriit varsinkin, ihan sikahyvii.” (IM 32). Näin terveellisyysdiskurssia toteuttamalla voi asettaa itsensä toisten yläpuolelle, kuten osoitin käsitellessäni moraalisen ylemmyyden diskurssia. Ironiaa tarkastelen vastadiskurssien kohdalla.

Terveellisyysdiskurssi kietoutuu jatkuvasti ihmisen kokoon, terveellisyys arvona sinänsä ei tunnu merkitsevän mitään. Kun *Ihanan meren* liikunnanopettaja julistaa terveellisestä syömisestä, mukana

on koko ajan ajatus siitä, että epäterveellinen suklaa kerääntyy läskiksi ja terveellisen porkkanan avulla ”kilot pysyvät kurissa” (IM 20). Kaloridiskurssi on hyvin selkeä valtakurssin ilmentymä. Vaikka lihominen ja laihtuminen ovat monimutkaisia prosesseja, niitä värittää edelleen ajatus siitä, että lihoakseen pitää syödä enemmän kuin kuluttaa. Siinä mielessä syöminen on matematiikkaa.

Julia opettelee naistenlehdistä kalorilistoja ja sitä, kuinka paljon mikäkin aktiviteetti kuluttaa. ”Vedessä on nolla kaloria, nolla.” (IM 110, ks. taulukko 4). Näin vedestä tulee vapauttava, synnitön aine – ainoa, jota voi nauttia ilman syyllisyyttä kuinka paljon vain. Saman diskurssin sisällä Julia pohtii syömäänsä munkkia: ”mä mietin montako minuuttia mun pitää juosta, että saan tän munkin ulos.” (IM 46). Kaloridiskurssin sisällä Julian elämä pelkistyy numeroiksi – kulutetuiksi ja syödyiksi kaloreiksi.

Monissa *Helsingin Sanomien* painonhallintaa käsittelevissä jutuissa ruokia arvioidaan terveellisuuden mukaan aivan kuin tytöt tekevät tutkimissani syömishäiriöromaaneissa – ja terveellisuuden keskiössä on usein kalori, mikä on omiaan vahvistamaan kaloridiskurssin asemaa. Myös *Helsingin Sanomat* jakelee auliisti kaloritietoa: 24.12.2010 julkaistu juttu *Joulun kunniaksi ravintolaan* listaa tutuimpien jouluruokien kalorimäärät ja väittää sen perusteella ruokien olevan raskaita, 19.3.1998 julkaistu juttu *Kevyt ruoka kypsyy käden käänteessä* toteaa: ”Monella meistä on pään sisällä pieni kalori- ja kolesterolilaskin, joka pitää ikävää piipitystä kovin jyrkän aterian jälkeen. Sen sijaan kevyestä mutta täyttävästä ateriasta jää hyvälle tuulelle.” Aivan samanlainen diskurssi on nähtävissä *Ihanassa meressä*, kun Julia syö kevytjogurttia: ”tunnen, miten sen 45 kaloria vaimentaa vatsassa riehuvan nälän, mutta jättää silti keveyden jäseniin, vatsaan ja poskiin.” (IM 133). *Keveys* ja *raskaus* ovat kalori- ja terveysdiskurssin lausumia sekä OLET MITÄ SYÖT - metaforan lingvistisiä ilmaisuja, joilla kuvataan sekä ruokaa että ihmisen vartaloa. Anorektikko pyrkii ikään kuin ”pukeutumaan keveyteen” (Puuronen 2007, 234), eli olemaan sitä, mitä hän syö, ja se onnistuu nauttimalla kevyitä ruokia.

Kuten Annallakin (SL), myös Julialla jokainen diskurssi merkityksellistää pienenemistä. Molemmissa teoksissa painon pudottaminen muodostuu lähes ainoaksi elämänsisällöksi (Mikkola 2012, 118). Annalle tärkeää on myös kauneus, tosin hän kokee saavuttavansa sen pienenemisen kautta. Julialle taas kauneus menettää merkityksensä, ja sen paikan vie illuusio anoreksian kautta saavutetusta kontrollista.

2.3 Anni (I): ”Mutta ruokaan kuuluu myös vapaus”

Annin subjektipositio merkityksellistyy lähinnä vastadiskurssien kautta, minkä vuoksi käsittelen seuraavassa analyysiluvussani *Isoa* tarkemmin. Silti Anni toimii samoissa diskursseissa kuin Julia (IM) ja Anna (SL), joten teosta voi eritellä myös valtakurssien avulla. Mikkolan ruumisdiskursseista Anni toimii lähinnä lääke- ja luonnontieteellisessä diskurssissa, sillä hänelle on hyvin tärkeää kumota virallinen terveysdiskurssi ja osoittaa, että lihavakin voi olla terve. Myös visuaalinen ruumisdiskurssi on tärkeä, sillä sen kautta määrittyy Annin häpeä omasta ruumiistaan, joka ei ole valtakurssiivisesti oikeanlainen.

Ison alussa Annin tärkein diskurssi on häpeädiskurssi, eli lihavalle luontaisesti valtakurssissa määrittyvä häpeän subjektipositio. Annin subjektipositio häpeän diskurssissa on lähtökohdiltaan erilainen kuin Annan (SL) ja Julian (IM). Annan häpeä suhteutuu virolaisuuteen ja Julian häpeä suhteutuu riittämättömyyteen, mikä saa tytöt tavoittelemaan parempaa subjektipositiota toisissa diskursseissa. Annin häpeä on ruumiillista häpeää, vaikka hän toteaaakin, etteivät häntä paina hänen kilonsa, ”*vaan muiden ajatukset ja sanat ja uskomukset.*” (I 81, kurssiivi alkuperäinen). Niinpä fyysiseltä vaikuttanut häpeä onkin sosiaalista – valtakurssiivisen muodostelman aikaansaamaa häpeää siitä, ettei mahdu normaalin naisen rajoihin: ”Oli liian häpeällistä olla tyttö, joka painoi yli 70 kiloa kuin aikamies” (I 47).

Häpeädiskurssi tulee voimakkaimmin esiin, kun pikkupojat huutavat Annille ”läski” ohi mennessään. Anni pysähtyy, joutuu pakokauhun valtaan ja kiirehtii lopulta hädissään kotiin. Sitten hän alkaa pohtia pojan sanaa:

”Se sattuu, vaikkei se sanana ole kovinkaan paha. [- -] Älyllisyydessään samaa luokkaa kuin homottelu tai huorittelu. Mutta mietin, miksi poika sen sanoi ja miksi muiden edessä pilkatuksi joutumiseen ei millään tavalla totu, se koskee aina vain.”
(I 88)

Anni tulkitsee ”läski” -sanana pilkalliseksi, mikä paljastaa sen roolin valtakurssin lausumana, eli skeeman, joka siitä on ihmisille muodostunut (ks. Fairclough 1995/1997, 44). Se ei ole neutraali sana, vaan se sisältää häpeän. Ihminen, jolle se lausutaan, on tuomittu häpeämään itseään. Anni tuo esiin valtakurssin lausumien käytänteen: ”Lihavista ei puhuta hyvillä sanoilla lähes koskaan. Niitä ei vain ole.” (I 90). Normaalin ulkopuolelle jääville ruumiille on valtakurssissa useita lausumia, mutta hoikille ne ovat usein positiivisia, edes Julian (IM) käyttämä *luurankoruumis* ei synnytä samanlaista häpeän subjektipositiota kuin *valas*, *norsu*, *emakko* ja *läskiperse* (I 89).

Luurankoruumis ei toki myöskään implikoi kauneutta, kuten *keiju*, *prinsessa* ja *enkeli*, jotka kaikki toimivat lausumina hoikalle ruumiille ja implikoivat hoikan ruumiin ylimaallista, satumaista kauneutta. Tulkitsen huomion kognitiivisia näkökohtia korostavan diskurssiteorian kautta – ihmisillä on olemassa tietynlaiset kognitiiviset mallit eli skeemat, joiden pohjalta he havainnoivat maailmaa, ja lausumat saavat merkityksensä näiden mallien kautta (ks. Fairclough 1995/1997, 46). Fairclough ei tosin tuo esiin, että myös ihmisten skeemat ovat muotoutuneet tiettyssä diskursiivisessa kehyksessä, jolloin lausumat joko toisintavat olemassa olevia diskursseja tai asettuvat niitä vastaan.

Arkikeskustelussa ”vääränlaisen” (eli valtakurssiivisen muodostelman synnyttämän) kauneushanteen jakamisesta syytetään usein mediaa (ks. Mikkola 2012, 122). Niinpä häpeäkin on kulttuuriin sidottua, ja häpeän diskurssin voi tulkita kauneuden diskurssille rinnakkaisena: häpeä värittää valtakurssin ulkopuolelle jäävän subjektipositiota. Naistenlehdet tarjoavat kapean kuvan naiseudesta ja naisen ruumiillisuudesta – kauneus, terveys ja heteronormi tulevat esiin niin ulkonäköä, ruokaa kuin liikuntaakin koskevilla jutuilla (Mikkola 2012, 123). Jos lehdessä on lihavampi nainen, hänen pitää todistella kauneuttaan ”pulleanakin näytät hyvältä” -tyyliin.

Anni toimii myös kauneuden diskurssissa. Kuten olen tuonut esiin, hän ei ole *kaunis* sillä tavalla, miten se valtakurssin lausumana esiintyy, sillä *kaunis lihava* muodostaa diskurssin vastaavuuspisteen samalla tavoin kuin *terve lihava*. Niinpä Anni muistaakin jokaisen kerran, kun hänen ulkonäköään on kehuu. Kertoja on kuusi. Ihmiset ovat huomioineet Annin ihon, hiukset ja rinnat. Diskurssianalyttisesti mielenkiintoisin on koulukuraattorin toteamus: ”Jos sä vähän laihtuisit, olisit ihan nätti tyttö.” (I 91). Siinä diskurssin vastaavuuspiste tulee hyvin esiin: kauneuden ehdoksi asetetaan pieneneminen. Vielä kärjekkäämmin ja rujommin diskurssi tulee esiin, kun Anni kertoo miesten *dog night* -teemailloista, jolloin baarista isketään mahdollisimman lihava nainen ja kerskaillaan siitä kavereille. ”Me olemme heille niin eläimellisen rumia, että meitä saa kutsua eläimiksi.” (I 176). Näin kauneuden diskurssin vaatimus hoikkuudesta viedään vielä pidemmälle: koska ihminen ei ole hoikka, hän ei ansaitse ihmisarvoa. Tässä tulee esiin metafora LIHAVA NAINEN ON ELÄIN, jonka Anni lopulta kehittää vastadiskurssiin, kuten tulkitsen analyysiluvussa 3.6. Metafora saa lingvistisiä ilmaisuja *rumuudesta* ja *vähempiarvoisuudesta*. Sama metafora samoine lausumineen toistuu myös *Karu sellissä*. Annin siirtäessä metaforan vastadiskurssiin lausumat kuitenkin muuttuvat.

Tulkitsin *Stalinin lehmien* ohessa, kuinka kauneuden diskurssiin liittyy pelon diskurssi, pelko kauneuden menettämisestä, lihomisesta. Anni on käynyt tämän pelon läpi nuorena, mikä käy ilmi hänen takaumistaan: ”Muistan niistä vuosista ainaisen kitumisen, muutamat hurmaavat toiveikkuuden hetket ja niitä seuranneet hirvittävät syyllisyydentunteen aallot, kun epäonnistuin.” (I 48) Teoksen ensimmäisessä osassa hänen pelkonsa kohdistuu ympäröivään maailmaan, huutoihin ja loukkauksiin, joille hän itsensä alistaa mennessään ulos: ”Ulkona kävely on minulle näinä päivinä henkinen koetus. [- -] Hämeenkatu on täynnä ihmisiä ja liikkeitä, kiiltäviä näyteikkunoita, joista voi nähdä itsensä.” (I 128). Sitaatissa käy ilmi myös Annin häpeä omasta ulkonäöstään.

Pelon diskurssin voi nähdä myös uhan diskurssina, jos sitä katsoo hieman toiselta suunnalta: lihavuus on uhka ja se esitetään usein uhkana. Terveys, kansantalous ja naisen ruumis ovat uhattuina. Uhkadiskurssi synnyttää pelon diskurssin, se saa naiset pelkäämään lihavuutta ja syömistä (ks. Kyrölä 2007, 55.). Yksilön ruokavalinnat taas tuntuvat muuttuvan sitä mukaa, miten hyvin hän ottaa huomioon ruokaan ja syömiseen liittyvän informaation sekä uhkakuvat (Puuronen 2004, 237). Samoin Anni on poukkoillut dieeteistä toisiin uhkakuvien keskellä. *Ison* lopussa hän ei enää sitä tee, vaan pyrkii hyväksymään itsensä.

Jos uhan diskurssi sisältää pelon diskurssin, *Helsingin Sanomien Läskikapina*-juttusarja käsittelee lihavuutta juuri tästä näkökulmasta. Vaarallisuus ja pelko eivät synny tyhjiössä, vaan ne vaativat pelättävän ja pelkääjän kohtaamisen ja arvolatauksen siihen väliin (Kyrölä 2007, 50). *Läskikapina* synnyttää arvolatauksen jo otsikossaan: läski on jotain, mitä vastaan pitää taistella. Näin valtamedia on mukana synnyttämässä sosiokulttuurista lihavuuden pelkoa, jota Anni, Anna (SL) ja Julia (IM) toistavat omissa tekstuaalisissa maailmoissaan, jotka muistuttavat meidän aktuaalista maailmaamme.

”Lihavuus vaarantaa terveyden ja talouden!”, ”Lihavuus on painava taakka”. *Helsingin Sanomien* otsikot ovat raflaavia. *Läskikapina*-juttusarjassa muistutetaan muutamassakin kohtaa, että tarkoitus ei ole tehdä lihavuudesta esteettistä ongelmaa, mutta se ei ole uskottavaa. Paitsi että ruumiin tervettä kokoa koskevat arviot kertovat sosiokulttuurisesta arvostuksesta (Kyrölä 2007, 53), niin juttusarjan päätös tuo hyvin esiin laihtumisen ”ihanuuden ja kauneuden”: *Läskikapinan laihduttajat onnistuivat* (HS 16.5.2007), juttusarjan päätösartikkeli tuo *Läskikapinaan* yhtä onnellisen lopun kuin *Rumassa ankanpoikasessa*. Sarjan seuraamat pullukat ovat pudottaneet painoaan, ja ovat nyt kauniimpia, vaikkakin vannovat terveyden olevan ulkonäköä tärkeämpää.

Olen tehnyt samanlaisen huomion Annin fiktiivisessä todellisuudessa, jossa ministeri Stiina Simonen on perustanut *Läskikapinan* tapaisen lihavuuskampanjan. Kampanja näkyy mediassa: ”LÄSKIT KURIIN, MINISTERI VAATII.” (I 151). Kampanja on hyvin samanlainen kuin *Läskikapina*, se käyttää uhkadiskurssin lausumia *kurinpidosta, vaarasta ja epidemiasta*. Intertekstuaaliset viittaukset eivät ole sattumaa, vaan Hiltunen on todennut halunneensa kritisoida teoksessa *Läskikapinaa* (HS 14.11.2013).

Ison kampanja sisältää runsaasti virallisen diskurssin lausumia, kuten *Läskikapinakin*: ”Terveysministeri Stiina Simonen: ”Ylipaino ajoi sisareni kuoleman partaalle.”” (I 238). Virallisessa diskurssissa terveysongelmat ja kuolema liitetään kyseenalaistamatta lihavuuteen. Toinen *Ison* läskisodan otsikko liittyy *hyvän lihavan* ja *pahan lihavan* lausumiin: ”TUNNETUT LAIHDUTTAJAT TUKEVAT MINISTERI SIMOSTA.” (I 264). Lisäksi kampanjassa käytetään *keveyden* lausumaa, jota käsittelin jo Annan (SL) ja Julian (IM) kohdalla. Simosen kampanjan nimi on ”Kohti keveyttä”, mitä Anni kommentoi: ”Kohti keveyttä. Kuinka kauniilta se kuulostaa, harmittomalta ja hyväntahtoiselta ja terveelliseltä. [- -] kukapa ei haluaisi elämänsä olevan keveää?” (I 266). Myös *Läskikapinassa* puhutaan muun muassa ”kevennostalkoista” (HS 8.1.2007). Lausuma kuitenkin syventää lihavien häpeää – heidän ruumiinsa on raskas, joten heidän elämänsäkin on oltava raskasta. Kalori- ja terveellisyysdiskurssissa ”keveys” onkin kaikin puolin tavoiteltavaa, sekä ruuan että vartalon koon suhteen. Anni (I) protestoi sitä vastaan: ”Kohti keveyttä? Minä syön sinut tainnoksiin” (I 269).

Lihavia on siis virallisessa diskurssissa kahdenlaisia: on *hyviä lihavia* ja *pahoja lihavia*. Toin jaon esiin johdannossani alaluvussa 1.3.2. Hyvät lihavat laihduttavat ja näyttävät, kuinka onnistuivat siinä – niin he ovat ansainneet uuden subjektipositionsa valtakurssin sisällä. Pahat lihavat eivät joko halua laihduttaa tai kykene laihduttamaan, jolloin heidän subjektipositioon määrytyy häpeä. Annin kykenemättömyys laihduttaa asettaa hänet jälkimmäiseen subjektipositioon, josta hän taistelee tiensä ulos. Tämän prosessin käyn läpi vastadiskursseja käsitellessäni.

Julian (IM) ja Annan (SL) tavoin myös Annin toiminta merkityksellistyy pienenemisen diskurssin kautta. Anni on käynyt läpi nuorena kaikki mahdolliset dieetit: ”kasvisdieetti, kaalisoppadieetti, sairaaladieetti” (I 48). Aina hän on saanut painonsa laskemaan muutaman kilon, ja normaaliin syömiseen palatessa se on noussut takaisin. Valtadiskurssissa ajatellaan, että laihduttaminen on helppoa, jolloin siihen liitetään lausuma: *syö vähemmän kuin kulutat*. Anni kommentoi laihduttamisen ”yksinkertaisuutta”:

”Minulle se ei ole yksinkertaista. Kehoni on alkanut pitää isoa kokoa oikeana, luonnollisena tilanaan. Aivoni, minun koulutetut ja lukeneet aivosoluni, toimivat toisin kuin itse haluan. Laihduttaessani niiden mielihyväjärjestelmä puskee minut täyteen hormoneja, jotka vaativat ruokaa. Meille tämänkokoisille ruoka on ihan eri kokoluokan houkutin kuin hoikille.” (I 235, kurssiivi alkuperäinen)

Anni siis iskee terveystalkurssia vastaan sen omilla aseilla, mitä käsittelen tarkemmin luvussa 3. Sitaatissa hän viittaa ”body weight set point” -teoriaan, jonka mukaan jokaisella ihmisellä on luontainen rasvaprosentti, jonka muutos suuntaan tai toiseen vaatii vaivannäköä (ks. Ravussin et al. 2014, 432). Joillakin ihmisillä luontainen rasvaprosentti on korkeampi kuin toisilla.

Vaikka Anni pyrkii kumoamaan virallisen terveystalkurssin vastaavuuspisteitä, hän myös merkityksellistää toimintaansa sen kautta ja on tyytyväinen syödessään ”kevyesti”:

”Tämänpäiväiset pinaattiohukaiseni olen valmistellut ja paistanut huolella. Jos ne tekee väärin, niistä tulee rasvassa käristettyjä kaloriivisteitä, mutta minä laitan niihin harkiten jauhoja, *tuskin lainkaan rasvaa, runsaasti tuoretta* pinaattia, vähän ruohosipulia” (I 116, kurssiivi minun), ”Näiden ohukaisten kanssa kävisi puolukkasose mutta kaupan soseet ovat *aivan liian sokerisia* eikä tähän aikaan kesästä ole vielä *tuoreita puolukoita*.” (I 116, kurssiivi minun). Olen merkinnyt sitaateista kurssiivilla virallisen terveystalkurssin lausumia, jotka saavat Annin merkityksellistämään pinaattiohukaisensa terveelliseksi ruuaksi. Lausumat liittyvät *vähärasvaisuuteen, tuoreisiin kasviksiin ja vähäsokerisuuteen*. Annin toiminta virallisessa terveystalkurssissa on siis kahdenlaista: hän käyttää sen lausumia merkityksellistäessään omaa syömistään ja samalla hän yrittää mahduttaa itsensä talkurssin sisään lihavana naisena.

Anni myös tiedostaa hyvin lihavan ihmisen julkiseen syömiseen liitettyt merkitykset, jotka sisältyvät myös *thin privilege* -käsitteeseen: hoikan ihmisen ruokailuun ei kiinnitetä huomiota samalla tavalla kuin lihavan: ”Tiedän, että asia käy joskus ventovieraiden mielessä, kun he näkevät minut: mitä ihmettä – ja *kuinka* paljon – tuo nainen syö?” (I 117, kurssiivi alkuperäinen). Tämän luvun alussa taulukossa 6 toin esiin myös sitaatin: ”Tämä on protestijäätelö. Tässä läski nainen syö jäätelöä, oikein rypee kermahukumassa.” (I 157). Näin Anni protestoi *thin privilege* -ajatusta vastaan ja antaa kaikkien nähdä, kuinka hän syö niin kuin lihavan terveystalkurssin mukaan ei pitäisi. *Stalinin lemmiä* tulkitessani totesin, että Anna pitää tärkeänä esitystensä siitä, että hän voi syödä *kuinka* paljon vain lihomatta. *Thin privilege* implikoituu molempien naisten subjektipositioissa. Hoikka Anna haluaa pitää kiinni saavuttamastaan edusta, vapaudesta syödä julkisesti mitä haluaa. Lihava Anni taas haluaa osoittaa, ettei hoikilla ole sellaista erityisvapautta.

Thin privilege -käsitteeseen liittyy kontrollidiskurssi, se, kuinka lihaviin syömistä pidetään kontrolloimattomana. Voidakseen pienentyä täytyy kontrolloida itsensä. Kontrollinäkökulma on havaittavissa myös Annilla: ”Ruuan hurmio on hitaasti kasvava onni, kenties ainoa kehon hekuma, johon antautumista voi näin täysin ja vaivatta säädellä itse.” (I 269). Siinä missä Anna (SL) rinnastaa ruuan ja seksin kontrolloimisen keskenään, Anni kuitenkin nostaa ruuan korkeammalle tasolle. Hänen kontrollinsa on niin ikään nautintolähtöistä, kun Annan nautinto on kontrollilähtöistä. Kontrollidiskurssin vastadiskurssia nautintodiskurssia tarkastelen seuraavassa analyysiluvussani.

”Minä en hallitse maailmaa, mutta voin hallita oloani maistamalla, haukkaus kerrallaan, maku kerrallaan.” (I 55). Annin sitaatista huomaa, kuinka eri tavalla hän lähestyy syömistä kuin muiden syömishäiriöromaanien tytöt: kontrollin tunne ei ulotu ulkopuoliseen maailmaan, vaan Anniin itseensä, kun taas Julian (IM) ja Annan (SL) diskursiivisessa todellisuudessa he kontrolloivat syömisensä kautta kaikkea. *Hallinnan* lisäksi kontrollidiskurssin lausumaksi tulee *järki*, jonka aseman syömisessä Anni kieltää: ”Mutta ihmiselle, jolla on ruokaa yllin kyllin, ruoka ei ole järjen asia. Me emme syö vain nälkäämme, me syömme merkityksiä ja tunteita.” (I 49) Näin Anni siis kieltää syömisestä fysiologian ainoana syömistä merkityksellistävänä tekijänä. Samalla hän kieltää oman kykynsä kontrolloida järjellisesti omaa syömistään. Ajoittain kontrolli tulee kuitenkin jopa pakkomielleisenä esiin Annin syömiskäyttäytymisessä, etenkin hänen nuoruudessaan: ”Dieettien ohessa olen intoutunut monenlaisista ruokafantasioista, ruokaluuloista, ruokaeuforiasta. Muistan kuukauden, jolloin olin vakuuttunut siitä, että tulisin toimeen vain porkkanalla, porkkanassa oli kaikki mitä tarvitsin.” (I 48–49). Analysoin tarkemmin Annin kontrollia ja nautintoa seuraavassa analyysiluvussani. Valtadiskursiivisesti oleellista on, että Anni ei nauti kontrolloimisesta, kuten Anna (SL) ja Julia (IM). Hän ei koe kykenevänsä siihen, ja kun hän on kontrolloinut syömistään, se on ollut häiriintyneen pakkomielleistä niin kuin *Stalinin lehmien* ja *Ihanan meren* tyttöillä. Annille syöminen ei ole nälästä kiinni, vaan tunteista.

Tulkinnoissani käy ilmi, kuinka Anni tarkastelee ja kommentoi valtakurssia sen ulkopuolelta. Lihavana ja siten ”epänormaalina” hän ei sovi diskurssin sisään. Anni kommentoi valtakurssin ulkopuolelle jäämistä: ”mitä ihmiselle tekee se, että hän ei koskaan tunne kuuluvansa täysin ympäristöönsä, olevansa siinä hyväksytty?” (I 271, kurssiivi alkuperäinen). Kysymys kokoaa tämän diskurssin ytimen: hoikat pelkäävät lihovansa, putoavansa pois valtakurssin tarjoamasta suojasta, lihavat ovat tuomittuja häpeään. Sitaatin voi tulkita myös diskursiivisen vallan kritiikkinä, jota tarkastelen vastadiskurssien ohessa.

Anni taistelee häpeää vastaan sekä itsessään että esimerkiksi lihavuusryhmässä, jossa hän käy: "Minulla oli vastuu siitä, että ryhmäläisiä ei ajettaisi yhteen suuntaan, yhteen muottiin, itsetunnottomuuden häkkiin." (I 84). Kielikuvana "itsetunnottomuuden häkki" kuvaa lihavan subjektipositiota valtakursiivisessa muodostelmassa: ennen kuin hän laihtuu, hän ei mahdu diskurssiin. Anni kommentoi samaa asiaa myös toisin sanoin: "Heillä ei ole minäkuva, että olen lihava ja tämä on minun elämäni ja näillä mennään, vaan että olen ihminen, jonka pitäisi olla joku muu." (I 259). Näin valtakursiivisen muodostelman omakseen ottanut lihava ei koskaan ole tarpeeksi – hän elää tavallaan odotustilassa kykenemättömänä nauttimaan elämästään siinä hetkessä. Hänen subjektipositionsa on kansanterveydellinen ja -taloudellinen taakka.

Valtakursiivisen muodostelman kautta itsensä hahmottavan lihavan subjektipositio tulee hyvin ilmi "läskintäi" -luvussa, jossa Anni kertoo päivistä, joina hän on vain valtava painonsa:

"Olen kuullut, että jotkut muutkin lihavat tuntevat joskus kilonsa näin, heistäkin roikkuu painoja, sokeripaketteja, jauhopusseja, voikiloja. Totta kai me näemme suuren painomme juuri kiellettyjen, yksinkertaisten nautintojen pakkauksina. Niitä maailma ajattelee meidän aina ahmivan, niihin painon lohduttomuus kiteytyy. Ei läski ihminen ole muille kaikkea sitä kieltäymystä ja nälkää ja ponnistelua, jonka hän itse kokee, muiden silmissä hän on holtitonta syömistä."

(I 193, kurssiivi alkuperäinen)

Sitaatissa tulee konkreettisesti esiin diskurssien sosiaalisuus sekä virallisessa terveysdiskurssissa kielletyt herkut. Diskurssianalyttisesti ajateltuna ihmisen itsensä kokemus omasta kehostaan on väkisin valtakursiivisen muodostelman suodattama – Annin mainitsema *holtiton syöminen* on lausuma, joka liitetään lihavan subjektipositioon, ja sen muut näkevät, oli lihavan ihmisen oma kokemus mikä hyvänsä. Niinpä Anni kuvaa, kuinka lihavan ihmisen vartalosta roikkuu konkreettisesti lihavan subjektiposition lausumat: *voikilot, jauhopussit, sokeripaketit*, ylipäättänsä *nautinnot*, joita tulee hävetä. Kuten toin johdannossani ilmi, Anni on siis alisteinen valtakursin lausumille, vaikka hänellä onkin periaatteessa mahdollisuus valita oma subjektipositionsa.

Olen nyt analysoinut, kuinka Annin subjektipositio merkityksellistyy ennen kaikkea häpeädiskurssissa, joka suhteutuu moneen virallisen terveysdiskurssin lausumaan, ennen kaikkea *kiellettyihin nautintoihin*, joita Anni myös vastadiskursseissa puolustaa. Kriittisestä suhtautumisestaan huolimatta Anni ajoittain pyrkii syömään terveellisesti ja hän on myös kaloritietoinen. Lisäksi virallinen diskurssi tulee *Isossa* esiin mediassa "Kohti keveyttä" -

kampanjassa, jota vastaan Anni asettuu. Kontrollin diskurssin Anni kieltää, vaikka kokeekin kykenevänsä kontrolloimaan omaa oloaan syömisen kautta. Pelon ja uhan diskurssi taas tulee *Isossa* esiin Annin nuoruustakaumissa, kun hän yrittää epätoivoisesti laihduttaa. Kauneuden diskurssin ohessa käsittelin Annin ulkopuolisuutta sekä LIHAVA NAINEN ON ELÄIN -metaforaa, jonka lingvistiksi ilmauksiksi nostin *rumuuden* ja *arvottomuuden*. Tarkastelen vielä moraalisen ylemmyyden diskurssia ja pakenemisen diskurssia.

Samoin kuin monia muitakin valtakursiivisen muodostelman osasia, myös moraalisen ylemmyyden diskurssia Anni tarkastelee ulkopuolisena. Hänellä on kaksi korkeakoulututkintoa, mutta se ei riitä, koska hänen ruumiinsa ei viesti älykkyyttä. Anni vastustaa valtakursiivisen tuottamaa subjektipositiota, joka asettaa hoikat moraalisesti lihaviin yläpuolelle: ”*Eikä mikään tarjoa tavalliselle ihmiselle helpompaa tietä moraaliseen ylemmydentuntoon kuin toisen ihmisen lihavuus.*” (I 193, kursivi alkuperäinen). Niin ainoa valtakursiivisen muodostelman sisäinen psyykkinen diskurssi, jossa Anni toimii, on häpeän diskurssi. Kun hän ymmärtää, ettei hän voi elää koko elämänsä odottaen, että hänestä tulee joku muu, hänen on muutettava sekä omaansa että muiden diskurssia. Tätä prosessia ja sen synnyttämiä diskursseja käsittelen vastadiskursien ja kehityksen diskurssin ohessa luvussa 3.

Anni toimii myös pakenemisen diskurssissa, mutta ei pakene ruuan kautta, kuten muiden syömishäiriöromaanien tytöt, vaan hän pakenee ruokaan, jolloin *lohtusyömisestä* tulee paitsi nautinnon diskurssin niin myös pakenemisen diskurssin lausuma: ”Syön suruani jäätelössä, syön puolitoista litraa kinuskilla kuorrutettua vaniljajäätelöä, jotta naapurit eivät kuulisi kuinka ynisen kivusta.” (I 35). Ruoka on Annin turvapaikka, hän tietää, mitä tunteita se tarjoaa. Hänen pakenemisensa on siis erilaista kuin Julian (IM) ja Annan (SL), vaikka Annan pakenemiseen liittyy samanlaisia piirteitä – Annilla pako ei suhteudu vartalon kokoon, vaan ruuan sisältämiin merkityksiin. Anni pakenee vihaansa Simosen kampanjaa kohtaan, suruaan ja muita negatiivisia pidettyjä tunteita. Lisäksi hän vahvistaa positiivisia tunteitaan ruuan kautta.

Oleellisin ero Annin subjektipositiolla *Ihanan meren* ja *Stalinin lehmien* tyttöihin nähden valtakursiivisen kannalta on siis hänen ulkopuolisuutensa. Toinen tärkeä ero on nautinnon ja kontrollin suhteessa: Anna (SL) ja Julia (IM) nauttivat kontrollistaan, tai sen illuusiosta, kun taas Anni ymmärtää kontrollin mahdottomuuden ja nostaa nautinnon korkeimmalle sijalle. Näiden lisäksi häpeän diskurssissa on eroja: siinä missä syömishäiriöisten tyttöjen häpeä on lähinnä

psykykkistä, Annin häpeä on fyysistä ja sosiaalista, sillä se on valtakursiivisen muodostelman määrittämää häpeää, joka liittyy lihavien subjektipositioon.

2.4 Annabella (KS): ”Minä en häpeä mitään!”

Karu sellin diskurssit ovat visuaalisia ja hyvin metaforisia. Teos ei suhteudu kovinkaan selvästi valtakursiivisen muodostelman lainalaisuuksiin, mutta sen tärkein diskurssi on pienenemiselle rinnakkainen kehityksen diskurssi. Metaforisuutensa vuoksi *Karu sellin* tärkein ruumisdiskurssi on teologis-filosofinen diskurssi, jonka kautta Annabellin ruumiin koko saa erilaisia merkityksiä. Lisäksi sarjakuvalla luonteenomaisesti visuaalinen ruumisdiskurssi on tärkeä.

Kuten toin johdannossani esiin, yleensä ajatellaan, että käsitteet *diskurssi* ja *subjektipositio* kietoutuvat yhteen kielen kautta. Visuaalisia diskursseja tarkastellessa kuitenkin kuva ja sen intertekstuaalisuus nousevat tärkeään asemaan. Sarjakuvassa visuaalinen diskurssi rakentuu kuvan tasolla kuvakulmasta, rajauksesta, ruutujen koosta ja asettelusta sekä kuvaa täydentävästä tekstistä (ks. Herkman 1998, 168). Intertekstuaalisuus ja konteksti liittyvät sosiaalisiin ehtoihin, eli juuri diskursseihin, joiden puitteissa sarjakuvaa luetaan (ks. Herkman 1998, 200).

Herkman on määritellyt sarjakuvan diskurssin rakentajiksi kolme tekstuaalisen subjektin tasoa: visuaalinen, verbaalinen ja psykologinen subjekti (Herkman 1998, 144). Visuaalinen subjekti, sarjakuvan kuvallinen ilmaisu, synnyttää arvolutauksia katsovan subjektin ja katsottavan objektin välille. Tähän vaikuttavat esimerkiksi piirrostyylit, kontrastit ja perspektiivi. Verbaalinen subjekti rakentuu kielellisen aineksen varaan, joskus ristiriitaiseksi visuaalisen kanssa. Sitä voi lähestyä kysymysten ”kuka puhuu, miten, kenelle?” kautta. Psykologinen subjekti rakentuu kerronnan elementeistä abstrahoitavaksi tekijäksi, joka arvioi ja tuntee sekä arvottaa maailmaa tietystä positioista. Se rakentuu visuaalisen ja verbaalisen subjektin yhteisessä. Neljänneksi diskurssia rakentavaksi elementiksi Herkman nostaa sarjakuvakerronnan aukot, eli sen, mitä ei kerrota ja minkä lukija joutuu annetun informaation pohjalta täydentämään (Herkman 1998, 168.). Sarjakuvat voivat tuottaa yksiulotteisia subjektipositioita tietyissä diskursiivisissa muodostelmissa, tai sitten ne voivat synnyttää merkityksiä lukuisten eri diskurssien risteyksessä (Herkman 1998, 171). Näin valtakursi myös tuottaa kulttuurisia subjekteja ja objekteja – subjekteilla on valta puhua ja määritellä objektit ja niiden ominaisuudet (ks. Herkman 1998, 166), kuten tulen osoittamaan tulkittessani *Karu sellin* häpeän ja moraalisesta ylemmyyden diskurssia. Virallinen terveysdiskurssi asettuu siis subjektiksi, joka määrittelee *lihavien*, normaalin diskurssin ulkopuolelle jäävän objektin.

Karu sellin diskurssit tulevat esiin seuraavien metaforien kautta: RUUMIS ON VANKILA, RUOKA ON SEKSIÄ sekä LIHAVA NAINEN ON ELÄIN. Viimeisin mainitsemani metafora saa tärkeimmän lingvistisen ilmaisunsa *siasta*, joka toistuu läpi teoksen. On tärkeä huomata, että sama metafora saa *Isossa* lingvistisen ilmauksen *lehmästä*. Sekä sika että lehmä ovat eläimiä, joita ei pidetä yleisesti kovin kauniina eikä älykkäinä. *Stalinin lehmissä* metaforan voi kääntää näin: LAIHA NAINEN ON KISSA, sillä Anna on Hukalle Se Pieni Kissa. Tämä metafora saa lingvistisiä ilmaisuja *kauneudesta*, *suloisuudesta* ja *älykkyydestä*. Näin eläinmetaforat toisintavat valtakurssin synnyttämää käsitystä hoikkueudesta älykkyyden ja kauneuden määrittäjänä.

RUOKA ON SEKSIÄ -metafora liittyy nautinnon diskurssiin, minkä vuoksi käsittelen sitä seuraavassa analyysiluvussani. RUUMIS ON VANKILA -metafora sen sijaan merkityksellistää Annabellalla kauneuden ja häpeän diskursseja. Vaikka Annabellalla ei ole samankaltaisia paineita kuin syömishäiriöromaanien tyttöillä, kauneuden diskurssi tulee kuitenkin teoksessa esiin. Annabellann vartalo voidaan nähdä valtakurssissa groteskina ja liian lihavana, mutta se on hänen miehelleen ”kaunis, superpehmeä, täynnä seksiä” (liite 3, KS 8). Vankilassa se muuttuu ”varsinaiseksi rasvasäkiksi” (KS 33). Koska vankilakohtaus on Annabellann pääsisäinen maailma, ei teoksen aktuaalinen fiktiivinen maailma, voi tulkita, että Annabellalla on kuitenkin ongelmia oman kokonsa hyväksymisessä. Ennen vankilaan joutumista Oonan vartalon nähdessään Annabella miettii: ”Epäilemättä kaunis... ja ennen kaikkea kiinteätä lihaa...” (liite 5, KS 14). Bussissa Annabella ajattelee Oonan takapuolta katsoessaan: ”Inhottava takamus!” (liite 4, KS 12). Kommenteista käy ilmi Annabellann mustasukkaisuus, mikä toimii myös motiivina Oonan tappamiselle. Lisäksi kohtia voi tulkita Herkmanin teorian avulla: molemmissa kohdissa Annabella yrittää tehdä itsestään niin visuaalisen kuin verbaalisenkin subjektin. Koska kyse on hänen katseestaan, hän näyttäytyykin subjektina, jolla on mahdollisuus määritellä objektinsa, eli Oonan vartalo. Sivulla 12 Annabellann subjektius määrittyy siten, että hänellä on valta inhota Oonan takamusta, joka valtakurssiivisesti ajateltuna on piirretty hyvin kauniiksi. Sivulla 14 (liite 5), ristiriitaisessa kommentissa, Annabellann subjektius määrittyy sitä kautta, että hänellä on valta päästä eroon Oonan kauneudesta. Molemmat tulkinnat suhteutuvat kuitenkin siihen, että Annabellann on tehtävä itsestään subjekti, murrettava itsensä ulos marginaalista, sillä lihavuutensa vuoksi hän on luonnollisemmin objektin asemassa.

Samoin häpeän diskurssi nousee marginaalisena esiin *Karu sellissä*, kun Annabella joutuu vankilaan ja hänen ruumiillisuutensa muuttuu. Moraalisen ylemmyyden diskurssi toimii häpeän diskurssin rinnalla, sillä häpeän aiheuttajalle muodostuu automaattisesti korkeampi asema kuin

häpeäjälle. *Karu sellissä* moraalinen ylemmyys käy ilmi Annabellan ja sadistisen vanginvartijan suhteesta, kun hoikkana piirretty vartija kommentoi Annabellan kokoa useasti: ”teillähän tuota varastoa näyttää olevan”, ”luulin, että pidätte ruoasta...” (KS 28), ”olette saatanan hyvissä lihoissa” (KS 50). Esimerkiksi etnografi Anne Puuronen on havainnut hoikkuuden yhteyden ihmisen asemaan (ks. esim. Puuronen 2004). Vanginvartijan auktoriteettiasema Annabellaan nähden korostuu vartaloiden koon ja Annabellan vartalon kommentoinnin kautta. Samalla vanginvartija saa Annabellan häpeämään vartaloaan, mikä käy ilmi esimerkiksi ruuduissa, joissa Annabella on kuvattu häkkiin vangittuna sikana (liite 8, KS 21–22). Lisäksi Annabellan häpeää ja vanginvartijan moraalista ylemmyyttä voi tarkastella Herkmanin verbaalisen subjektin kautta, sillä Annabella ei kommentoi koskaan vanginvartijalle takaisin, hän vain alistuu nimiteltäväksi. Niin vanginvartija muodostuu verbaaliseksi subjektiksi, ja Annabella hänen objektikseen. Samalla tavoin lihavalle usein käy valtakurssissa: hän joutuu alistumaan muiden määriteltäväksi.

Annabella kehittyy häpeän diskurssissa ja RUUMIS ON VANKILA -metaforan sisällä. Totesin jo aiemmin, että *vapauttaminen* toimii kehitystä hahmottavana käsitteenä tässä metaforassa: *Karu sellin* toisen osan alkusivu (liite 7, KS 20), jolla Annabella joutuu vankilaan, on reunustettu kuten ensimmäisen osan alku (liite 2, KS 3): ruokakuvilla. Ensimmäisen osan alussa ruokakuvat tosin näyttävät herkullisilta, juustoja, jogurtia, karamellia, keksejä... Toisen osan alussa ne ovat kaluttuja luita ja kalanruotoja. Vangituksi tulemisen myötä syöminen, Annabellan suuri nautinto, on siis päättynyt. ”Täällä voin sitten märehtiä kaikkea sitä mitä ehdin 35 vuoden aikana tunkea kitaani. Hyvästi mansikkahillomunkit!” (liite 7, KS 20).

Mansikkahillomunkeista tulee metafora sekä Annabellan vankeudelle että seksielämän päättymiselle, kun hänen miehensä tuo niitä hänelle vankilaan (liite 11, KS 35–36). Annabellan ei kuvata syövän hillomunkkeja, hän vain nuuskii niitä kyyneleet silmissään ja katselee jouluksi koristelemaansa selliä. Tulkitsen, että Annabella tavoittaa hillomunkkeja nuuskimalla niihin liittyvät merkitykset – vapauden ja erotiikan. Mutta koska hän ei voi konkreettisesti saada niitä, ei hän halua syödä munkkejakaan. Koristeltu selli on huono korvike koristellulle kodille, ja hajuaisti on huono korvike makuaistille. Lopulta luettuaan äitinsä pilkkarunon Annabella talloo munkit sellin lattialle ja repii koristeet alas (liite 12, KS 37), mikä vahvistaa tulkintaa ja osoittaa, että Annabella itsekin pitää korvikkeitaan merkityksettöminä.

Totesin jo aiemmin, että sian merkitys *Karu sellissä* on suuri. Sika toistuu muutamassa kohdassa ”syötävänä häkkeläimenä”, jolloin siihen yhdistyy sekä Annabellan rakkaus ruokaan että

Annabellän vankeus. Ensimmäisessä kuvassa (liite 8, KS 21) Annabella on itse muuttunut siaksi, ja hänen miehensä vetää häntä häkkivaunuissa perässään. Annabella on kuitenkin liian painava, ja vanginvartija tulee ja leikkaa Annabellän sorkat irti, jolloin miehen taakka kevenee. Visuaalisen metaforan voi tulkita niin, että vankeuden myötä osa Annabellaa viedään pois. Samoin sen voi ajatella käsitteellisen metaforan LIHAVA NAINEN ON ELÄIN ilmentymänä, sillä häkkieläimenä Annabellän koko korostuu vielä voimakkaammin kuin teoksessa yleensä. Sen takia onkin mielenkiintoista, että häneltä viedään juuri jalat, jotka paitsi roikkuvat vapaina häkin ulkopuolella niin ovat myös pienin ja kevyin osa hänen ruumistaan. Annabellalta siis viedään viimeinenkin mahdollisuus itsenäisyyteen ja vapauteen. Näin LIHAVA NAINEN ON ELÄIN -metafora saa samat lingvistiset ilmaisut kuin Annillakin (I): *rumuuden* ja *arvottomuuden*, jotka toimivat myös valtakurssin lausumina lihavalle.

Toinen kohta, jossa sialla on oleellinen metaforinen merkitys, on sivulla 40 (liite 13). Siinä psykologi Marja tarjoaa Annabellalle kokonaisen possun syötäväksi. Hienoissa ravintoloissa käytettävän kuvun sijaan Marja nostaa possun päältä häkin. Sen lisäksi possun sorkasta roikkuu omena rautaketjussa – aivan kuin vangeilla rautapallo. Paitsi että possu on kuollut, se on kahteen kertaan vangittu, mikä assosioituu jälleen Annabellaan: hän on vankina paitsi omassa itsessään niin myös konkreettisesti vankilassa.

Tämän jälkeen possu ei esiinny enää visuaalisena metaforana, mutta sanallisena se tulee ilmi sivulla 50, kun vanginvartija halaa Annabellän kumoon ja toteaa: ”mmmmmm... mikä munkkipossu...” Seuraavassa ruudussa hän läimäisee sellin oven kiinni ja jatkaa: ”Olette saatanan hyvissä lihoissa! ONNEA!” Tulkitsemalla Annabellän vertaaminen munkkipossuun on laajennettu käsitteellisestä metaforasta OLET MITÄ SYÖT, sillä munkkipossut ovat Annabellän herkkua. Metafora rinnastuu RUUMIS ON VANKILA -metaforaan. Toisaalta sitaatin voi tulkita myös näiden kahden sekä LIHAVA NAINEN ON ELÄIN -metaforan yhdistelmänä (ks. myös liite 1).

Ehkä moniulotteisin RUUMIS ON VANKILA -metaforan sekä häpeän diskurssin ilmentymä on kohta, jossa Annabella imettää käsinukkeaan ajattelee: ”Minä en häpeä mitään!” (liite 14, KS 46). Se on kiinnostava jo siksi, että siinä Annabellän ruumis on ruokkija eikä ruokittava, eli subjektiasemassa. Niin sanallisena kuin visuaalisenakin metaforana se kuvastaa vapautumista: Annabella vapautuu ruokittavan roolista, objektiudesta, ruumiinsa tarpeista ja häpeästä, joka on valtakurssin lihavalle määrittämä subjektipositio. Lisäksi yläviisto kuvakulma häivyttää Annabellän groteskit piirteet, jolloin vapautumisen lingvistinen metafora laajenee myös siihen.

Mielenkiintoista on, että aina sivulle 55 asti ruuan kuvaukset ovat *Karu sellissä* groteskeja. Esimerkiksi sivun 12 (liite 4) täytekakku on piirretty epäjärjestelmällisesti koristelluksi, ei lainkaan ruokahalua herättäväksi. Veitsen kärki on korostetussa asemassa, mikä viittaa Annabellann suunnittelemaan rikokseen. Teoksen alkupuolella ruuan groteskisuus suhteutuu seksiin, mutta kun Annabella joutuu vankilaan, groteskisuus muuttuu. Sen kautta aletaan käsitellä vangittuna olemista. Aikaisemmin ruoka vertautui seksiin ja sukupuolieliimiin (”ripsipiirakka, nakkisämpylä”), vankilassa rikoksiin, joita vangit ovat tehneet: ”Lihapullia kostajankastikkeella (punajuurikastike)”, ”Piinatut perunat (neilikoilla)” (liite 10, KS 29). Seksiin liittyvä metaforisuus on poissa, mutta ruumiillisuus ja groteski pysyy tappamiseen ja vereen liittyvien metaforien kautta.

Sivulla 55 (liite 15) sen sijaan on kuvattu juhlapöytä, joka sisältää paljon aikaisempia kuvia realistisemmin ja miellyttävämmiin piirrettyjä hedelmiä, sieniä, piirakoita ja rypäleitä, joiden köynnökset kietoutuvat kiinni viereisiin ruutuihin. Niistä yhdessä Annabella heittää tikkaa napakymppiin: hän on löytänyt oman sisäisen vapautensa. Näin ruoka – kirjaimellisesti – kietoutuu Annabellann vapauteen, sillä samalla myös Annabellann kooma päättyy.

Annabellann subjektipositio merkityksellistyy siis Annin (I) tapaan häpeän diskurssissa, jonka hän kuitenkin kieltää toteamalla, ettei hän häpeä mitään. Valtadiskursiiviseen muodostelmaan liittyy oleellisesti metaforat RUUMIS ON VANKILA ja LIHAVA NAINEN ON ELÄIN, jotka merkityksellistävät lihavan subjektipositiota niin *Karu sellissä* kuin *Isossakin*. Muuten valtakurssit puuttuvat *Karu sellistä*. Terveellisyydellä, kaloreilla ja kontrollilla ei ole siinä asemaa. Normaaliuden diskurssi tulee esiin vastadiskurssien kautta, joten tarkastelen sitä analyysiluvussa 3.

3. VASTADISKURSSEJA PIENENEMISELLE

Tässä analyysiluvussani tarkastelen diskursseja, jotka tavalla tai toisella asettuvat valtakursiivista muodostelmaa vastaan tai pyrkivät purkamaan sen vastaavuuspisteitä sekä näyttämään toteen sen ongelmia. Hanna Mikkola on tehnyt väitöskirjassaan huomion syömishäiriöromaanien diskursiivisesta ristiriitaisuudesta: ”Keskeistä teosten kantaaottavuudessa on ristiriitaisuus: yhtäältä vallitsevien diskurssien mukailu, toisaalta niitä vastaan puhuminen innovatiivisesti toisintoistamalla.” (Mikkola 2012, 290). Onkin totta, että syömishäiriöromaanit (IM; SL) sekä mukailevat vallitsevia diskursseja että puhuvat niitä vastaan, mutta vastadiskurssit tulevat esille lähinnä ironiassa. Siitä huomaa, että päähenkilöt tiedostavat toimivansa tietyssä diskursiivisessa todellisuudessa, jonka takana on toinen todellisuus, mutta se näyttäytyy saavuttamattomana, vaikka heidän oma merkityksellistämisen tapansa näyttäytyy samalla järjettömänä: ”Miten mä vihaankaan meitä! Nirppanokkaisia pikkuprinssessoja, jotka luulee olevansa jotain erikoista, jaloa ja täydellistä.” (IM 174).

Siinä missä valtakursseja voi analysoida omana muodostelmanaan, vastadiskursseja on mahdotonta tarkastella valtakursseista erillisinä. Ne suhteutuvat niin voimakkaasti valtakursiivisen muodostelman sisäisiin, luonnollistuneisiin ajatusmalleihin. Syömisen normittaminen tapahtuu lääke- ja ravitsemustieteellisen diskurssin kontekstissa (Mikkola 2012, 294), mutta myös erilaisissa sosiaalisissa diskursseissa, joissa kaikissa ruumiin koko on tärkeä. Näitä diskursseja ovat esimerkiksi valtakurssien ohessa esittelemäni julkisen syömisen diskurssi. Normaalin syömisen rajat eivät siis suinkaan piirry vain sen mukaan, mikä määrä kaloreita on suositus tai mikä nähdään terveellisenä, vaan myös ruokaan liitettyjen sosiaalisten merkitysten pohjalta ja, kuten *thin privilege* -käsitettä määrittellessäni totesin, sen pohjalta, minkä kokoinen ihminen mitäkin syö.

On kuitenkin huomioitava, että tietyt diskurssit ovat sosiaalisesti jaetumpia kuin toiset. Marginaaliin jäävät diskurssit muodostavat *vastarinnan paikkoja* (Foucault 1976, 95), joita tarkastelen vastadiskurssien lausumina. Vastarinnan paikat suhteutuvat erottamattomasti valtaan, sillä jotta voi vastustaa, on oltava vastustamisen kohde, mikä vahvistaa päätelmäni siitä, ettei vastadiskursseja voi tarkastella valtakursseista erillisinä.

Vastadiskurssien mekanismeja on erilaisia, mutta oman tulkintani mukaan niillä on kolme tavoitetta:

1. Ihmisen koko ei saa määrittää häntä.
2. Ruoka ei saa pelkistyä numeroiksi.
3. Pieneneminen ja painonhallinta eivät ole ainoa tapa elää.

Näin vastadiskurssit pyrkivät pyyhkimään pois syömisen häpeän, lihavuuden sairausleiman sekä vaatimuksen jatkuvasta kontrollista. Nämä tavoitteet koskevat kaikkia vastadiskursseja, mutta numero 1 ja 3 suhteutuvat ennen kaikkea kehityksen diskurssiin, jonka voi tulkita pienenemisen diskurssin ja sitä kautta koko valtakursiivisen muodostelman vastadiskurssiksi. Sen kautta voi tulkita, kuinka kehitystä on monen muunlaista kuin vain pienenemistä. Toisaalta kehityksen diskurssin voi nähdä sisältävän myös pienenemisen. Tavoite numero 2 tulee esiin ennen kaikkea nautinnon diskurssin ohessa, joka korostaa ruokaa hyvän olon lähteenä.

Tämän analyysiluvun tärkeäksi käsitteeksi muodostuu *halu*. Michel Foucault on käsitellyt diskursiivista halua *Histoire de la Sexualité* -teoksessaan (1976–1984). Siinä hän toteaa, että halu kielellistyy ja merkityksellistyy diskursiivisessa muodostelmassa, joka määrittää halun rajat (Foucault 1976, 21). Foucault yhdistää halun seksiin, mutta mielestäni samaa teoriaa voi soveltaa syömiseen. Halulla ei ole suurta tilaa virallisessa diskurssissa. Halua tärkeämpää on terveellisyys ja kontrolli. Siitä syystä, kuten johdannossa kuviossa 1 hahmottelin, valtakursiiviseen muodostelmaan kuuluu myös nautinnon diskurssi, joka on selkeästi vastadiskurssi ja jonka tärkein lausuma on *halu*. Nautinnon diskurssi tekee valtakursiivisesta muodostelmasta ristiriitaisen.

Tässä luvussa tarkastelen diskursiivisen vallan kritiikkiä, päähenkilöiden ironista suhteutumista valtakursseihin, lääketieteellisen syömishäiriödiskurssin kyseenalaistamista, turhuus- ja vastenmielisyydiskurssia, uskontodiskurssia, nautintodiskurssia sekä kehityksen diskurssia. Kaikki näistä eivät ole selkeitä vastadiskursseja, vaan esimerkiksi uskontodiskurssi sisältää myös valtakurssia toisintavia piirteitä.

Lisäksi sovellan *Bildungsroman*-traditiota kohdeteosteni tarkasteluun. Koska diskurssien sosiaalisuudella on vaikutusta yksilön käytökseen ja tapaan, jolla hän hahmottaa maailmaa, ajatus teoksista kehitysromaneina on oleellinen pohja kehityksen diskurssille.

3.1 Diskursiivisen vallan kritiikki ja lihavan naisen haluttavuus

Tässä alaluvussa tarkastelen diskursiivisen vallan kritiikkiä, joka on yksi vastadiskursseista. Samaan diskurssiin liittyy lihavan naisen haluttavuus, sillä lihavaan naiseen kohdistuva halu ei mahdu valtakurssin sisään. Valta asettaa rajat vapaudelle (Foucault 1976, 86). Niinpä se asettaa rajat myös sille, mitä on oikein haluta ja millainen on oikeanlainen ihminen. Kohdeteoksistani etenkin *Ison Anni* kritisoi tätä, mutta kritiikki tulee esiin myös *Ihanassa meressä* ja *Stalinin lehmissä* sekä vähän *Karu sellissäkin*.

Toin jo edellisessä analyysiluvussani esiin, kuinka Anni kommentoi myönteisen subjektiposition ulkopuolelle jäämistä valtakurssissa: ”mitä ihmiselle tekee se, että hän ei koskaan tunne kuuluvansa täysin ympäristöönsä, olevansa siinä hyväksytty?” (I 271). Sitaatista käy ilmi valtakurssin luonnollistuneisuus – se on niin kiinni yhteiskunnan rakenteissa, etteivät sen olemassaoloa huomaa kuin he, joiden subjektiposition se määrittää negatiivissävytteiseksi. Samalla sivulla Anni toteaa: ”Minun haave-elämäni on ollut olemassa, hetkittäin, lyhyinä välähdyksinä. Ei koskaan tässä maailmassa.” (I 271). Annille valtakurssiivinen muodostelma on ”tämä maailma”, joka tukahduttaa vastadiskurssit, joissa hän saisi olla normaali ihminen. Tulkitsen sitaatin myös osoitukseksi siitä, kuinka luonnollisia ja siten hankalasti kyseenalaistettavia valtakurssit ovat.

Anni kritisoi valtakurssia ottamalla esiin toisen, sittemmin yhä enemmän valtakurssin sisään sulautuneen vastadiskurssin: ”Kuin mustaihoisia ennen, meitä määrittää muiden silmissä eniten ulkomuotomme.” (I 309). Foucault käsittelee *Histoire de la Sexualité* -teoksessaan, kuinka seksuaalisuuden diskurssi on muotoutunut aikojen saatossa ja kuinka vastarinnan paikat ovat vähitellen tulleet yhä lähemmäs valtakurssia. Hän käyttää esimerkkinä homoseksuaalisuutta: kuinka homoseksuaalisuus on ajan myötä muuttunut sodomiasta androgyyniudeksi ja vähitellen omaksi ”lajikseen” (ks. Foucault 1976, 43). Foucault on käsitellyt asiaa 1970-luvulla, jonka jälkeen homous on tullut yhä lähemmäksi valtakurssiivista muodostelmaa. Mustaihoisten kanssa on käynyt samoin, syrjitystä rodusta ja sen vastadiskurssista on vähitellen tullut osa valtakurssia. Annin mielestä lihavat ovat täyttäneet mustaihoisten jälkeensä jättämän vastadiskurssin. Homoseksuaalit ja mustaihoiset on siis hyväksytty normaalin diskurssin sisään, tai ainakin lähemmäs sitä, mutta lihavat ovat edelleen marginaalissa.

Kuten esitin jo edellisessä analyysiluvussani, Anni hyökkää terveysdiskurssia vastaan sen omilla aseilla, minkä voi niin ikään tulkita diskursiivisen vallan kritiikkinä – jos terveysdiskurssia

hallitsevat tieteenalat, ravitsemus- ja terveystiede, ovat määritelleet liHAVAN subjektiposition, Anni yrittää määritellä sen uudelleen saman diskurssin sisällä. Hän yrittää siis murtaa *terveen liHAVAN* vastaavuuspisteen. Anni kertoo esimerkiksi lääkäristä, joka halusi tutkia Amerikan ylipainoepidemiaa:

”Mitä enemmän hän luki ja mitä useampia asiantuntijoita kuuli, sitä selvemmin hän tajusi, että hänen perusoletuksessaan oli jotakin vikaa. Suurin osa lihavuuteen liitetystä ongelmista perustui todisteisiin, jotka olivat hyvin hataralla pohjalla.”

(I 43)

Tämän jälkeen Anni kertoo tutkimuksesta, jonka mukaan ”vuosittain lihavuuteen kuolisi jopa 400 000.” (I 44). Hän paljastaa tutkimusten ongelmat:

”Näissä tutkimuksissa ei ole mitenkään selvitetty, johtuvatko kuolemat lihavuudesta. Niissä on yksinkertaisesti laskettu, kuinka suuri osa vuosittain kuolleista oli ylipainoisia tai erittäin lihavia, ja oletettu, että ongelmat johtuvat läskistä.”

(I 44)

Anni tulee siis vahingossa osoittaneeksi, että tutkimusten hypoteesi *läski tappaa* on esitetty tuloksena, vaikkei sitä ole onnistuttu näyttämään todeksi. Virallisen diskurssin muodostelma tekee helpoksi näin luonnollistuneen oletuksen esittämisen totena, sillä *läski tappaa* on jo valmiiksi virallisen diskurssin lausuma. Näin tutkimukset siis toisintavat diskursiivista valtaa ja näyttävät todeksi Foucaultin huomion siitä, että diskurssin ja vallan suhde toimii molempiin suuntiin (ks. Foucault 1976, 101). Diskurssit voivat myös luoda ja vahvistaa valtarakenteita, eivät vain syntyä niistä: *”Mikä tahansa asia muuttuu ihmisten mielessä todeksi, kun sitä riittävästi hoetaan ja jankutetaan.”* (I 80).

Totesin edellisessä analyysiluvussani, että Anni iskee virallista diskurssia vastaan sen omilla aseilla, eli tutkimustuloksilla. Hän kuitenkin kertoo lihoneensa, koska on syönyt suuria määriä, salaa muilta ja itseltään. Hän myöntää, että ruoka on hänen elämänsä suurin nautinto. Niinpä Annin iso koko motivoituu juuri sillä, mikä virallisessa diskurssissa annetaan lihavuuden syyksi: liiallinen energiansaanti. Annin mielestä toiseen suuntaan virallinen diskurssi ei kuitenkaan toimi, laihduttaminen ei ole niin helppoa, että ihminen vain syö vähemmän kuin kuluttaa: *”Jos laihdutan, keho alkaa panna hanttiin vähentämällä energiankulutusta.”* (I 235). Anni tuo esiin ruokahalua säätelevien hormonien epätasapainon laihduttavilla lihavilla, ja kuinka keho alkaa näin ”vihata laihduttamista” (ks. aiheesta myös Ravussin et al. 2014, 432–440). Anni siis yhdistää lihomisen viralliseen diskurssiin, mutta erottaa laihduttamisen siitä.

Käsittelin edellisessä analyysiluvussani *Ison* läskisotaa, joka vertautuu *Helsingin Sanomien* *Läskikapinaan*. Anni muokkaa *läskisodan* vastadiskurssin lausumaksi: ”*Todellinen läskisota on alkanut. Se on sotaa läskejä vainoavia vastaan.*” (I 294). Samalla tavoin Anni muokkaa *lihavan* lausumaa, joka on virallisen diskurssin sisällä negatiivissävyinen: ”*Jos sanoo lihava ja samalla ajattelee, että lihavat ovat samanlaisia kuin muutkin, sanasta tulee ystävällisempi.*” (I 19). Anni siis ottaa tuttuja lausumia valtakurssista ja korjaa ne vastadiskurssin lausumiksi. Tästä huomaa, kuinka oleellinen kielen asema on diskursseja muokatessa. Diskurssien lausumat sisältävät arvolatauksia, ja saman sanan merkitykset voivat eri diskursseissa muuttua täysin.

Diskursiivisen vallan kritiikki ei saa näin vahvoja toteutumia *Stalinin lehmissä*. Siinä suurin osa kriittisistä lausumista on verhottu ironialla, jota tarkastelen alaluvussa 3.2. On kuitenkin eräs tämän diskurssin sisällä mielenkiintoinen kohta, joka suhteutuu paitsi Annan (SL) kansallisuuden diskurssiin ja Viron-ikävään niin myös hänen ruumiinkuvaansa. Kohdassa Anna lukee uusia virolaisia naistenlehtiä ja kaipaa niiden vanhoja neuvostoliittolaisia vastineita: ”Minä haluan nähdä teidän läskinne! [- -] Haluan eteeni teidän lyhythihaisista mekoista roikkuvat käsivartenne ja lihaan kiinni turvonneet sormukset!” (SL 419). Sitaatin voi tulkita kritiikkinä kauneuden diskurssin sisäistä naistenlehtidiskurssia vastaan – Anna ei hyväksy kuvaa, jonka uudet naistenlehdet kauneudesta välittävät, se on epäaito eikä sovi hänen käsitykseensä neuvostoliittolaisista naisista, joiden ruumiillisuus rakentuu Annan koti-ikävän varaan, eikä valtakurssiivisella kauneudella ole siinä merkitystä.

Totesin edellisessä analyysiluvussani, että *kaunis lihava* muodostaa diskurssin vastaavuuspisteen, jolloin siitä tulee vastadiskurssin lausuma ja se asettuu vastarintaan valtakurssiivisen muodostelman kanssa. *Karu sellissä* Annabellän mies kuitenkin pitää Annabellaa hyvin kauniina ja seksikkäänä. Myös Anni (I) pohtii lihavan naisen haluttavuutta, mutta hän ei varsinaisesti lähde purkamaan *kauniin lihavan* vastaavuuspistettä samalla tavoin kuin hän pyrkii purkamaan *terveen lihavan* vastaavuuspisteen. Pikemminkin hän pyrkii hyväksymään sen, ettei hän ole haluttava siinä mielessä kuin hänen valtakurssissa pitäisi olla. Anni alistuu subjektipositioonsa kauneuden diskurssissa: ”*Useimpien ihmisten mielestä lihavuus on rumaa – se minun on kestettävä, mutta ei sitä että minua yritettäisiin muiden mukavuudenhalun vuoksi muuttaa toisenlaiseksi.*” (I 19). Miehet, jotka haluavat häneltä seksiä, ovat Annin mukaan usein ”rakkauden alisuorittajia, vähempään tyytyjiä” (I 176). Tommi, josta Anni teoksen alkupuolella eroaa, ei tunnu välittävän Annin lihavuudesta. Annikin toteaa: ”Ei meitä erottanut se, että minä olen näin lihava, vaan se, millaiseksi ihmiseksi lihavuuteni on minut tehnyt.” (I 96). Heidän parisuhteensa päättyi siis Annin

häpeään ja katkeruuteen, lihavuuden valtakursiivisiin ”sivutuotteisiin”, subjektipositioihin, joihin lihavuus on Annin pakottanut.

Karu sellissä Aaron halu Annabella kohtaan on kuvattu fetissinomaisena ja tiukasti ruokaan liittyvänä. Näin se vertautuu feederismiin, seksuaalifetissiin joka keskittyy lihovaa ja lihavaa vartaloa kohtaan. Lihominen saadaan aikaan pakkoruokkimisella, mihin ”feeder”-sanakin viittaa (esim. Kyrölä 2007, 162). Aivan näin puhdasta feederististä asetelmaa ei *Karu sellissä* kuitenkaan ole, vaan Annabella huolehtii omista ruuistaan ja Aaron ruuista, paitsi silloin, kun Aaro tuo hänelle mansikkamunkkeja vankilaan. Useimmiten lihavaan kohdistettu halu kuitenkin karsinoidaan fetissiksi, ja myös Aaro korostaa Annabellän vartalon ”pehmeyttä” (liite 3, KS 8; 59) tämän kauneudesta puhuessaan. Näin *pehmeys*, joka valtakursiivisesti ei näyttäydy kauneuden diskurssin lausumana, yhdistyy tässä kohtaa siihen. Kuten fetissiksi karsinoitu halu, myös *pehmeiden* lausuma muodostuu vastarinnan paikaksi. Fetissit on usein tuomittu epänormaaleiksi. Se johtuu siitä, että seksi ja halu on muunnettu diskurssiksi, jossa tietyt sanat ja toiminnot ovat kiellettyjä (ks. Foucault 1976, 21).

Ihanan meren Julia kritisoi subjektipositiota, johon valtakurssi hänet asettaa, sen paineita ja vaatimuksia. Tämän voisi nimetä ”kiltin tytön” subjektipositioksi (ks. myös Mikkola 2012, 225). Koko Julian anoreksian voi tulkita diskursiivisen vallan kritiikkinä. Vaatimukset toistuvat opettajien, valtaa pitävän tahon, puheissa. Oppilaille esimerkiksi korostetaan, kuinka heiltä vaaditaan enemmän kuin ennen ja kuinka haastava yhdeksäs luokka on:

”Muistakaa siis, että tänä vuonna teiltä vaaditaan enemmän kuin koskaan ennen.

Teillä on kova vuosi edessänne, ja kuten monet varmasti tietävät, parantamisen varaa on. Se vaatii keskittymistä ja kovaa työtä.”

(IM 8)

Opettajien valta oppilaita kohtaan tulee ilmi myös, kun puhutaan tulevaisuudesta: ”Ehkä sinun kannattaisi vielä tarkistaa kerran ennen kuin lähdet. Tämän vuoden numerot kun vaikuttavat aika paljon siihen, mitä sinä ensi vuonna teet.” (IM 18). Opettajat määrittelevät oppilaat numeerisesti, mikä määrittää myös heidän mahdollisuutensa tulevaisuudessa. Niin ikään oppilaiden laittaminen paremmuusjärjestykseen käy ilmi opettajien kommentteissa: ”Tehän tiedätte, että tänä vuonna testataan, mikä teidän tasonne oikein on.” (IM 30).

Arvosanojen lisäksi terveystiedon ja liikunnan opettaja korostaa herkuttelusta kieltäytymistä: ”Viisitoistavuotiaana tytön energiantarve alkaa jo laskea, että teidänkin kannattaisi jo unohtaa kaiken maailman karkit ja munkit” (IM 20). Hän tuo esiin *energiantarpeen*, joka on virallisen diskurssin lausuma ja jälleen varsin numeerisesti määrittyvä. Julian anoreksian voi siis tulkita vastarinnaksi kaikille niille numeroille, joita häneltä vaaditaan, olivat ne sitten arvosanoja tai vaa’an lukuja. Julia ylisuorittaa hänelle asetetut vaatimukset.

Opettajien lisäksi koulutoverit, muut ”kiltit tytöt” vaativat toisiltaan koko ajan lisää. Osittain Julian sairastuminen anoreksiaan onkin vastaus näihin vaatimuksiin, kritiikki diskursiiviselle vallalle, joka tukahduttaa kiltin tytön: ”Miksei kukaan sano ääneen, että tää on ihan kamalaa, että tää tappaa meidät, ettei tätä kestä, ei voi kestä.” (IM 60). Julia kokee, että hänelle asetetussa ja hänen itsensä asettamassa subjektipositiossa hänellä ei ole muuta mahdollisuutta kuin suorittaa ja ehkä sitä kautta saada muut huomaamaan, kuinka järjetöntä loputon suorittaminen on.

Jokainen tutkimani teos asettuu siis diskursiivista valtaa vastaan. Anni (I) yrittää selkeimmin kaikista murtaa valtdiskurssin vastaavuuspisteitä, Anna (SL) ei hyväksy uusien naistenlehtien välittämää kuvaa kauneudesta, Julia (IM) reagoi ympäristön vaatimuksiin ylisuorittamalla niitä ja Annabellän (KS) kauneus on käsitelty fetissinomaisena.

3.2 Valtadiskurssi ja ironia

Etenkin syömishäiriöromaanien päähenkilöt ironisoivat valtdiskurssia ja sen vaatimuksia. Mikkola on väitöskirjassaan käsitellyt syömishäiriöromaanien ironiaa, vaikkei hän olekaan sijoittanut sitä diskurssien sisään. Itse koen, että ironinen suhtautuminen viralliseen diskurssiin tai valtdiskurssiin on itsessään yksi diskurssi, jonka tarkoituksena on nostaa esiin valtdiskurssin syrjivyyttä ja yksiulotteisuus aivan kuin edellisen käsittelemäni diskurssin. Ironiassa se vain tehdään implisiittisemmin.

Ironia on käsitteenä varsin monitulkintainen. Klassiset ironiamääritelmät suhteutetaan sananmukaiseen ja epäsananmukaiseen merkitykseen, eli ironia tulkitaan siten, että sen merkitys syntyy vastakohdan kautta (Lähtenmäki 2009, 13). Lähtenmäki tuo myös esiin Sperberin ja Wilsonin kaikuteorian, jonka mukaan ironia syntyy implisiittisistä ja eksplisiittisistä kaiuista puheessa ja tekstissä (Lähtenmäki 2009, 18). Molempia teorioita voi käyttää kohdeteosten ironian

analysoinnissa. Kaikuteoriaa on hyvä soveltaa diskurssianalyysiin, sillä valtakurssin voi tulkita implisiittisenä kaikkuna, jota ironinen kommentti toistaa ja muokkaa.

Teoksissa ironia kohdistuu usein joko pienenemisen tai normaaliuden diskurssiin. Näin *prinsessataudin* lausuma suhteutuu tähän diskurssiin. Anoreksian nimeäminen prinsessataudiksi implikoi, että laihduttaminen tekee tytön prinsessaksi. Näin se yhdistyy valtakurssiivisen muodostelman vaatimukseen pienenemisestä. Esimerkiksi Anna (SL) kommentoi anoreksiaa: ”onhan anoreksia prinsessatauti, jokaisesta laihduttajasta tulee prinsessa ja jokaisen laihdutus on uutinen” (SL 181). Sitaatissa Anna käyttää ironian kaikuteoriaa juurikin hahmottelemallani tavalla: hän toistaa lausumaa anoreksiasta *prinsessatautina*, kärjistää sen ja tuo sitä kautta esiin sen järjettömyyden. Samankaltainen ironia on havaittavissa myös *Ihanassa meressä* terveydenhoitajan kommentissa: ”Itse se on kuule Ruususenkin herättävä nykypäivänä, ne prinssit kun on aika harvassa.” (IM 180). Myös siinä kehitellään prinsessataudin metaforaa ironian ja intertekstuaalisuuden avulla. Ironia saa kaukupohjansa *Prinsessa Ruusunen* -sadusta, jossa Ruususen pelastaa prinssi rakkauden suudelmalla, mutta aktuaalisessa maailmassa rakkaus ja pelastus on löydettävä omasta itsestään. Käsitteenä ”prinsessatauti” liittyy Butlerin sukupuolen performoimiseen: prinsessana oleminen tai prinsessaksi tuleminen vaatii tietynlaisia naiseuden skeemoja, kuten kiltteyttä, kuuliaisuutta ja heteroseksuaalisuutta (ks. Mikkola 123). Samalla ”prinsessoiminen” (SL 232) tekee anorektikosta erityisen – naisen, joka kääntää katseita.

Normaalin diskurssiin pureutuu ennen kaikkea *Karu selli* kuvassa, jossa vankien vaatteet on hyllytetty vartaloiden kokojen mukaan – ei S-koosta XL-kokoon, vaan kategorioihin: ”Riuku, keppi, laiha, normaali, lihoissa, tukki, silava ja erikoistapaukset” (liite 9, KS 24). Muut hyllyt ovat lähes tyhjiillään, mutta ”normaalin” hylly pursuilee. Kuvaa voi lähestyä ironian perusmääritelmän kautta. Normaali esitetään vastakohtaisuuden kautta, epänormaalina, sillä normaali koko ei sovi kenellekään. Jokaista vartalotyyppiä kuvaavat lausumat ovat sävyiltään jokseenkin negatiivisia, mikä implikoi, että jokaisessa naisvartalossa on pienet ”vikansa”, eikä kukaan täysin mahdu valtakurssin normeihin.

Julia (IM) ironisoi kiltin tytön kategoriaa, johon hän itsekkin kuuluu: ”Miten mä vihaankaan meitä! [- -] ihania ikuisia kilttejä tyttöjä ja kymppin oppilaita [- -] koska meidän ruumis – meidän kaikkien yhteinen kuolemanvalkoinen luurankoruumis – ei enää hallitse meitä” (IM 174). Sitaatissa Julia kaiuttaa valtakurssin lausumaa siitä, kuinka kiltit tytöt sairastuvat anoreksiaan. Saman tulkinnan teen myös *Stalinin lehmissä*, tosin siinä Annan täydellisyyden esiin tuomisella ja korostamisella

kielletään syömishäiriön mahdollisuus: ”Anna on terve, kaunis, älykäs, lahjakas. Annalla ei ole hätää. Ne ovat ne sairaat, jotka makaavat letkuissa sairaaloissa ja oksentelevat, ei Anna. Anna saa stipendejä. [- -] Se on varmaa, että Annasta tulee jotain suurta.” (SL 128). Annan erinomaisuuden toistaminen tuo niin ikään esiin ironian. Sitaatissa näkökulma on Annan äidin ja opettajien, ja Anna toistaa heidän käsityksiä itsestään. Lisäksi sitaatissa tulee esiin ristiriita: Annan diskurssiivisessa todellisuudessa *suuri* on lausuma, johon liittyy vain negatiivisia merkityksiä, sillä Annan on oltava mahdollisimman pieni. Tässä *suuri* kuitenkin näyttäytyy positiivisena, mikä lisää sitaatin ironisuutta: samalla kun korostetaan Annan terveyttä, jota ei ole, tuodaan esiin myös Annan ”suuruus”, jota sitäkään ei ole, ei henkisesti eikä fyysisesti. Annalla ei ole muuta kuin syömishäiriönsä, joka tekee kaikesta muusta toissijaista. Niinpä Annan älykkyydellä ja lahjakkuudella ei ole lopulta ole merkitystä.

Ironian kannalta mielenkiintoista on tarkastella myös *Ison* kohtausta, jossa Anni astuu stand up -lavalle hetken mielihoiteesta. Kohtaus suhteutuu pakenemisen diskurssiin, jonka esittelin edellisessä analyysiluvussani, mutta se on varsin ristiriitainen: Anni pakenee valtakurssia antautumalla sille, tekemällä itsestään vitsin: ”Mun poikaystävä pääsee hirveän helpolla. Muille naisille ostetaan lahjaksi kalliita lahjakortteja spa-hoitolaan, mulle lippu autopesuun.” (I 382). Onko ironia siis keino paeta kulttuurin luomia diskurssiivisia rajoja, vaikka sen ei pitäisi olla mahdollista (vrt. Bordo 1993, 212)? Myös Annin käyttämä ironia sopii kaikuteorian sisään: hän kiihottaa virallista diskurssia, jonka sisällä hän on liian iso. Hän muokkaa diskurssin itseironiseksi, jolloin se tavallaan menettää valtansa häneen.

Olen nyt käsitellyt kahta tapaa kritisoida valtakurssia. Toinen niistä on eksplisiittisempi valtarakenteiden kritiikki, toinen implisiittisempi ironia. Molempien tehtävä on sama: paljastaa valtakurssin järjettömyys, syrjivyyt ja ristiriitaisuus. Seuraavaksi tarkastelen, miten teoksissa kyseenalaistetaan paranemiskurssi niin lihavuuden kuin syömishäiriöidenkin näkökulmasta.

3.3 Paranemiskurssin kyseenalaistaminen

Tässä alaluvussa käsittelen paranemiskurssin kyseenalaistamista. Paranemiskurssi suhteutuu suoraan viralliseen diskurssiin. Syömishäiriöitä koskeva virallinen ja vallitseva lääketieteellinen diskurssi on, että syömishäiriöitä tulee hoitaa ja ehkäistä (Mikkola 2012, 60). Olen aiemmin esittänyt, että virallisessa diskurssissa syömishäiriöiden voi nähdä edustavan liian hyvin omaksuttua terveydenluktaitoa (Puuronen 2004), jolloin ne tavallaan asettuvat valtakurssin sisälle. Itse

kehittelisin Puurosen ajatusta siten, että syömishäiriöisyys on diskurssin väärinymmärrystä. Valtadiskurssi ei kehota pienenemään kuolemaan saakka, vaikka sen sisällä laihuuden lausumat saavat aina positiivisempia merkityksiä kuin lihavuuden lausumat. Käsittelin asiaa luvussa 2 valtadiskurssien ohessa. Mikkola huomauttaa Foucaultiin nojaten, että lääke- ja ravitsemustieteellisen diskurssin terveyttä ja sairautta koskevat lausumat ovat uusintavia, tuottavia ja muuttuvia (Mikkola 2012, 255). Niinpä myös syömishäiriöt ja niiden määritelmät elävät valta- ja vastadiskursiivisten muodostelmien sisälläkin. Syömishäiriö voi olla sairaus, elämäntapa tai kuolemantapa, ja se voi olla niitä kaikkia sekä valta- että vastadiskurssissa.

Syömishäiriön diskurssi voisi siis itsessään olla vastadiskurssi. Olen kuitenkin jättänyt nimeämättä sen juuri siksi, että syömishäiriöillä ei mielestäni ole omaa diskursiivista muodostelmaa, vaan ne toteuttavat suurimmilta osin valtadiskurssin lausumia. Sen huomaa siitä, että syömishäiriön diskurssi ei synnytä vastaavuuspisteitä: *kaunis laiha nainen* on valtadiskurssin lausumana täysin hyväksytty. Lisäksi, jos olisi olemassa vastadiskurssina toimiva syömishäiriön diskurssi, se ei suinkaan olisi *syömishäiriön*, sillä *syömishäiriö* itsessään on valtadiskurssin lausuma. Siinä arvotetaan tietynlainen syöminen lääketieteellisesti häiriintyneeksi, epänormaaliksi. Häiriintynyt syöminen voi tarkoittaa sekä liikaa syömistä että liian vähän syömistä, eli siihen liittyy luvussa 3.1 käsittelemäni *energiantarpeen* lausuma. Valtadiskurssin sisällä *syömishäiriöinen kaunotar* ei aiheuta vastaavuuspistettä, vaan on täysin mahdollinen ja rinnastuu *kauniin laihan naisen* lausumaan. Sen sijaan *lihava kaunotar* ei sovi valtadiskurssiin, mutta sen tuottamaa vastaavuuspistettä tosin yritetään saada esimerkiksi plus-koon mallien kautta purettua. Vastaavuuspisteen huomaa jo siitä, että isompikokoiset mallit on luokiteltava ”plus-kokoisiksi”, kun laihat mallit ovat vain malleja.

Tässä alaluvussa pohdin teosten päähenkilöiden suhtautumista syömishäiriöiden viralliseen diskurssiin, jonka mukaan ne ovat sairauksia, joita pitää hoitaa. Pystyn lähestymään aihetta *Ihanan meren* ja *Stalinin lehmien* kautta, mutta hieman myös *Ison* kautta. *Isossa* diskurssi tosin näkyy hieman toisessa muodossa: siinä ei kritisoida syömishäiriöistä paranemista, vaan lihavuudesta paranemista. Koska *Karu selli* ei käsittele häiriintynyttä syömistä, siinä tätä diskurssia ei ole.

Lääketieteellisen syömishäiriödiskurssin kyseenalaistamiseen liittyy Mikkolan hahmottelema reproduktioruumiin diskurssi. Syömishäiriöitä lähestytään usein reproduktion kautta, eli kysymällä, onko syömishäiriöinen ruumis kykenevä tuottamaan jälkeläisiä. Tulkitsen, että tämä liittyy normaaliuden diskurssin kautta viralliseen diskurssiin, sillä naisen ”tehtävä” on kautta aikojen ollut

hankkia lapsia. Jos hän ei tee sitä tai ole siihen kykenevä, hän putoaa jälleen diskurssin ulkopuolelle.

Kuten Mikkola on huomioinut, terveydenhoidon interventiot noudattelevat syömishäiriökirjallisuudessa usein samaa kaavaa: niissä käsketään tarkkailemaan syömistä ja punnitaan potilas (Mikkola 2012, 232). Niin on myös *Ihanassa meressä* ja *Stalinin lehmissä*: ”Lisäksi olin fyysisesti epäsojivassa painotaulukossa. Ymmärräthän, että nyt pitäisi hieman alkaa tarkkailla.” (SL 46, kursiiivi alkuperäinen), ”Tehdään nyt niin, että tulet parin viikon päästä uudestaan, niin katsotaan sitten, että mihin suuntaan se paino on oikein lähtenyt kulkemaan” (IM 151).

Annan kommentti ”fyysisesti epäsojivasta painotaulukosta” on esimerkki pienenemisen diskurssia vastustavasta diskurssista. Anna ei siis koe olevansa itse epäsojiva, vaan painotaulukko on epäsojiva hänelle. Tämä on diskurssi, joka kantaa läpi *Iso-romaanin*, mutta vain pilkahtaa *Stalinin lehmissä* ja *Ihanassa meressä*, jotka keskittyvät lähinnä puolustelemaan syömishäiriötä elämäntapana. *Ihanassa meressä* ei varsinaisesti asetuta pienenemisen diskurssia vastaan, mutta vastadiskurssi näkyy Heidn puheissa siitä, ettei ilman kunnan ruokaa pärjää, minkä toin ilmi luvussa 2.2: ”Mä en ainakaan jaks treeneissä, jos en syö kunnolla” (IM 21). Heidille syömisellä on siis muitakin merkityksiä kuin pieneneminen. Hänelle tärkeää on jaksamisen lisäksi myös nautinto: ”Mä en kyl vois olla karkkilakossa noin kauan, mieti kaks kuukautta, mä rakastan salmiakkii.” (IM, 31).

Anni (I) toteaa useasti olevansa ”hyvin lihava ja hyvin terve” (esim. I 355; 367). Kuten toin johdannossani ilmi, *terve lihava* muodostaa diskurssin vastaavuuspisteen, kahden yhteen sojimattoman käsitteen yhdistämisen. Näin *terve lihava* asettuu vastadiskurssin lausumaksi. Anni pyrkii kuitenkin murtamaan vastaavuuspisteen ja yhdistämään *terveen lihavan* lausuman valtdiskurssiin:

”Lihavuus ei ole sairaus, joten epidemiasta puhuminen on pelkkää sensationalisointia. Lihavuus ei täytä yleisiä sairauden tunnusmerkkejä: se ei tartu, sitä ei voi parantaa kuten tauteja, ja on epäloogista väittää sairaudeksi sellaista yleistä ihmisen ominaisuutta, joka on enimmäkseen harmiton.”
(I 359)

Kuten toin esiin luvussa 2.3 sekä hieman aiemmin tässä luvussa, Anni siis lähtee purkamaan diskurssin vastaavuuspistettä virallisen diskurssin omilla aseilla – terveystiedolla, jolla on valta-

asemansa vuoksi oikeus määritellä virallinen diskurssi. Anni tuo esiin, kuinka terveystiedon kentällä on myös vastadiskursiivisiksi hahmotettuja lausumia, jotka pitäisi hänen mielestään saada osaksi virallista diskurssia. Se ei kuitenkaan auta. Kuten erittelin johdannossa, vallitseva diskurssi ei koostu vain terveystiedon virallisesta diskurssista, vaan myös median valikoinnista ja popularisoinnista. Eivät ihmiset tule lukeneeksi tutkimuksia, ”heille riittää että he toistelevat *läskihysterian otsikoita*”(I 80, kursiivi alkuperäinen). *Läskihysterian* lausuman voi nähdä vastarintana valtakurssin *läskiepidemialle*, sillä siinä kuvataan samaa ilmiötä, mutta korostetaan itse ilmiön (lisääntyvän lihavuuden) sijaan ilmiöön suhtautumista (lihavuuden hysterisointia).

Olen nyt käsitellyt lihavuudesta paranemista ja todennut, että vastadiskursseissa lihavuutta ei mielletä sairaudeksi, josta tulisi parantua. Toinen paranemisen diskurssin puoli on syömishäiriöistä paraneminen. Paranemisen voi tulkita molemmissa ”normaaliuteen palaamisena”, mutta syömishäiriöistä normaaliuteen palaaminen näyttäytyy korkeuksista tavallisuuteen palaamisena, lihavuudesta paraneminen taas on pohjamudista tavallisuuteen palaamista.

Anna (SL) pilkkaa tunnettua syömishäiriölääkäriä ja asettuu samalla paranemisen diskurssia vastaan:

”Ja hiukseni, Joan Gomez, mitäpä sanoisit niistä? Minunhan pitäisi olla kalju keskitysleirityttö epämääräisine ulosteineen ja haisevine hengityksineen [- -] No, kertokaapa sitten, miksi minä näytän niin säteilevältä ja ruusuiselta?”
(SL 20–21)

Annan mukaan siis ei ole mitään, mistä hänen pitäisi parantua. Samoin kuin Annille (I) lihavuuden vaaroista puhuminen on turhaa sensationalisointia, Anna pitää yhtä naurettavana bulimian väitettyjä vaaroja. Hän kuittaa ne samassa luvussa toteamalla: ”Mitä on pieni huimaus tämän kaiken rinnalla, mitä kuivuva suu?” (SL 21). Silti myöhemmin Anna ei esimerkiksi halua mennä verikokeisiin, sillä hän ei tahdo tietää, miltä hänen verensä näyttää bulimian jäljiltä. Kuitenkin, kuten toin ilmi luvussa 2.1, terveys on toissijaista: ”Beauty hurts, baby.” (SL 8).

Julia (IM) on yhtä ylimielinen hoitoa kohtaan kuin Anna:

”Kaljua peittelevä mies tuijottaa mua kiinteästi silmiin. Se haluaisi naulata mut seinään ja syöttää mulle pilttiä ja bonaa suoraan suoniin. Mä tiedän, että mä raivostutan sitä eikä se voi tehdä mitään.”
(IM 168)

Julia tiedostaa hoitohenkilökunnan auttamismahdollisuuksien olemattomuuden: kukaan ei voi pakottaa toista syömään. Lastenruokien mainitseminen vihjaa, että Julian mielestä häntä ei pidetä täysivertaisena, vaan holhottavana lapsena. Samaan viittaa myös psykiatrin ikääntyneisyys, joka käy ilmi kaljun peittelystä, sekä se, kuinka Julia kokee, että hänen tottelemattomuutensa ”raivostuttaa” psykiatria. Samalla kun Julialla on tunne, että häntä pidetään lapsena, hän kokee olevansa lääketieteellisen diskurssin yläpuolella, mihin suhteutuu hänen kuvitelmansa siitä, että lääkärit pelkäävät häntä. Julia siis kuvittelee, että lääkäritkin huomaavat hänen diskursiivisesti ylemmän asemansa ja näin pitävät häntä uhkana edustamalleen viralliselle terveystodistukselle.

Annan tapaan Julia kuitenkin ymmärtää tarvitsevänsä apua, hän ymmärtää tappavansa itseään hitaasti. Mutta kuten Annakin, Julia ei koe voivansa asialle mitään. Tytöt kuuluvat syömishäiriöilleen, eivät itselleen. Annin (I) kohdalla oleellista onkin, että hän haluaa olla oman elämänsä subjekti, ei ruuan ja kokonsa määrittelemä objekti. On loppujen lopuksi ironista, että valtakursiivisesta häpeän positioistaan huolimatta Anni päätyy subjektiksi, kun taas esimerkiksi Anna (SL) on loppuun asti Herransa objekti.

3.4 Nautintodiskurssi

Nautintodiskurssi asettuu teoksissa kaloridiskurssin vastadiskurssiksi. Se on osa valtakursiivista muodostelmaa etenkin mainonnan kautta, kuten hahmottelin johdannossani. Diskurssi tulee esiin myös *Helsingin Sanomissa* toisin kuin monet muut vastadiskurssit: Kolumni *Miltä 988,3 kaloria maistuu? – Suomea riivaa sairaaloinen oikeinsyöminen* (HS 8.1.2015) ironisoi suomalaista ruokakeskustelua ja väittää, että ”maku ei kiinnosta enää ketään”. Kolumnissa kysytään: ”Ravinnon terveellisyys, turvallisuus ja puhtaus ovat tärkeitä asioita, mutta milloin niistä tuli hyvän ruuan kriteeri?” Kysymys suhteutuu nautinnon diskurssiin. Siihen liittyy presuppositio, että terveellinen ruoka on mautonta – tai ainakin maku on toissijaista.

Muuten nautintodiskurssi näkyy mediassa mainonnassa, ja kuten johdannossani hahmottelin, se on mukana rakentamassa valtakursiivisen bulimista ristiriitaa kulutuksesta ja laihduttamisesta. Etenkin Anni (I) ja Anna (SL) kamppailevat tämän diskurssin kanssa. Julia (IM) kokee, että nautinnon diskurssin yläpuolelle pääsemällä hän pääsee kaiken yläpuolelle, täydelliseksi.

Anni (I) on rakentanut syömiselle omanlaisen numeerisen järjestelmänsä, joka asettuu kaloridiskurssia vastaan. Ensin hän toteaa:

”Tiedän totta kai tarkasti, kuinka paljon energiaa missäkin ruuassa on. Ruishiutaleet puurohiutalepaketissani, 100 grammaa: 320 kaloria [- -] Mutta nämä luvut ovat vasta alkua.” (I 117).

Näin Anni asettaa itsensä tietoiseksi valtakurssista, naisen kaloritietouden vaatimuksesta, josta Annakin (SL) puhuu. Nämä luvut Anni kuitenkin kääntää vastakurssiin kertomalla, että hän arvottaa syömänsä ruuat kahdella numerolla, joista toinen kertoo ruuan energiapitoisuuden ja toinen sen nautinnollisuuteen:

”Toinen lukema, jonka jokainen ruoka saa, perustuu tunteisiini: kuinka paljon ruuasta pidän tai sitä suorastaan himoitsen, kuinka usein sitä saan, kuinka pitkään sen nautinto kestää ja nälkä lievittyy. Tämä luku on minulle paljon tärkeämpi – painonpudotuksen kannalta se on tietysti toissijainen, mutta täytyy muistaa että jo teini-ikästä asti ruoka on ollut minulle elämän keskeinen onnen lähde. [- -] Nämä kaksi lukua, kaloriluokan ja arvoluokan, lasken mielessäni yhteen jokaisen ruuan kohdalla. Mitä suurempi kokonaisluku on tuloksena, sitä kielletympi ja hurmaavampi nautinto.” (I 118)

Anni pitää nautinnollisia ruokia ”kiellettyinä”, mikä jälleen asettaa nautinnon diskurssin vastakurssiksi: Annille suurinta nautintoa tuottavat ruuat – jäätelö, kermakastikkeet, grillimakara – ovat kaikki virallisen diskurssin sisällä etenkin lihavalle kielletyiksi tuomittuja ruokia. Anni toteaaakin, että ruokaluvut ovat ”minun pieni vastalauseeni ainaiselle kilojen mittaamiselle” (I 118). Hän siis itsekin tunnistaa oman diskurssinsa vastakurssiksi.

Totesin yllä, että terveellisen ruuan koetaan olevan mautonta. Sama käy ilmi Annin kommentista:

”Kun ryhdyn syömään, tiedän jo etukäteen, millä tasolla ateriani on. Jos se on kakkosen murkinaa, siinä on vähän energiaa ja se auttaa laihduttamaan, mutta *siinä on myös kovin vähän mistä iloita eikä se todennäköisesti tyydytä minua pitkään.*” (I 119, kursiivi minun)

Luku, jota olen *Isosta* useasta kohtaa siteerannut, sisältää paljon tasapainottelua vasta- ja valtakurssien sisällä, etenkin juuri virallisen terveystietokurssin ja nautintodiskurssin taistelua Annin pään sisällä. Annille nautintoon kuuluu vapaus syödä, vaikkakin vapaasti, ajattelemattomasti syödyissä suupaloissa on ”epämääräisen surun tunkkainen sivumaku” (I 119). Näin Annikin osittain vaatii itseltään kontrollia, ja suru syntyy kontrollin puutteesta. Luvun lopussa käy ilmi, kuinka ruoka oikeastaan kontrolloi Annia: ”Ruoka on uskollinen rakas. [- -] Sen petollisuus suurissa määrissä nautittuna paljastuu vasta ajan myötä, sitten kun se on jo napannut ihmisestä otteen.” (I 120). ”Petollisuuden” tulkitsen lihomiseksi, joka pudottaa ihmisen virallisen diskurssin sisällä epäonnistujaksi. Samaa metaforaa voi soveltaa myös toisin päin syömishäiriöihin, kuten Julialla

(IM), jonka puhtaus riippuu hänen nauttimansa ruuan määrästä ja laadusta, sekä Annalla (SL), joka toteaa, että ruoka on hänen ”ainoa kirkkonsa”, mihin yhdistyy jumalallinen, täydellinen rakkaus, mutta toisaalta fanaattinen pakkomielleisyys.

Julian (IM) diskursiivisessa todellisuudessa nautintoa ei ole nähtävissä, sillä suhde ”kiellettyihin” ruokiin muuttuu niin pakkomielleisen syylliseksi, ettei Julia osaa enää nauttia niistä: ”Kylmä jäätelö valuu mun keuhkoihin ja sydämeen. Vohvelinpalat tukkii mun suun ja kurkun” (IM 148).

Nautintodiskurssi puuttuu lähes koko *Ihanasta merestä*. Julia nauttii liikunnasta ennen kuin se muuttuu pakkomielleiseksi, mutta ruuasta hänen ei kuvata nauttivan missään vaiheessa, sillä syömistä värittää syyllisyys jo ennen kuin Julia sairastuu: ”Musta tuntuu yhtäkkiä, että mun suussa pyörivässä pantterikarkissa on ihan liikaa sokeria, että se valuu mun sisään ja kerääntyy läskiksi mun ihon alle.” (IM 32).

Nautinnon diskurssiin liittyy seksi, halu ja vapautuminen. Käsittelen seuraavaksi metaforaa RUOKA ON SEKSIÄ, joka liittyy päähenkilöiden subjektipositioden kehittymiseen sekä nautinnon diskurssiin. Metaforan kautta myös Foucaultin seksuaalisuuteen liittämät käsitteet nautinnosta ja halusta on siirrettävissä ruokaan. Joka tapauksessa voi ajatella, että etenkin Annille (I), mutta myös Annalle (SL) terveellinen ruoka on velvollisuus ja epäterveellinen ruoka on nautinto (ks. Mikkola 2012, 115). Annabellän nautinto liittyy hyvin voimakkaasti RUOKA ON SEKSIÄ -metaforaan, sillä ruuan nautinto rinnastuu seksin nautintoon. Vankeuden aikana kumpaakaan nautintoa ei enää ole.

RUOKA ON SEKSIÄ on lähtökohtaisesti groteski käsitteellinen metafora, sillä groteskin ja ruumiillisuuden suhde on läheinen. Groteski liittyy ruumiin aukkoihin ja eritteisiin, mikä tekee myös syömisestä sekä yhdynnästä groteskin toiminnon tietyissä diskursseissa (Romu 2011, 82). Syömisestä ja yhdynnän groteskiä käy ilmi esimerkiksi *Karu sellissä* kohdassa, jossa Annabellän mies on piirretty syömässä kanaa, joka näyttää naisen sukupuolielimeltä (KS 8). Siinä yhdistyy kaksi groteskia elementtiä: sukupuolielin ja syöminen.

Ruuan ja seksin yhteys ei siis ole mitenkään kaukaa haettu: sekä syömisessä että sukupuoliyhdynnässä ruumis yhdistyy ympäröivään maailmaan, ottaa sen osaksi itseään (ks. Romu 2011, 83). Romukin toteaa, että moni *Karu sellin* metafora sisältää ajatuksen ”seksi on syömistä” (Romu 2011, 61), sillä suorien ruokakohtausten lisäksi esimerkiksi sivulla 6 Annabella näyttää hotkaisevan miehensä seksiaktin aikana. Romun metafora on kuitenkin lähtökohtaisesti hieman

erilainen kuin omani, sillä se yhdistää naisen hyvän ruokahalun voimakkaaseen seksuaalisuuteen. RUOKA ON SEKSIÄ -metafora taas yhdistää väljemmin ruuan seksin harjoittamiseen.

Perttula erottaa Bahtiniin viitaten väitöskirjassaan groteskin kaksi haaraa: karnivalistisen, koomisen groteskin ja inhoa, kauhua ja pelkoa herättävän subjektiivisen groteskin (Perttula 2010, 27). Kohdeteoksissani on havaittavissa juuri subjektiivisen groteski ote, jolla lukijassa pyritään herättämään vastenmielisyyttä. Tavallaan groteski hahmottuu siis vastakohtana klassistiselle ”kauniin luonnon” jäljittelylle (Perttula 2010, 24).

Totesin jo aiemmin, kuinka groteski ja ruumiillisuus liittyvät toisiinsa. Siinä missä klassinen ruumis mahtuu tiukkoihin normeihin, groteski ruumis on rujo ja muodoton, eikä se täytä valtakurssin esteettisiä vaatimuksia (Biscaia 2011, 12; Perttula 2010, 30). Groteskin ruumiin mahdollisuudet kehittyä ovat erilaiset kuin klassisen esteettisen ruumiin, sillä valtakurssiivisesti ajateltuna groteskin ruumiin tulisi ensin kehittyä ”normaaliksi” ennen kuin muuta kehitystä voi tapahtua. *Karu selli* sekä *Iso* asettuvat tätä vaatimusta vastaan. Luvussa 2.4 tulkitsin kauneuden diskurssin sisällä kohtia, joissa Annabella vertaa omaa ruumistaan ja Oonan ruumiiseen *Karu sellissä* (KS 14). Oonan ruumiin lisäksi vastaavia ”klassisia ruumiita” ei teoksessa esiinny. Jokaisessa naisruumiissa on jotain groteskia, jotain normista poikkeavaa, esimerkiksi iso nenä, ulkoneva leuka tai otsa tai ulkonevat hampaat (KS 58). Annabellin ja Annin (I) henkinen kehitys itsevarmoiksi naisiksi ja fyysisen kehityksen puuttuminen asettavat kehityksen diskurssin vastakurssiiviseen muodostelmaan.

Sarjakuvissa karrikoidulla piirrostyylillä voi siis korostaa henkilöhahmojen groteskiutta (Romu 2011, 16). Annabellin ruumiin visuaalisessa kuvauksessa toistuu usein ruumiin aukot, etenkin suu ja sukupuolielin. Annabellin suu on karrikoidun suuri (liite 2, KS 3), mikä assosioituu hänen rakkauteensa ruokaa kohtaan. Samalla sivulla on teksti: ”Mussutin aamusta iltaan”, ja sivua kiertävä reunus on täynnä kuvia eri ruuista, kuten jäätelöstä, juustosta ja nakeista. Näin Annabellin lihavuus suhteutuu valtakurssiin ja liialliseen syömiseen. Hän putoaa normaalin diskurssista ulos ja hänen vartalostaan tulee groteski.

Ruuan groteskius on teoksen alkupuolella sidoksissa seksuaalisuuteen. Esimerkiksi luvun alussa toin esiin kohdan, jossa Annabellin mies Aaro syö kanaa (liite 3, KS 8), ja kana muistuttaa voimakkaasti naisen sukupuolielintä. Osterimetaforaa sivulla 16 (liite 6) edeltää alastoman Annabellin ruokalista: ”Nakkisämpylöitä, ostereita munakaskastikkeella, ripsipiirakoita

hunajalla...” Ripsipiirakka on metafora naisen sukupuolielimelle, nakkisämpylä taas sukupuoliyhdyntään – näin muodostuu metaforaketju, jossa käsitteellinen metafora RUOKA ON SEKSIÄ sekä sen lingvistiset ilmaisut *ripsipiirakka* ja *nakkisämpylä* laajennetaan ruokalistaksi (ks. myös liite 1). Osterin nähdään yleisesti kohottavan libidoa, ja myös se muistuttaa naisen sukupuolielintä (Romu 2011, 61). Muna sen sijaan on homonyymi ja tarkoittaa sekä kananmunaa että miehen sukupuolielintä. Lopulta nakkisämpylä ja osteri sekoittuvat valtaiseksi nakkiosteriksi, eli naisen ja miehen sukupuolielimen tulevat yhdeksi. Tämä suhteutuu nautinnon diskurssiin siten, että groteskin kuvaston kautta RUOKA ON SEKSIÄ -metafora muodostuu diskurssin lausumaksi. Kohtaus on kuvattu Aaron näkökulmasta, jolloin Annabella näyttäytyy Herkmanin teorian (Herkman 1998, 144) kautta tulkittuna visuaalisen diskurssin objektina ja Aaron katsojana, eli subjektina, jolla on valta määritellä objektin ominaisuudet. Nakkiosteri-kuvassa sekä osterilla että nakilla on silmät, mikä viittaa visuaalisen metaforan personifioimiseen ja vahvistaa tulkintaa Annabellan ja Aaron yhtymisestä toisiinsa.

Annakin (SL) rinnastaa ruuan ja seksin toisiinsa:

”Voin mennä sänkyyn rakastamatta ja rakastaa menemättä sänkyyn, mutta en rakastaa ja mennä sänkyyn. Ja välittääkin voin vain liikaa, eikä siinä ole mitään jännittävää tai romanttista, ja siksi kai olen valinnut sen, ettei mikään tunnu [- -] ja ennen kaikkea minä itse määrään, syödäänkö kaksi litraa hapankaalisoppaa nyt heti paikalla, sillä ei ole mitään tekemistä nälän kanssa”

(SL 34)

Annan suhtautumista ruokaan ja seksiin yhdistää kontrolli, jota hänellä ei lopulta kuitenkaan ole. Hänellä on illuusio kontrollista, niin ruuan kuin rakkaussuhteidensäkin kanssa, kuten tulkitsemme luvussa 2.1. Annan paras ”seksikumppani” on hänen Herransa, joka osaa ottaa hänet ”niin kokonaan ja täydellisesti” (SL 407), ettei kukaan muu pysty siihen. Tämä vahvistaa tulkintaani siitä, että Annan syömishäiriö kontrolloi Annaa.

Anni (I) taas vertaa syömistä seksiin hyvin avoimesti:

”Kenties siinä on mukana jonkinlaista seksiäkin. [- -] Minä saavutan täydellisen olotilan, onnellisen raukeuden, kun saan syödä hyvin.”

(I 116)

Sitaatissa syömistä ja seksin jälkeinen olotila rinnastetaan toisiinsa. Ajatus ei ole uusi, vaan samaan viittaa englanninkielinen varsin yleinen termi *mouthgasm*, jossa on yhdistetty sanat ”suu” ja ”orgasmi”, ja joka tarkoittaa äärimmäisen nautinnollista ruokakokemusta. Anni laajentaa RUOKA ON

SEKSIÄ -metaforaa ilmauksilla, kuten ”ruuan sylittelevä lämpö”, ”kermahekuma”, ”himo” ja ”nautinto”. Annin kehitys ei kuitenkaan tule ilmi tämän metaforan kautta, sillä Anni ei pyri muuttamaan suhtautumistaan ruokaan, kuten valtakurssi vaatisi, vaan itseensä ja ympäröivään maailmaan. Käsittelen Annin kehitystä enemmän alaluvussa 3.6.

Annin (I) ja Annan (SL) suhtautuminen ruokaan sisältää samankaltaisia piirteitä RUOKA ON SEKSIÄ -metaforan kautta tarkasteltuna, mutta Annalla päällimmäisenä on kontrolli, Annilla nautinto. ”Makasin vain ihmisten kanssa, jotka eivät tulleet minua lähelle.” (SL 335). Sitaatti rinnastuu Annan läheisyydenpelkoon, joka merkityksellistyy virolaisuuden häpeällä. Hän ei voi päästää ketään niin lähelle, että hänen virolaisuutensa ja häpeän subjektipositionsa kansallisuuden diskurssissa tulisi ilmi. Lisäksi sitaatin voi tulkita siten, että Annan täytyy saada kokea määräävänsä, mitä hänen ruumiinsa sisään laitetaan, liittyi se sitten seksiin tai syömiseen.

Kontrollinäkökulma on havaittavissa myös Annilla, mutta hän lähestyy sitä hieman eri tavalla: ”Ruuan hurmio on hitaasti kasvava onni, kenties ainoa kehon hekuma, johon antautumista voi näin täysin ja vaivatta säädellä itse.” (I 269). Siinä missä Anna rinnastaa ruuan ja seksin kontrolloimisen keskenään, Anni kuitenkin nostaa ruuan kontrollia korkeammalle tasolle. Hänen kontrollinsa on niin ikään nautintolähtöistä, kun Annan nautinto on kontrollilähtöistä. Annan subjektipositio muuttuu hieman RUOKA ON SEKSIÄ -metaforan kautta, mihin kiinnitän lähemmin huomiota alaluvussa 3.6.

Kaikista selkeimmin kehitys RUOKA ON SEKSIÄ -metaforan kautta tulee esiin *Karu sellissä*. Toin jo esiin, kuinka teoksen alkupuolella ruoka yhdistyy hekumalliseen seksiin. Kun Annabella joutuu vankilaan ja seksi häviää hänen elämästään, hänen aikaisemmin ”kaunis, superpehmeä, täynnä seksiä” (liite 3, KS 8) oleva vartalonsa muuttuu ”varsinaiseksi rasvasäkiksi” (KS 33). Annabellän vartalon piirrostyyl ei muutu, vain näkökulma muuttuu. Vaikka Annabella saa vankilassa ruokaa, ruokahalua hänellä ei enää ole, kuten ei seksuaalisuuttakaan. Niin halu katoaa molemmista suunnista: Annabella itse ei enää halua ruokaa, eikä hän ole enää haluttava. Vankilassa Annabella siis kehittyy – tai taantuu – lähemmäs valtakurssia ja häpeän subjektipositiota, joka lihavalle naiselle määritty.

Ihanassa meressä Julia pakenee seksuaalisuuttaan pakenemalla ruokaa, joten RUOKA ON SEKSIÄ -metafora tulee esiin sitä kautta. Julia haluaa pois kehittyvästä seksuaalisuudestaan, androgyyniksi (IM 125; saman ilmiön tuo esiin myös Puuronen 2004, 107). Hänen ideaalinsa on, ettei hän tarvitse

mitään, ei ruokaa eikä seksiä (IM 175). Tästä näkökulmasta tarkasteltuna ruoka ja seksi rinnastuvat kuitenkin toisiinsa – siinä missä muiden kohdeteosten päähenkilöt tarvitsevat ja haluavat molempia, Julia ei halua kumpaakaan. *Ihanassa meressä* käsitteellinen metafora toteutuu siis negaationa, minkä olen tuonut ilmi myös metaforataulukossani (liite 1).

RUOKA ON SEKSIÄ -metaforaan liittyy siis oleellisesti läheisyyden, kontrolloimisen, nautinnon ja halun käsitteet. Anna (SL) ja Anni (I) käyttävät ruokaa kontrollin välineenä, mutta hieman eri tavoin. Annabellalla (KS) seksuaalinen halu ja ruokahalu kulkevat käsi kädessä ja Julia (IM) pyrkii tilaan, jossa hän ei halua eikä tarvitse kumpaakaan. Metaforan kautta kehitys asettuu moniin eri diskursseihin ja liukuu valtakurssista vastadiskursseihin ja takaisin.

3.5 Uskontodiskurssi

Uskontodiskurssi on havaittavissa *Ihanassa meressä*, *Stalinin lehmissä* ja *Isossa. Karu selli* jää tämän diskurssin ulkopuolelle, sillä uskontodiskurssi kuvaa usein syömisen syntyisyyttä tai fanaattisuutta, eli se liittyy häiriintyneeseen syömiseen. Lukuisin eri tavoin uskontodiskurssi toisintaa kristillistä metaforaa RUUMIS ON HERRAN TEMPPELI. *Syntisyyden* lisäksi uskontodiskurssi saa tärkeän lausuman *puhdistumisesta*. Lisäksi, kuten olen tuonut esiin, valtakurssi ei kehota ihmistä pienenemään kuolemaan asti. Kristinuskossa sen sijaan tunnetaan monia marttyyrejä, jotka ovat paastonneet, kunnes ovat kuolleet. Heitä kunnioitetaan pyhimyksinä. Tunnetuin näistä marttyyreistä lienee Maria Egyptiläinen, ortodoksien Suuren Paaston suojeluspyhimys, joka autiomaassa nälännytti itsensä puhtaaksi synneistään. Syömättömyyden kunnioitus tuleekin hyvin esiin juuri Maria Egyptiläisen muistopalveluksen teksteissä: ”Ei Jumalan valtakunta ole syömistä ja juomista, / vaan vanhurskautta ja kieltäytymistä yhdessä pyhityksen kanssa.” Uskontodiskurssi näyttäytyy näin yhtenä tärkeimmistä syömishäiriöisyyden diskursseista: syömättä ihminen on puhdas, pyhä ja synnitön.

Syöminen on aina ollut eri uskonnoissa merkittävässä asemassa: niin islamissa, kristinuskossa kuin hindulaisuudessaakin on paastoamisen perinne. Paastolla pyritään tiukempaan jumalyhteyteen, kun ruoka ei häiritse hengellistä elämää. Paaston jälkeen on ollut tapana mässäillä, kuten esimerkiksi ortodoksisessa kirkossa, jonne ruuat tuodaan siunattaviksi pääsiäisyönä suuren paaston jälkeen. Pääsiäisyön palveluksen päätyttyä juhlietaan ja syödään hyvin. Tämän lisäksi monissa uskonnoissa on kieltoja ja määräyksiä esimerkiksi syötävään lihaan liittyen. Nämä kiellot nousevat kristinuskossa Vanhasta Testamentista, Uudessa Testamentissa Jeesus kumoaa ne: ”Oletteko tekin

noin ymmärtämättömiä? Ettekö käsitä, ettei mikään ulkoapäin ihmiseen tuleva voi saastuttaa häntä? Eihän se mene hänen sydämeensä – vatsaan se menee, ja sieltä se sitten ulostuu." Näin Jeesus teki selväksi, että kaikki ruoka on puhdasta." (Mark. 7:18–20). Sitaatissa Jeesus niin ikään tuo ilmi, että syntyisyys on ihmisessä itsessään. Juuri tämä ajatus vertautuu syömishäiriöromaaneihin, kun Anna (SL), Julia (IM) ja Anni (I) pakenevat omaa ruumistaan laihduttamalla – loppujen lopuksi se, mitä he pakenevat, on heidän sisällään, osa heitä itseään. Annalla ja Annilla se on häpeä, Julialla suorittamisen pakko. Olen analysoinut näitä ilmiöitä luvussa 2.

Syömishäiriöisellä ruuasta tulee uskonto, ja myös Anne Puuronen on verrannut syömiskulttuuria uskontoon (Puuronen 2004, 77). Tämä näkyy myös kohdeteoksissani: "Me rukoillaan Jumalaa, mutta palvotaan Saatanaa, joka asuu meissä. [- -] Me jumaloidaan itteämme." (IM 175). Sitaatista käy ilmi Julian kaksijakoinen suhtautuminen sairauteensa, eli laihuus on Jumala, mutta ruumista näivettävä sairaus on Saatana. Lisäksi sitaattia voi tulkita edellisessä kappaleessa siteeraamani Markuksen evankeliumin kohdan kautta: pahuus on jo ihmisen sisällä, se ei tule sinne ulkopuolelta.

Toisaalta Raamatun mukaan osa ihmisen syntyisyyttä tulee juuri liiallisesta itseen keskittymisestä ja narsismista, jolloin Julian (IM) kommentti "Me jumaloidaan itteämme" tai Annan (SL) kommentti "Mutta minähän olen jumala" asettuu jälleen erilaiseen valoon. Paastoaminen muun kuin Jumalan vuoksi voidaan nähdä tässä diskurssissa siis ei-toivottuna, eli se muodostuu yhdeksi laihuuden ihannoinnin vastadiskursseista ja tekee laihduttajasta syntisen. Tosin *Ihanan meren* ja *Stalinin lehmien* tytöt ovat nimenneet syömishäiriönsä Jumalakseen, mikä tietyllä tasolla vapauttaa heidät narsismin synnistä – he uhraavat itsensä Jumalalle, jonka ilmenemismuoto on heidän syömishäiriönsä.

Yhdistäessäni syömishäiriöitä uskontodiskurssiin käytän hyväkseni *askeesin* käsitettä, jonka juuret ovat kreikan kielen sanassa *askésis*. Se on alun perin tarkoittanut urheiluharjoitusta, mutta sen merkitys on muuttunut hengelliseksi. Kristinuskossa askeesilla tarkoitetaan nautinnoista kieltäytymistä ja sitä kautta täydelliseksi, Jumalalle kelpaavaksi, tulemista. Samoin Julia kuvittelee, että anoreksian askeettisuus tekee hänet täydelliseksi "enkeliksi".

Julian (IM) ja Annan (SL) tavoin myös Puuronen liittää jumaluuden ihmisvartaloon. Hänen mukaansa ihminen ei enää tavoittele ikuista Jumala-yhteyttä niin kuin aiemmin (Puuronen 2004, 291), vaan oma keho on pyhä. Rasvaa – sekä ihmisruumiissa että leivän päällä – Puuronen vertaa

perkeleeseen (Puuronen 2004, 285), jota vältellään kaikin keinoin. ”Syntiä on rajattomasti kasvava läski.” (Puuronen 2004, 285.) Läskiä pitää välttää kaikin keinoin. Se on Jumalan, täydellisen ruumiin, täydellisen yhteiskunnan, käsky. Kuten jo esitin, tulkitsem kuitenkkin, että jumaluus on vain siirtynyt korkeuksista ihmiseen itseensä, jolloin ihminen edelleen tavoittelee Jumala-yhteyttä. Sen muoto on vain muuttunut, ja se merkitsee ennemminkin yhteyttä omaan itseen – oman itsen hyväksymistä ja sitä kautta mielekästä elämää.

On myös esitetty, että kun ihmiset vieraantuvat uskonnosta, totuusauktoriteetin tarve kasvaa (Mali 2008, 44). Näkisin sen johtavan ”terveysuskon” kehittymiseen ja siihen, että jatkuvasti pinnalle pulpahtelevat dieetit saavat yhä enemmän palstatilaa. Esimerkiksi *Helsingin Sanomat* esittelee neljä dieettiä artikkelissa *Lihavuustutkija löysi hittidieeteistä yhden toimivan* (HS 23.5.2013). Dieeteistä toimivaksi ilmoitettu on kaikista vähiten rajoittava ja tasapainoisuuteen perustuva. Sen sijaan kuitudieetit, proteiinidieetit ja pussikeittodieetit saavat osakseen pelkkää kritiikkiä.

Tiede on uskonnon sijaan korkein auktoriteetti, ja ihmiset yrittävät löytää yltäkylläisyydestä sen ultimaalisen kokonaisuuden, joka laihduttaa, on terveellinen ja vieläpä nautinnollinen. *Helsingin Sanomat* ottaa kantaa jokaiseen näistä ulottuvuuksista mainitsemassani artikkelissa kuin myös artikkelissa *Kuka tietää, mikä on paras ruokavalio?* (HS 23.11.2014). Artikkelissa todetaan, että yhdestä yksittäisestä ruoka-aineesta kaikki tutkijat ovat yksimielisiä: puhdistettu valkoinen sokeri on erittäin huono valinta. Silti suomalaiset syövät sokeria yli suositusten (Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2005, 11).

Vaikka tiede on monin tavoin vienyt uskonnon paikan yhteiskunnallisesti ajateltuna, uskontodiskurssin ilmenemismuodot ovat kohdeteoksissani moninaisia. Uskontodiskurssi ei täysin kuulu vastadiskursiiviseen muodostelmaan, sillä se sisältää myös valtakurssissa hyväksyttäviä lausumia, kuten ajatuksen epäterveellisistä ruuista saastaisina ja syntisinä. Niin ikään ylensyöminen on yksi seitsemästä kuolemansynnistä, ja Annikin (I) tuo sen esiin kertoessaan tanssitunnista ja muiden reagoinnista hänen läsnäoloonsa: ”Minä olin saliin yllättäen ilmestynyt yhden naisen friikkisirkus, Danten *Jumalaisen näytelmän* Helvetistä karannut esimerkki mässäilyn kuolemansynnistä.” (I 230). Danten Helvetissä ahmatit sijoittuvat kolmanteen piiriin, lihalliselle himolle antautuneiden ja saitureiden sekä tuhlaajien väliin. Mässäilyn syntyisyydellä, kuten Foucaultin käsittelemällä seksuaalisuuden tabullakin, on siis pitkät perinteet.

Anni (I) asettaa uskontodiskurssin vastadiskursiiviseen muodostelmaan liittämällä syömiseen lausuman, joka yleensä yhdistyy uskontoon: ”voi olla, että elimistön tahto tulla toisinaan täyteen, päästä *hurmoksenkaltaiseen* tilaan, vain ottaa voiton.” (I 116, kursivi minun). Samantapainen on Annan (SL) toteamus: ”Minun ainoa kirkkoni on ruoka.” (SL 164). Anni viittaa myös kauneusihanteisiin uskonnosta puhuessaan: ”*Uskonnot ympäri maailman menettävät otettaan, mutta tilalle olemme saaneet uuden maailmanlaajuisen uskonopin: kauniin laihuuden palvonnan.*” (I 81, kursivi alkuperäinen). Tässä hän ottaa ironisesti esille, kuinka kauneuden diskurssi yhdistetään laihuuteen ja kuinka siitä on fanaattisuudessaan tullut uskonnonomainen tapa hahmottaa maailmaa. Näin ollen laihduttaminen on nykyajan askeesi, täydelliseksi tekevä kieltäytyminen.

Stalinin lehmät sisältää valtavan määrän uskonnollisia viittauksia, sillä Anna personifioi syömishäiriönsä Herraksi: ”Niin mahtava on Herrani ja luojani, ja niin otollinen minä olen Herralleni, jonka vahvassa syleilyssä naisenlihani kukoistaa, jos vain tottelen ja kunnioitan Herraani hyvin.” (SL 8). Sanavalinnat, kuten *otollinen* ja *naisenliha* ovat intertekstuaalisia viittauksia Raamattuun ja uskontodiskurssin lausumia. Herra on Annan rakastaja, jonka vuoksi hänen on lopulta hylättävä muut rakastajansa, kuten Hukka, mikä vertautuu uskonnolliseen ajatukseen ”Jeesuksen morsiamena” olemisesta ja sitä kautta saavutetusta puhtaudesta. Tähän viittaa myös se, kuinka *Ihanassa meressä* anorektikon ihoa kuvataan valkoiseksi pitsiksi (IM 139) tai morsiusihoksi (IM 168). Molemmat viestivät puhtautta ja koskemattomuutta, ja etenkin morsiusiho assosioituu uskonnolliseen kelpaavuuteen. Morsiamen ihoa ei ole tahrattu syntisellä kosketuksella samoin kuin anorektikon ruumista ei ole tahrattu syntisellä läskillä.

Sekä Julia (IM) että Anna (SL) rakentavat syömishäiriönsä ympärille tavallaan kuin uskonlahkon, jossa he ovat sekä uhri että se, jolle uhrataan (ks. Puuronen 2004, 100) – vähitellen he näivettävät itseään Herralle, joka on heidän oman päänsä sisällä ja päättää, mitä he tarvitsevat ja haluavat. Annan ruumis on Herran koti, se ei kuulu Annalle (SL 316). Ilman Herraa Annaa ei ole (SL 369). Herra puhdistaa Annan ruumiin, samalla tavalla kuin kevytjugurtti pitää Julian (IM) ruumiin puhtaana. Ilmiön voi nähdä jonkinlaisena maallistuneena pyhittäytymisenä, ”minän pyhäksi tekemisenä” (Puuronen 2004, 62–63), joka taas kietoutuu moraaliseen ylemmyydentunteeseen, jota käsittelin valtakurssien ohessa.

Puhdistuminen liittyy oleellisesti uskontodiskurssiin. Anna (SL) puhdistuu bulimisen tyhjentämiskäyttäytymisen kautta: ”Minun ruumistani asui joku muu, sen siivouksesta ja muodosta päätti Herrani, joka oli tehnyt siitä täydellisen näköisen.” (SL 316). Bulimia antaa hänelle

synninpäästön ylensyönnistä. Julia (IM) taas puhdistuu pääsemällä nälän yläpuolelle, kieltäytymällä ruuasta, sekä liikkumalla: ”Mulla on kevyt ja raikas olo, puhdas.” (IM 107), ”Mä haluaisin avata ikkunan, heittää vaatteet pois [- -]. Juosta mustaan metsään, valkoiseen hankeen, olla puhdas ja vapaa.” (IM 94). Ensimmäinen sitaatti on kohdasta, jossa Julian nälkä helpottuu, vaikkei hän syö mitään. Toinen sitaatti on joulupöydästä, jossa Juliaa ahdistaa. Se sisältää monen tasoista symbolia: mustan metsän ja sitä kautta Juliaa vaanivan pimeyden, ja valkoisen hangen, joka kantaa puhtauden ja viattomuuden merkityksiä. Analyysiluvussa 2.2 *Ihanaa merta* tulkitessani totesin, että *puhdistuminen* on pakenemisen diskurssin lausuma. Koska se toimii myös uskonnon diskurssin lausumana, se yhdistää nämä kaksi diskurssia toisiinsa, mikä on luontevaa, sillä uskonto koetaan usein pakopaikkana ja turvapaikkana.

Toin analyysiluvussa 2.2 valtakurssia käsitellessäni esiin kaksi metaforaa, LAIHA NAINEN ON PRINSESSA ja LAIHA NAINEN ON KEIJU. Yhdistin molemmat pakenemisen diskurssiin ja sen sisäiseen fantasiadiskurssiin. Uskontodiskurssissa nousee esiin samankaltainen kielikuva: LAIHA NAINEN ON ENKELI. Enkeli on usein liitetty kirjallisuudessa naisiin, jotka syövät liian vähän (Rautiainen 2007, 67). Lisäksi enkeli assosioituu myös kuolemaan, sillä sanalla kuvataan usein kuolleita ihmisiä. Sen sävy muuttuu sitä mukaan, kun Julian anoreksia etenee. Aluksi enkeli vertautuu täydelliseksi muokkautuvaan ruumiiseen: ”mä valmistaudun nousemaan kirkkauteen kimaltavien enkelten sisareksi, täydellisyyteen täydellisyyden yläpuolelle” (IM 141). Vähitellen enkelikuvastoon sekoittuu groteskeja piirteitä: ”Kaikki on mun ulkopuolellani, mä olen mustassa sumussani, kevyessä enkelikuplassa veriset siivet supussa, pimeät silmät kiinni.” (IM 151). Lopulta enkelit muuttuvat Helvetin enkeleiksi: ”Me ollaan enkeleitä. Helvetin puutarhoissa tanssivia valkoisia enkeleitä.” (IM 175). Muutos kuvaa Julian anoreksian kehittymistä, jossain syvällä Juliassa tapahtuvaa ymmärrystä siitä, että hän tappaa itseään. LAIHA NAINEN ON ENKELI -metaforan lingvistiksi ilmauksiksi voi siis nostaa *kauneuden*, *puhtauden*, *täydellisyyden* ja toisaalta *kuoleman*, jotka kaikki ovat myös uskontodiskurssin lausumia. Valkoiset enkelit Helvetin puutarhoissa viittaavat jälleen diskursiiviseen ristiriitaisuuteen, jonka olen jo syömishäiriöisyydestä osoittanut. Siinä yhdistetään viaton valkoisuus Helvetin syntisyyteen.

Aivan viimeiselle sivulle *Ihanassa meressä* on kirjoitettu yksi metafora: God is a Girl, JUMALA ON TYTTÖ. Esille tuomani metaforan ruumiista Herran temppelinä voi tulkita myös tämän metaforan lingvistisenä ilmaisuna. Lisäksi metafora on voimakkaasti vastadiskursiivinen, sillä kristinuskon Jumala ajatellaan usein maskuliiniseksi (ks. myös Mikkola 2012, 138). JUMALA ON TYTTÖ -metafora saa lingvistisiä ilmaisuja tyttöyteen liitetyistä ominaisuuksista: kuuliaisuudesta, kiltteydestä ja

kauneudesta. Niinpä sen kautta voi tulkita *Ihanan meren* kohtaa: ”Jumala on valinnut mut. Se on vienyt mut tulen läpi ja hymyillen ohjannut mut veden äärelle.” (IM 182). *Tuli* ja *vesi* ovat uskontodiskurssin lausumia. *Tuli* kuvaa kuolemanvaaraa, jossa Julia on ollut, ja *vesi* siitä pelastumista sekä puhdistumista. Toisaalta tuli on uskontodiskurssissa myös puhdistava elementti, joten sitaatti paljastaa taas anoreksian ristiriitaisuuden: siihen liitetyt merkitykset paastoamisesta, askeettisuudesta, pyhittäytymisestä ja puhdistumisesta sekä kuolemasta. Juuri tyttöihin liitetyt ominaisuudet, kuuliaisuus, kiltteys ja kauneus, synnyttivät omalta osaltaan Julian anoreksian, joten Jumala vertautuu niihin.

En kuitenkaan koe, että Annan (SL) käyttämä personifiointi *Herra* sisältäisi sukupuolittunutta viittausta, vaan pikemminkin viittauksen valtaan – Herralla on valta Annan ruumiiseen, oikeus päättää sen ulkonäöstä ja toiminnoista. Kun Anna miettii, pystyykö hän odottamaan poikaystäväänsä Vileniä, hän vertaa itseään jumalaan: ”Mutta minähän olen jumala. Minun täytyy pystyä. Minä odotan. Jumalat eivät epäröi.” (SL 456). Tässä kohtaa *jumala* on valtakurssien ohessa erittelemäni kontrollidiskurssin lausuma. Verratessaan itseään jumalaan Anna toistaa illuusiota oman elämänsä kontrolloinnista, siitä, että jumalan tapaan hän on aivan varma tekemisistään.

Uskontodiskurssi asettuu monen muun diskurssin sisään, esimerkiksi virallisen diskurssin, pakenemisen diskurssin sekä kontrollidiskurssin. Se jakaa lausumansa *puhtaudesta* ja *jumaluudesta* näiden diskurssien kanssa. Voisi siis pohtia, onko uskonnon diskurssi oma diskurssinsa lainkaan, vai onko se vain muiden diskurssien metaforinen ilmenemismuoto.

3.6 Kehityksen diskurssi ja subjektipositio

On hedelmällistä tarkastella kehitystä juuri subjektiposition kautta, sillä diskurssi määrittää, mistä subjektipositioista ihminen lähestyy maailman ilmiöitä. Olen tehnyt huomion, että kohdeteoksissani on havaittavissa presuppositio, jonka mukaan lihavuus on uhka. Sama presuppositio toteutuu niin virallisissa ravitsemussuosituksissa kuin mediassa: Lihavuudesta tulee päästä eroon.

Tulkitsen kehityksen tarkoittavan sitä, että yksilö hylkää jonkin diskurssin ja alkaa etsiä itselleen uutta. Tyypillinen klassinen *Bildungsroman* tavoittelee onnellisuutta, joka yleensä löytyy avioliitosta (Felski 1989, 136; Moretti 1987, 23; Bolaki 2011, 12). Kohdeteosteni keskushenkilöt tavoittelevat niin ikään onnea, mutta sitä etsitään omasta itsestä, ei ulkopuolelta. Siksi ihmissuhteet

jäävät teoksissa sivurooleihin. Lajille on oleellista myös, että kun kehityksessä saavutetaan tietty piste – konkreettisimmin juuri avioliitto, abstraktimmin onnellisuus – narratiivinen aika päättyy siihen (Moretti 1987, 28). *Bildungsroman* on saavuttanut tavoitteensa.

Saija Isomaa toteaa, että miesten kehitysromaanit kuvaavat usein miehen oppivuosia, joiden kautta tämä päättyy mestaruuden kynnykselle (Isomaa 2009, 47). *Feministinen kehitysromaanin* (*feminist Bildungsroman*) (Felski 133) sen sijaan sopii kehykseksi jokaiseen kohdeteokseeni, sillä paitsi että päähenkilöt ovat naisia, he myös kamppailevat naisille valtakäskynomaisesti ominaisten ongelmien, kuten painonhallinnan, ja kehitystehtävien kanssa. Feministinen kehitysromaanin hylkää avioliiton ideaalin, jolloin kehitystehtävät muuttuvat ja naisen nuoruus saa useampia vaihtoehtoja, joihin päätyä (Felski 1989, 138). Felskin kehitysromaaniteoriaan tosin kuuluu myös naisten väliseen yhteisöllisyyteen kasvaminen (Felski 1989, 140), mikä käy ilmi kohdeteoksissani esimerkiksi siten, että *Ihanassa meressä* tytöt tuntuvat kehittyvän laihdutuspuheen kautta paitsi yhdeksi niin myös erillisiksi toisistaan. Laihdutuspuhe tekee heistä samankaltaisia, samalla se asettaa heidät kilpailemaan toistensa kanssa ja luo heidän välilleen kateutta. *Ison* tapauksessa taas Anni sosiaalistuu muiden joukkoon hyväksymällä itsensä.

Isomaa erittelee väitöskirjassaan Bahtinin kaksi kehitysromaanityyppiä: romaanit, joissa yksilö muotoutuu suuntaan tai toiseen ja romaanit, joissa yksilö on jo valmis sankari ja maailma yrittää muuttaa häntä, mutta ei onnistu (Isomaa 2009, 50). *Iso*-romaanin Annin kehitys tapahtuu molemmilla tavoilla: hänessä asuu alusta lähtien toive maailmasta, joka olisi parempi paikka lihaville ihmisille. Häntä yritetään muuttaa, saada laihtumaan, mutta lopulta Anni rohkaistuu täyttämään haluamansa position lihavien puolestapuhujana.

Tarinan itseään etsivästä työstä voi nähdä nuortenromaanina, mutta se on myös perinteisen *Bildungsromanin* alalaji (Isomaa 2009, 21). *Bildungsroman* käsittää yleensä nuortenromaanin pidemmän ajanjakson, joten *Ihana meri* identifioituisi ennemmin nuortenromaaniksi, sillä se ei käsittele identiteettikriisiä (eli tässä tapauksessa sairautta, anoreksiaa) aikuisen reflektioivasta näkökulmasta, vaan siinä hetkessä, kun se tapahtuu. Tosin teos kattaa kokonaisen vuoden tapahtumat. *Stalinin lehmät* sen sijaan käsittää monta vuotta Annan elämästä ja sisältää myös takaumia lapsuuteen, jolloin se asettuu selvemmin *Bildungsroman*-traditioon.

Kohdeteosteni päähenkilöistä kaikki eivät ole tyttöjä, vaan joukossa on myös vanhempia naisia, kuten *Karu sellissä*. *Karu selli* ei ehkä ole selkeästi sijoitettavissa *Bildungsroman*-traditioon, mutta

se sisältää kehitysromaanin piirteitä: naisen, joka on hukassa oman itsensä kanssa ja joka lopulta löytää onnellisuuden hieman absurdienkin tapahtumien kautta. *Karu sellin* tärkein teema onkin ehdottomasti päähenkilö Annabellan henkinen kehitys (Romu 2011, 7).

Iso-romaanissa päähenkilö Anni kehittyy kertomuksen myötä kokoaan ja olemustaan häpeävästä naisesta ylpeäksi lihaviin puolestapuhujaksi. Annin matka ei ole vain yksilöllinen, vaan myös yhteiskunnallisesti merkittävä – hän murtautuu ulos kaikkialla vallitsevasta pienenemisen diskurssin vankilasta, lopettaa ikuiset dieetit ja keskittyy olemaan itsensä hyväksyvä iso nainen. Näin teos kohtaa *Bildungsroman*-traditiolle ominaisen dilemman: konfliktin vapaan tahdon ja yhteiskunnan asettamien vaatimusten välillä (Moretti 1987, 15).

Bildungsroman-genrelle ei ole helppoa antaa yksiselitteisesti määriteltäviä rajoja (Bolaki 2011, 10). Kohdeteoksenikin voisi hyvin asettaa muihin genreihin, kuten *Ihanan meren* nuortenromaaniksi tai *Stalinin lehmät* syömishäiriöromaaniksi. *Bildungsroman*-tradition kautta tarkastelu on kuitenkin työssäni perusteltua, sillä jokainen teos keskittyy hyvin voimakkaasti päähenkilön sisäiseen kehitykseen. Tavalla tai toisella jokaisen päähenkilön kehitykseen liittyy ruoka.

Kohdeteosten päähenkilöiden subjektipositiot suhteutuvat tavalla tai toisella kehityksen diskurssiin. Anni (I) taistelee tietään ulos uhkadiskurssista voimakkaammin kuin muiden teosten päähenkilöt. Se motivoituu Annin koolla – hän on ”iso nainen” niin kuin hän itse itsensä hahmottaa. Jo se paljastaa Annin subjektiposition: hän määrittelee itsensä ”isoksi” suhteessa muuhun maailmaan ja suhteessa valtakunnassa ”normaaliin”, ja myös muut tekevät niin. Oletus on, että hänen pitää pienentyä, ja hän on yrittänyt: ”kasvissoppadieetti, kaalikeittodieetti, sairaaladieetti” (I 48). Hän on elänyt koko nuoruutensa subjektipositiossa, jossa hän ja kaikki muut vaativat häneltä muutosta. Nykyisin Anni on kuitenkin sitä mieltä, että laihduttaminen ei ole ensisijaista:

”Jos lihavalle ihmiselle annetaan vain yksi tie, laihduttaminen, tulla muiden hyväksymäksi ja päästä terveiden kirjoihin, se luokittelee hänet heti ihmisenä keskeneräiseksi. [- -] Hän elää terveystiedon kaapuun puettuna hoikkoudenpalvonnan valtakunnassa.”

(I 40)

Tulkitsen sitaatin viimeisen virkkeen siten, että Anni kokee, ettei terveys ole pohjimmainen syy lihavuuden vieroksukselle, vaan esteettiset tekijät. Eettisyyssyistä ne verhoetaan terveydeksi.

Samankaltainen subjektipositio on havaittavissa myös Annalla (SL) teoksen alussa, takaumassa, jossa hän on vielä lapsi: ”en koskaan tuntenut olevani liikaa tai vääränkokoinen itselleni, vain väärinmitoitettu ympäristölleni.” (SL 46). Lopulta Anna kuitenkin antautuu valtadiskurssille täysin, hänen subjektipositionsa muuttuu ja hän on valmis tekemään mitä vain saadakseen ”täydellisen naisenruumiin ja tullakseen sitä kautta täydelliseksi naiseksi”. Anna siis asettaa itsensä diskurssiin, jossa vartalosta tulee statussymboli, merkki niin fyysisestä kuin henkisestä kelpaavuudesta. Aiheesta on kirjoittanut esimerkiksi Satu Liimakka, joka toteaa, että yhteiskunnan huoli ”lihavuusepidemiasta” kumpuaa ehkä enemmän tarpeesta kontrolloida kansalaisia kuin terveydestä, sillä ylipainoisuutta ei ole yhdistetty kuolleisuuteen toisin kuin alipainoisuutta ja sairaalloista lihavuutta (Liimakka 2013, 18). Alipainon terveysriskeistä puhutaan kuitenkin harvoin.

Kapina vallitsevaa diskurssia vastaan herää Annissa (I) vähitellen. *Iso* -romaanissa tulee hyvin ilmi valtadiskurssin institutionaalisuus ja sidosteisuus valtaan: kun Anni nousee lihavuusryhmän terapeuttia ja tämän laihdutusdiskurssia vastaan, hänet potkitaan ulos ryhmästä. Hän on uhmannut auktoriteettia, sosiaalisesti hyväksyttyä yleistä diskurssia, eikä hänen vastadiskurssilleen ole tilaa.

Anni ei kuitenkaan lannistu. Vastadiskurssissa luontevan subjektiposition löytäminen on vaikeaa, sillä diskurssien sosiaalisen luonteen vuoksi on hankala asettua subjektipositioon, joka ei ole yleisesti tunnustettu. Hän pyrkii siihen muokkaamalla valtadiskurssin lausumia vastadiskurssiin esimerkiksi kehittellen metaforaa LIHAVA NAINEN ON ELÄIN. Metafora koetaan yleisesti ilkeänä, kuten tulkitsin analyysiluvussani 2.3. kävellessään Tampereen Ihanakatua Anni kertoo, kuinka katu sai nimensä Ihana-lehmältä, joka lähti aina vaeltelemaan omia teitään. ”Ihana ja minä, me tiedämme että lehmissä on *voimaa* ja *sulokkuutta*, joita muut eivät aina tunnista.” (I 291, kurssiivi minun). Olen merkinnyt kurssiivilla lingvistiset ilmaisut, jotka toimivat vastadiskurssin lausumina ja korvaavat valtadiskursiiviset lausumat, jotka aiemmin liitin samaan metaforaan: *rumuuden* ja *arvottomuuden*. Näin Anni etsii uutta subjektipositiotaan uudessa diskursiivisessa todellisuudessa. Hän on vahva, itsenäinen, iso nainen.

Teoksen lopussa kaksi diskurssia törmäävät toisiinsa: Anni on omaksunut itselleen uuden subjektiposition ja haluaa toteuttaa sitä myös sosiaalisesti. Niinpä hän menee kuuntelemaan läskiä vastaan kapinoivaa ministeriä. ”Meillä on epidemia, joka on räjähtämässä käsiin”, ministeri toteaa yleisöluennolla (I 355). Kommentti sopii täysin lihavuuden uhkadiskurssiin. Käsiin räjähtävä epidemia herättää pelkoa, halun toimia ongelmaa vastaan. Anni nousee ylös vastustamaan ministeriä: ”Lihavuus ei ole sairaus, joten epidemiasta puhuminen on pelkkää sensationalisointia.”

(I 359) Hänen subjektipositionsa, johon aiemmin on liittynyt valtakurssista kumpuava häpeä ja piiloutuminen, on muuttunut, ja hän nousee puolustamaan vastakurssia.

Iso on jaettu kolmeen osaan: Armonkallio, Tuntematon maailma ja Helsinki. Annin kehitys kurssista toiseen tulee ilmi myös osien nimissä. ”Armonkallio” viittaa paitsi konkreettisesti Tampereen kaupunginosaan, minne Anni muuttaa niin myös armoon, jota Anni saa ja tarvitsee teoksen ensimmäisessä osassa. Armonkallio on saanut nimensä siitä, että sinne rakennettiin köyhälistölle asuntoja, joista ei tarvinnut maksaa vuokraa ensimmäiseen viiteen vuoteen. Samoin Annin vuokranantaja Kerttu antaa Annin asua ilman vuokraa. *Armo* toimii uskontodiskurssin lausumana ja suhteutuu lihavalle muotoutuvaan häpeän subjektipositioon, josta on armon avulla mahdollista päästä pois. Näin *armon* lausuma tuo myös esiin normaalin diskurssin, jonka sisälle mahtuvilla on oikeus antaa armoa ulkopuolelle jääville, jotka voivat olla vain vastaanottavassa asemassa. *Armo* saa siis diskursiivisesti määräytyvän subjektin ja objektin ja on näin läheisessä suhteessa valtaan.

Ensimmäisen osan nimi enteilee Annin subjektiposition muutosta, vaikka se tuo myös esiin hänen objektiasemansa valtakurssin sisällä. Toisen osan nimi ”Tuntematon maailma” taas symboloi jonkinlaista diskursiivista välitilaa, Annin haavemaailman ja reaali­maailman yhteentörmäystä, jota kuvaa seuraava sitaatti: ”Enimmäkseen olen istunut asunnossani, tuijottanut sen eri kohtia [- -] ja hionut saavuttamattoman suuria haaveitani.” (I 186). ”Tuntematon maailma” on siis se diskursiivinen todellisuus, jossa Anni haluaisi olla, mutta jossa hän ei vielä ole. Se sisältää myös viittauksen Annin lapsuuteen, jolloin hänellä oli oma ”tuntematon maailmansa” kellarissa. Tässä maailmassa Anni oli diskursiivisesti vapaa, hän pystyi olemaan mitä tahansa ja ennen kaikkea hänellä oli vapaus määritellä itsensä, olla subjekti: ”Joskus olen kuningatar Anni, joskus prinsessa, olen minä ollut pormestarikin.” (I 189).

Viimeisen osan nimi, ”Helsinki”, on Armonkallion tapaan varsin konkreettinen, vaikkei sisälläkään samanlaista symboliikkaa. Helsinki näyttäytyy kuitenkin läpi teoksen Annille päämääränä, kaupunkina, jossa hän on ollut onnellinen. Helsinki on myös paikka, joka ei ole määräytynyt Annin kodiksi *armosta*, vaan omasta tahdosta. ”Helsinki”-osassa Anni palaa Helsinkiin ja nousee ministeri Stiina Simosen läskikampanjaa vastaan. Hän on muuttunut määrittelyn kohteesta määrittelijäksi, eli hänen toimijuutensa ei enää merkityksellisty häpeän kurssissa, vaan vastakurssissa.

Teos päättyy virkkeeseen: ”*Elämä alkaa halusta, ja toisin eläminen haaveista.*”(I 414).

Johdannossani totesin, että diskursseiksi voidaan lukea kuvitelmat siitä, miten asiat voisivat olla (Fairclough 2012, 3). *Isossa* Annin kuvitelmien kautta myös hänen subjektipositionsa alkaa muuttua: Annilla on haave toisenlaisesta maailmasta, halu elää omana itsenään. Alussa puuttuu vain rohkeus murtaa diskurssin kahleet.

Annan (SL) ja Julian (IM) tilanne on päinvastainen: *Stalinin lehmien* alun lapsuustakaumissa käy ilmi, kuinka Anna kasvaa valtakurssin sisään vähitellen. Hän on ”vääräkokoinen ympäristölleen” (SL 46), mutta kun hän kasvaa ja laihtuu, hänestä tulee ”vapaa kaikista karsinoista” (SL 231). Julia taas lähtee liikkeelle perusterveellisestä diskurssista, joka on pakkomielteetön ja ”normaali”. Hän on omaksunut terveellisenä pidetyn ruokailutavan: ”kunnon ruokaa pitää aina syödä” (IM 19). Vähitellen opettajien ja luokkatovereiden asettamien paineiden myötä Julia siirtyy toiseen subjektipositioon ja hänen diskursiivinen todellisuutensa muotoutuu erilaiseksi: on tultava täydelliseksi ja kauniiksi, laihdutettava. Toisin kuin Anni, Julia ei koskaan saavuta haaveilemaansa subjektipositiota. 29-kiloisenakaan hän ei kelpaa itselleen.

Paranemisprosessissa alkaa Julian diskursiivinen todellisuus jälleen muuttua. Hän siirtyy anoreksian vankilasta itsensä hyväksymisen diskurssiin, tai ainakin opettelemaan sitä: ”Mä olen valmis kadottamaan kaiken, mihin uscoin enkä tiedä enää mitään. Mua pelottaa. Mä elän.” (IM 184). Julia haluaa päästää irti ehdottomuudesta ja perfektionismistaan, joka hänet sairastutti. Omaksuttu diskurssi ei kuitenkaan murru hetkessä, ja kuten sitaatista käy ilmi, sen hylättyään putoaa usein hetkeksi tyhjyyteen ennen kuin saa omaksuttua uudet diskursiiviset käytännöt.

Annan (SL) subjektipositio muuttuu paljon vähemmän teoksen aikana. Hänen kehityksensä tapahtuu enemmän sukupuolisuhteiden kuin syömishäiriön taholla, mutta hän kuitenkin saavuttaa sen, mitä haluaa saavuttaa: saa Herransa kuriin.

”Matka on tehty. Olen perillä. Olen kotona. Osaan rakastaa ja mennä sänkyyn saman ihmisen kanssa, jonka kanssa pystyn puhumaan. Ja tämä on parasta, mihin pystyn, puhdas bulimareksia ilman vaihtelevia kausia.”

(SL 478)

Voisi siis tulkita, että Anna muuttuu hiukan enemmän elämänsä sivustaseuraajasta sen subjektiksi. Silti hänelle laihduttaminen on edelleen ainoa tapa olla olemassa, joten hän ei varsinaisesti siirry diskursiivisesta todellisuudesta toiseen.

Annabellan (KS) subjektiposition kehitys on samanlaista kuin Annan, hänestä tulee hiukan enemmän oman elämänsä subjekti, mutta se ei merkityksellisty ruuan eikä Annabellan painon kautta. Lähinnä Annabellan itsetunto kohenee, kun hän koomansa aikaisessa vankilareissussa tutustuu itseensä uudelleen. Annabellan kehitys suhteutuu myös uhkadiskurssiin, jota analysoin ensimmäisessä analyysiluvussani. Tosin *Karu selli* toteuttaa uhkadiskurssia eri näkökulmasta kuin siitä, että lihavuus on uhka. Annabella kokee kauniin ja hoikan Oonan itselleen uhkana, eli valtakurssi kääntyy pääläelleen. Kun Annabellan henkinen kehitys etenee, hän ymmärtää, kuinka hän on miehensä Aaron ”rakas pehmeä nainen” (KS 59).

Sekä *Isossa, Stalinin lehmässä* että *Ihanassa meressä* jäätelö nousee diskursiivisen muutoksen kannalta oleelliseksi ruuaksi. *Isossa* jäätelö merkityksellistää Annin surua, nautintoa ja lopulta protestia virallisen diskurssin vaatimuksia kohtaan. *Stalinin lehmässä* jäätelö on ensin ”medium-ruokaa”, eli ei vaararuokaa eikä turvaruokaa. Myöhemmin se siirtyy vaararuokalistalle, mutta se on myös ruoka, jonka kautta Annan paranemisen voi katsoa alkavan: ”Ostan ensimmäistä kertaa elämässäni vain yhden jäätelötuutin [- -]. Tuutissani on vain 65 kaloria ja silti se on jäätelöä. Olen ylpeä.” (SL 476). *Ihanassa meressä* jäätelö toistuu kolmesti: ensimmäisessä kohdassa tytöt ”jyrsivät eskimon suklaanahkaa” (IM 19), eikä Julia arvota jäätelön syömistään sen erityisemmin. Teoksen toinen jäätelö aiheuttaa Juliassa paniikin: ”kylmä jäätelö valuu mun keuhkoihin ja sydämeen. Vohvelinpalat tukkii mun suun ja kurkun.” (IM 148). Teoksen lopussa jäätelö tulee esiin viimeisen kerran: ”Mun kädessä on vohvelitötterö ja mulla on rauhallinen olo.” (IM 183). Tulkitsen, että jäätelö on diskursiivisesti ristiriitainen ruoka, sillä siihen liittyy lausumia, joita syömishäiriöiset tytöt liittävät myös ruumiiseensa: *valkeus*, *kylläisyys* ja *puhtaus*. Toisaalta siihen liittyy virallisen terveysdiskurssin lausumat *rasvaisuudesta* ja *sokerisuudesta*, jotka korostuvat Annin (I) toiminnassa. Hän tiedostaa virallisen diskurssin lausumat sekä niihin liitetyt merkitykset, ja protestoi niitä vastaan syömällä jäätelöä. Diskursiivinen ristiriitaisuus saa taas Annan (SL) pitämään jäätelöä *Stalinin lehmien* alussa ”medium-ruokana”. Samasta syystä jäätelö pehmentää Annan ja Julian (IM) siirtymiä pois syömishäiriöisyyden diskurssista.

Jokaisen kohdeteokseni päähenkilö kehittyy omalla tavallaan teoksen edetessä, minkä takia teokset voi sijoittaa *Bildungsroman*-traditioon, jos sen määrittelee juonen edetessä kehittyvän päähenkilön kautta. Kehityskaari on kuvattavissa ruuan ja ruokaan liitettyjen metaforien avulla, mutta jokaisessa teoksessa painottuu hieman eri metaforat. Jokaisessa teoksessa on myös havaittavissa presuppositio, jonka mukaan lihavuus on paha ja siitä tulee pyrkiä pois. Päähenkilöiden subjektipositiot sekä niiden kehitys suhteutuvat tavalla tai toisella tähän diskurssiin.

Stalinin lehmissä ja Ihanassa meressä RUOKA ON VANKILA saa suuremman roolin kuin muissa, mikä selittyy syömishäiriön kahlitsevalla luonteella. *Karu sellissä* RUOKA ON SEKSIÄ on vankila-metaforan ohella erittäin tärkeä, ja sen merkityksellisyys syömishäiriöromaaneissa on paljon pienempi. *Isossa* molemmat metaforat pilkahtelevat erilaisissa kielellisissä ilmauksissa, mutta teoksessa Annin henkinen kasvu diskursiivisesta todellisuudesta toiseen on tärkeintä. On itse asiassa oleellista, että hänen suhtautumisensa ruokaan ei muutu, sillä muuten subjektiposition muutos ei tulisi yhtä voimakkaasti esiin.

Kehityksen diskurssin rinnakkainen diskurssi on itsensä hyväksyminen. Olen osoittanut tutkimuksessani, kuinka valtakurssin toimijat – media, lääke- ja ravitsemustiede – määrittävät normaalin rajat. Analyysiluvussa 3.2 pohdin, ovatko normaalin rajat niin tiukat, ettei kukaan mahdu kunnolla niiden sisään. Itsensä hyväksymisen diskurssi onkin teoksissa varsin eheyttävä diskurssi, joka sanoutuu irti normaalin käsitteestä: ”Olen perillä. [- -] Ja tämä on parasta, mihin pystyn, puhdas bulimareksia ilman vaihtelevia kausia.” (SL 478), ”Onko joku ihminen, joka tulee mukaan kun iso nainen nousee mäen, etsii kallion korkeimman kohdan, nauraa ja loikkaa ilmaan. Onko siellä joku, joka lentää kanssani.” (I 413). Päähenkilöt eivät edelleenkään sovi vallitsevan diskurssin sisään, Anna syömishäiriönsä ja Anni lihavuutensa vuoksi, mutta he ovat hyväksyneet itsensä siitä huolimatta. Julia (IM) hyväksyy itsensä hyvin samalla tavalla. Teoksen lopussa hän toteaa, että ainoa mitä hän pelkää, on hän itse. Hän on hyväksynyt itsessään elävän sairauden ja on motivoitunut elämään sen kanssa toisin kuin aiemmin, kun hän mieluummin halusi kuolla.

Annabella oppii hyväksymään itsensä ollessaan vankilassa, mikä on mielenkiintoista, sillä vankilassa hänen kokoaan kommentoidaan negatiiviseen sävyyn jatkuvasti. Ehkä juuri siksi hän on onnellinen, kun hän on jälleen miehensä kanssa ja saa taas olla ”kaunis pehmeä nainen” eikä ”rasvasäkki”. Annabellin kehitystä voi tarkastella Herkmanin visuaalisen, verbaalisen ja psykologisen subjektin avulla: läpi *Karu sellin* Annabella on näyttäytynyt objektina, mutta herättyään koomasta hänestä tulee psykologinen subjekti, joka merkityksellistää omaa elämänsä ja vapautuu häpeän positioista.

Jokaisessa teoksessa päähenkilöt hylkäävät diskursseja ja omaksuvat uusia, mutta koskaan prosessi ei ole helppo, ja se kestää käytännössä läpi koko teoksen. Jokainen päähenkilö tavoittelee onnellisuutta, ja tämän kehitysaspektin vuoksi olen soveltanut tutkimuksessani *Bildungsroman-*

traditiota. Oleellista on, että päähenkilöt muuttuvat hieman enemmän oman elämänsä subjekteiksi, eli he määrittelevät oman positionsa sen sijaan, että antaisivat valtakurssin määritellä sen.

4. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksessani tarkastelin neljää teosta, joista kaksi (IM; SL) on eksplisiittisesti syömishäiriöromaneita. Myös *Ison* voi osittain laittaa tähän kategoriaan, sillä se käsittelee syömisen häiriintyneisyyttä sekä naisen normaalia kokoa. *Karu selli* on varsin erilainen teos kuin kolme muuta, sillä se on sarjakuvaromani, jossa syöminen ei sijoitu yhtä selkeästi valtakurssin kehikseen kuin syömishäiriöromaneissa. Tutkimusongelmana oli, kuinka fiktiiviset henkilöt toistavat, muokkaavat ja rakentavat yhteiskunnallista syömishäiriödiskurssia.

Diskurssianalyttinen lähestymistapani auttaa minua kontekstualisoimaan teoksia yhteiskunnallisiin ilmiöihin. Kontekstualisoinnissa käytän hyväkseni *Helsingin Sanomia*. Erotan kohdeteoksistani sekä *Helsingin Sanomista* diskursseja, joita sijoittelen valta- ja vastadiskursiivisten muodostelmien sisään sen perusteella, minkälaisia lausumia ne synnyttävät. Teen huomion, että lausuma *terve lihava* synnyttää diskurssin vastaavuuspisteen, eli se ei mahdu valtakurssin sisään.

Esitän, että valtakurssi syntyy virallisen terveysdiskurssin, vastadiskursseihin kuuluvan nautintodiskurssin sekä median popularisoinnin ristitulessa. Kolme tutkimistani teoksista (IM; SL; I) käsittelevät tätä ristitulta ja sen aiheuttamia ongelmia. *Karu selli* on monin tavoin erilainen teos, minkä vuoksi halusinkin sen yhdeksi kohdeteokseksi. Sitä ei voi suhteuttaa yhtä selvästi valta- ja vastadiskursiivisiin rakenteisiin, mutta ne tulevat kuitenkin siinä esiin, kuten analyysissäni osoitan.

Johdannossani muotoilen kuusi tutkimuskysymystä, joihin olen tutkimuksessani vastannut. Ensinnäkin on selvää, että ihmiset liittävät syömiseen erilaisia merkityksiä. Mielenpisteet oikeasta ja väärästä ruuan määrästä ja laadusta sitoutuvat diskursseihin, joista pohjimmainen on aina valtakurssi. Muut diskurssit, kuten esimerkiksi kauneuden diskurssi, rakentuvat suhteessa vallitsevaan diskursiiviseen muodostelmaan.

Neljästä kohdeteoksestani kahdessa (IM; SL) päähenkilöt kuvataan laihoiksi tai hoikiksi ja kahdessa (KS; I) lihaviksi. Päähenkilön suhde ruokaan on teoksissa suhteessa myös hänen kokoonsa. *Stalinin lehmien* Annan ja *Ihanan meren* Julian suhde ruokaan ja syömiseen on pakkomielleistä, *Ison* Annin

ja *Karu sellin* Annabellan taas varsin nautiskelevaa. Annalla ja Julialla päällimmäisenä diskurssina on kauneuden ja kontrollin diskurssi, Annilla ja Annabellalla nautinnon diskurssi. Näin johdannossa esittelemäni *thin privilege* -käsite kääntyy pääläelleen: Annabella ja Anni nauttivat syömisestä koostaan huolimatta, Julialle ja Annalle ruoka taas on ongelma, vaikka heillä olisi ulkonäkönsä suoma vapaus syödä mitä vain.

Virallinen syömisdiskurssi syntyy ravitsemus- ja lääketieteen kontekstissa. *Normaali* muodostuu tämän diskurssin lausumaksi. *Normaalin* lausuma on hyvin numeerinen: se sisältää painotaulukot, painoindeksin, suositellut kalorimäärät, päivittäiset ruokailukerrat ynnä muut vastaavat. Se tulee esiin *ylipainoisen* käsitteessä, joka on luonnollistuneisuutensa vuoksi näennäisen neutraali, mutta se antaa ymmärtää, että lihavissa on jotain liikaa.

Tutkimuksessani toin ilmi, että kaikki diskurssit suhteutuvat valtdiskurssiin, eikä vastadiskursseja voi tarkastella valtdiskursseista erillisinä. Esimerkiksi Anni (I) muokkaa valtdiskurssin lausumia vastadiskursseihin, kuten *läskisodan*, josta hän tekee ”sotaa läskejä vainoavia vastaan”. Samoin asettuakseen valtdiskurssia vastaan on murrettava sen vastaavuuspisteet, esimerkiksi jo esille tuomani *terveen lihavan* vastaavuuspiste.

Viimeisessä analyysiluvussani käsittelin päähenkilöiden subjektipositoiden kehitystä kognitiivisen metaforateorian avulla. Tarkastelin teoksia myös *Bildungsroman* -tradition valossa ja nimesin kehityksen diskurssin oleelliseksi diskurssiksi, jota jokaisen teoksen päähenkilö toistaa. Päähenkilöt siis siirtyvät diskursiivisesta muodostelmasta toiseen. Annilla (I) siirtymä on helpoiten hahmotettavissa, sillä hän siirtyy valtdiskurssin määrittämästä häpeän subjektipositioista vastadiskursiiviseen itsensä hyväksymisen positioon. Julia (IM) taas oppii hyväksymään pelkonsa ja elämään sen kanssa. Anna (SL) pääsee eroon virolaisuutensa tuottamasta häpeästä, jolloin hän sopii vähän paremmin ympäristöönsä. Julia ja Anna eivät varsinaisesti parane syömishäiriöistään, mutta he muuttuvat hieman enemmän oman elämänsä subjekteiksi, kuten Annikin. Samalla tavoin kehittyy myös Annabella (KS), jonka vartalon koko ei muutu, mutta joka oppii suhtautumaan hyväksyvämmiin itseensä.

Tämän tutkimukseni tarjoamia jatkotutkimusmahdollisuuksia on lukuisia. Esimerkiksi uskonnon diskurssin kautta tutkimusta voisi laajentaa ja suhteuttaa syömistä ja ruumiin kokoa paitsi kristinuskon traditioihin niin myös mytologiaan. Lisäksi pakenemisen diskurssin ja sen sisäisen fantasiadiskurssin valossa voisi tarkastella useita satuja sekä niiden tarjoamaa ruumiskuvaa.

LÄHTEET

Kohdeteokset:

Hiltunen, Pekka 2013: *Iso*. Helsinki: WSOY.

Kovács, Kati 1996: *Karu selli*. Helsinki: LIKE.

Oksanen, Sofi 2003: *Stalinin lehmät*. Helsinki: WSOY.

Poutanen, Kira 2001: *Ihana meri*. Helsinki: Otava.

Muut kaunokirjalliset ja uskonnolliset tekstit:

Maria Egyptiläisen sunnuntain teksti

<http://www.ortodoksi.net/index.php/Maria_Egyptil%C3%A4isen_sunnuntain_teksti>

(5.4.2015)

Morissette, Alanis 1998: *Thank U. Supposed Former Infatuation Junkie*. Maverick Records: Los Angeles.

Morissette, Alanis 1998: *Thank U*. Musiikkivideo.

<<https://www.youtube.com/watch?v=i-jSWME37As>>

(5.4.2015)

Morissette, Alanis 1998: *That I Would Be Good. Supposed Former Infatuation Junkie*. Maverick Records: Los Angeles.

Morissette, Alanis 1998: *Would Not Come. Supposed Former Infatuation Junkie*. Maverick Records: Los Angeles.

Raamattu, 1992

Södergran, Edith 1916: *Dikter. Simelii Arvingars Boktryckerii*: Helsinki.

Sanomalehdet:

Helsingin Sanomat 19.3.1998: *Kevyt ruoka kypsyy käden käännteessä*

Helsingin Sanomat 31.12.2005: *Elämä kuntoon – kolmesti vuodessa*

Helsingin Sanomat 20.1.2007: *Läskin hoito käy Suomelle kalliiksi*

Helsingin Sanomat 16.5.2007: *Läskikapinan laihduttajat onnistuivat*

Helsingin Sanomat 24.12.2010: *Joulun kunniaksi ravintolaan*

Kansan uutiset 31.12.2012: *Syömisen ja mielikuvien pakkovalta*

<<http://www.kansanuutiset.fi/kulttuuri/kulttuuriuutiset/2931773/syomisen-ja-mielikuvien-pakkovalta>> (10.4.2015)

Helsingin Sanomat 23.5.2013: *Lihavuustutkija löysi hittidieeteistä yhden toimivan*

Helsingin Sanomat 14.11.2013: *Pekka Hiltunen rakensi romaanin lihavuutta käsittelevästä lehtijutustaan*

Helsingin Sanomat 14.4.2014: *Jutta Gustafsberg ei huoli valmisruokaa*

Helsingin Sanomat 18.9.2014: *Testaa, syötkö kuten ravintosuositukset neuvovat*

Helsingin Sanomat 2.10.2014: *Ruisleipä vai kaurapuuro – kumpi on parempi aamiainen?*

Helsingin Sanomat 23.11.2014: *Kuka tietää, mikä on paras ruokavalio?*

Helsingin Sanomat 31.12.2014: *Lupaukset kannattaa tehdä niin inhorealistisesti kuin mahdollista*

Helsingin Sanomat 3.1.2015: *Alkoholin haitat kasaantuvat tavallisille ihmisille – tipattomasta kiistatonta hyötyä*

Helsingin Sanomat 8.1.2015: *Miltä 988,3 kaloria maistuu? – Suomea riivaa sairaallinen oikeinsyöminen*

Muut lähteet:

van Amsterdam, Noordje 2013: “Big fat inequalities, thin privilege: An intersectional perspective on ‘body size’” *European Journal of Women's Studies*, May 2013. 155–169.

Barker, Chris 2012: *Cultural Studies. Theory and Practice*. Lontoo – Thousand Oaks – New Delhi: Sage Publications.

Biscaia, Maria Sofia Pimentel 2011: *Postcolonial and feminist grotesque: Texts of contemporary excess*. Oxford: Peter Lang AG.

Bordo, Susan 1993: *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture, and the Body*. Berkeley – Los Angeles – Lontoo: University of California Press.

Bolaki, Stella 2011: *Unsettling the Bildungsroman : Reading Contemporary Ethnic American Women's Fiction*. Amsterdam: Editions Rodopi.

Fairclough, Norman 1992: *Discourse and Social Change*. Cambridge: Polity Press.

Fairclough, Norman 1997/1995: *Miten media puhuu? Alkuteos: Media Discourse*. Kääntäneet: Virpi Blom; Kaarina Hazard. Tampere: Vastapaino.

Felski, Rita 1989: *Beyond Feminist Aesthetics: Feminist Literature and Social Change*. Harvard: Harvard University Press.

Foucault, Michel 1976: *The History of Sexuality: Introduction*. Alkuteos: *Histoire de la Sexualité*. Kääntänyt: Robert Hurley. Lontoo: Penguin Books.

Foucault, Michel 2005/1969: *Tiedon arkeologia*. Alkuteos: *L'archéologie du savoir*. Kääntänyt: Tapani Kilpeläinen. Tampere: Vastapaino.

Harjunen, Hannele 2009: *Women and Fat: Approaches to the Social Study of Fatness*. Jyväskylän yliopisto.

Herkman, Juha 1998: *Sarjakuvan kieli ja mieli*. Tampere: Vastapaino.

Ilmonen, Kaisa 2009: ”Miten romaanilaji sääntelee vapautta? Karibialainen kirjallisuus ja paikoiltaan siirtynyt kehitysromaani.” *Avain* 1/2009, 5–21.

Isomaa, Saija 2009: *Heräämisten poetiikkaa: lajeja ja intertekstejä Arvid Järnefeltin romaaneissa Isänmaa, Maaemon lapsia ja Veneh'ojalaiset*. Helsinki: SKS.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1993: *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero 1999: *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Järvi, Ulla: ”Lukijalle.” Teoksessa *Tautinen media*. Toim. Järvi, Ulla. Helsinki: Duodecim, 8–13.

Kainulainen, Siru; Parente-Capková Viola 2006: ”Lukijalle – nälkämään laulusta monien makujen kattaukseen.” Teoksessa *Täysi kattaus. Ruokaa ja juomaa kirjallisuudessa*. Toim. Kainulainen, Siru; Parente-Capková Viola. Turun yliopisto, 7–20.

Kinnunen, Taina 2001: *Pyhät bodarit*. Helsinki: Gaudeamus.

Kyrölä, Katariina; Harjunen, Hannele 2007: ”Johdanto. Lihavuustutkimusta toisin.” Teoksessa *KOOLLA ON VÄLIÄ! Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli*. Toim. Kyrölä, Katariina; Harjunen, Hannele. Keuruu: LIKE, 9–46.

Kyrölä, Katariina 2007: ”Lihavuusvaara! Pelon politiikkaa ja lihava ruumiillisuus *Helsingin Sanomissa*.” Teoksessa *KOOLLA ON VÄLIÄ! Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli*. Toim. Kyrölä, Katariina; Harjunen, Hannele. Keuruu: LIKE, 49–82.

Kyrölä, Katariina 2007: ”Valtaiset muodonmuutokset. Lihottaminen ja laihduttaminen feederismiä käsittelevissä dokumenteissa ja television laihdutussarjoissa.” Teoksessa *KOOLLA ON VÄLIÄ! Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli*. Toim. Kyrölä, Katariina; Harjunen, Hannele. Keuruu: LIKE, 161–197.

Kähkönen, Marjut 2004: *Ei kenenkään veli. Naiskirjailijuuden metaforat Helvi Hämäläisen lyriikassa*. Helsinki: SKS.

Kövecses, Zoltan 2002: *Metaphor: A Practical Introduction*. New York: Oxford University Press.

Lahikainen, Johanna 2007: ”*You look delicious.*” *Food, Eating and Hunger in Margaret Atwood’s Novels*. Jyväskylän yliopisto.

Lähteenmäki, Essi 2009: *INTERTEKSTUAALISUUDEN JA IRONIAN LAJIT JA ILMAISUKEINOT MIKKO LEHTOSEN KOLUMNEISSA*. Pro gradu, Tampereen yliopisto.

Mali, Eija 2008: *YKSILÖN YHTEISKUNNALLINEN PAINO. Vapauden ja hallinnan tarkastelua Helsingin Sanomien Läskikapinakampanjassa*. Pro gradu, Jyväskylän yliopisto.

Moretti, Franco 1987/2000: *The Way of the World: The Bildungsroman in European Culture*. Lontoo: Verso.

Liimakka, Satu 2013: *RE-EMBODIED: YOUNG WOMEN, THE BODY QUEST AND AGENCY IN THE CULTURE OF APPEARANCES*. Helsingin yliopisto.

Mikkola, Hanna 2012: "Tänään työ on kauneus on ruumis on laihuus" *Feministinen luenta syömishäiriöiden ja naissukupuolen kytköksistä suomalaisissa syömishäiriöromaaneissa*. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

Perttula, Irma 2010: *Groteski suomalaisessa kirjallisuudessa. Neljä tapaustutkimusta*. Helsinki: SKS.

Pietikäinen, Sari 2000: "Kriittinen diskurssintutkimus." Teoksessa *Kieli, diskurssi ja yhteisö*. Toim. Sajavaara, Kari; Piirainen-Marsh, Arja. Jyväskylän yliopisto, 191–218.

Puuronen, Anne 2004: *Rasvan tyttäret*. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.

Päivärinta, Anne 2008: "MAN BE MY METAPHOR." *Kielikuvan rakentuminen ja ruumiillisuuden konventiot Dylan Thomasin lyyrikassa*. Pro gradu, Tampereen yliopisto.

Rantanen, Päivi 1997: *Suolatut säkeet*. Jyväskylä: SKS.

Rautiainen, Miia 2007: *LAIHA, PUHDAS JA TÄYDELLINEN, Hannele Huovin Madonna ja Kira Poutasen Ihana meri anoreksiakuvauksina*. Pro gradu, Tampereen yliopisto.

Ravussin, Y; LeDuc CA; Watanabe, K; Mueller, BR; Skowronski, A; Rosenbaum, M; Leibel, RL 2014: "Effects of chronic leptin infusion on subsequent bodyweight and composition in mice: Can body weight set point be reset?" *Molecular Metabolism* 3/2014, 432–440.

Romu, Leena 2011: *Ruumiillisuus Kati Kovácsin sarjakuvassa Karu selli*. Pro gradu, Tampereen yliopisto.

Rossi, Leena-Maija 2007: ”Kyllin hyviä mainosruumiiksi? Hyväksytyn vartalon rajojen venytystä televisiomainonnassa.” Teoksessa *KOOLLA ON VÄLIÄ! Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli*. Toim. Kyrölä, Katariina; Harjunen, Hannele. Keuruu: LIKE, 133–159.

Sceats, Sarah 2000: *Food, Consumption and the Body in Contemporary Women's Fiction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Setälä, Vienna 2014: ”Terveysten esikuvat, pudokkaat ja inhimillinen epävarmuus – monitieteinen näkökulma mediapuheeseen.” Teoksessa *Tautinen media*. Toim. Järvi, Ulla. Helsinki: Duodecim, 50–65.

Terveyskirjasto: Epidemia. Kustannus Oy Duodecim
<http://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=ltt00728> (5.4.2015)

Torkkola, Sinikka 2014: ”Muuttuva terveysviestintä, medioituvat terveydet ja sairaudet.” Teoksessa *Tautinen media*. Toim. Järvi, Ulla. Helsinki: Duodecim, 16–28.

Valkendorff, Tiina (2014): *RUOAN JA RUUMIIN RAJAT, syömishäiriöt ja syömisen ongelmat internetkeskusteluissa*. Helsingin yliopisto.

Valtion ravitsemusneuvottelukunta 2014: *Terveyttä ruoasta. Suomalaiset ravitsemussuositukset 2014*.
<http://www.ravitsemusneuvottelukunta.fi/files/images/vrn/2014/ravitsemussuositukset_2014_fi_we.pdf> (10.4.2015)

Valtonen, Sanna 1998: ”Hyvä, paha media.” Teoksessa *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Toim. Kantola, Anu; Moring, Inka; Väliiverhonen, Esa. Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus: Tampere, 93–121.

LIITTEET

Liite1

Metaforataulukko

Metafora	Laajentaminen	Kehittely	Kyseenalaistaminen	Yhdisteleminen
OLET MITÄ SYÖT	<i>Annabella possuna, jolta leikataan sorkat (KS) → Annabellan metaforinen olemus tarinaksi</i>	<i>”Kaikki on katoamassa”, Julian muuttuminen olemattomaksi (IM) → metaforan toteutuminen negaation kautta: jos ei syö, ei ole</i>	<i>Annan bulimia, jonka ansiosta Anna kokee voivansa syödä mitä haluaa (SL) → tekee kyseenalaiseksi kaloreiden kertymisen läskiksi</i>	ks. RUUMIS ON VANKILA
RUOKA ON SEKSIÄ	<i>”Ripsipiiirakka”, ”nakkisämpylä” (KS) → ruokalistaksi laajentaminen</i>	<i>”Me ei tarvita mitään, ei ruokaa, ei juomaa, ei seksiä” (IM) → metafora toteutuu negaation kautta</i>	--	<i>Mansikkahillomunkit, jotka muistuttavat Annabella seksistä Aaron kanssa (KS) → yhdistää metaforaan RUUMIS ON VANKILA</i>
RUUMIS ON VANKILA	<i>”Pakko laihtua”, ”en voi syödä” (IM) → kahlitseviin sanavalintoihin</i>	--	<i>”Mutta ruokaan kuuluu myös vapaus.” (I) → kaloripelon ja kieltojen ja sitä</i>	<i>Possu, jonka sorkassa omina rautaketjussa (KS) → yhdistää metaforaan LIHAVA NAINEN ON ELÄIN, sillä</i>

	turvautuminen sen sijaan, että puhuisi ”haluamisesta”		kautta vankilametaforan kyseenalaistaminen	Annabella on aiemmin kuvattu possuna
LIHAVA NAINEN ON ELÄIN	<i>”Me olemme heille niin eläimellisen rumia, että meitä saa kutsua eläimiksi.” (I) →</i> laajentaa metaforan valtakurssin lausumilla	<i>”Ihania ja minä, me tiedämme että lehmissä on voimaa ja sulokkuutta, joita muut eivät aina tunnista.”</i> (I) → kehittää valtakurssissa toimivan metaforan vastakurssiin	--	”mmmmmm... mikä munkkipossu... Olette saatanan hyvissä lihoissa! ONNEA!” (KS) → yhdistää metaforaan OLET MITÄ SYÖT
LAIHA NAINEN ON PRINSESSA	--	<i>”Prinsessoida”</i> (SL) → kehittää metaforasta laihduksen synonyymien	<i>”Keijuprinsessojen tutustustaso” (IM)</i> → kyseenalaistaa metaforan elementillä, joka ei kuulu satumaailmaan	--

